

ЖИТТЯ і МИСЛІ

Кость Паньківський

ВІД ДЕРЖАВИ до КОМІТЕТУ

1957

ВІД ДЕРЖАВИ ДО КОМИТЕТУ

КОСТЬ ПАНЬКІВСЬКИЙ

**УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ
ТОВАРИСТВО В ТОРОНТО**

**ЖИТТЯ І МИСЛІ
КНИЖКА ЧЕТВЕРТА
НЬЮ-ЙОРК — ТОРОНТО**

1957

Обкладинка С. Гординського

Життя і Мислі: серія мемуарів, ч. 1.

Ця четверта книжка „Життя і Мислі” є одночасно першою книжкою серії мемуарів. В ній в-во „Ключі” подаватиме суспільству спомини відомих діячів політики і культури. Змінений формат має завданням відзначити цю окрему серію. — Світоглядово-публіцистичні праці появлятимуться далі в форматі книжок „Загублена українська людина” і „Галичанство”.

ВІД АВТОРА.

Перед двома роками прийшов я до переконання, що треба списати хогби короткими рядками події, які продовж другої світової війни і після неї не тільки відбувалися на моїх очах, але й учасником яких я був у великій мірі. Роки безпосередньо після війни були ще надто близькі до подій та треба було вигекати, щоб віддаль гасу дозволила на спокійну й регеву їх оцінку.

Вислідом тієї постанови були фрагменти спогадів, які появилися у 1956 році в місячнику „Листи до Приятелів” під назвою „Перед п'ятнадцятим роками”. Їх поява викликала досить живий відгук і різну реакцію в різних колах. Деякі газети („Український Голос” у Вінниці та „Єдність” в Аделайді) їх передруковували. Дехто з приятелів, зигливо принявши мої рядки, писав мені, що шкода, щоб списане мною пропало на сторінках місячника, який признаєний для вужкого кола гитагів. Були ліж ними й такі, що з власного погину надіслали мені деякий писаний і друкований матеріял, який їм вдалося зберегти з 1941 року. Інші звертали мені увагу на можливості здобуття таких матеріялів. Усі вони дорікали мені, що пишу надто коротко, а треба би події представити докладно й обширино, бо ж про діяльність Національної Ради у Львові і її Генерального Секретаріату ніхто докладніше не згадував.Інші писали знову, що це я непогрібно виводжу старі, неприємні справи. Писання про них не дасть нікого крім компромітації нашого імені.

Забираю голос і мій колишній зверхник д-р Лев Ребет на сторінках газети „Український Самостійник” у Мюнхені, другуючи свої спогади („Світла і тіні ОУН”) ще в 1955 році, а під конець 1956 р. завважи до моїх спогадів („Знагення 30 березня 1941 р.”). Для нього всі покликані Ярославом Стець-

ком позапартійні глени правління були негідні пошані й підозрілі „за винятком інж. Ольхового і д-ра Пангишина, до стійкості характеру яких я мав довір'я”. Тільки завдяки його передбагативості „була зліквідована небезпека диверсії з боку німецької поліції, яка при д о н о м о з і (підкр. мое — К. П.) стероризованих фахових міністрів, могла б добитися поважного успіху на фронти політичної дезорганізації українського загалу”. („Укр. Сам.” г: 18 з 1955 р.).

Оба вижгє згадані панове вже були померли і не могли подякувати за таке вирізнення. А тон і стиль спогадів, а пізніше також і завваж д-ра Ребета, казали мені тоді не виступати з полемікою. Тим більше не робити цього сьогодні, коли д-р Ребет — покійний.

До вияснення громадянству неласних та незнаних по сьогодні сторінок взаємин проводу ОУН з різними німецькими установами у тих гасах „Український Самостійник” не заражав нігим пригинутися.

Пошанував мене своєю згадкою також і комітет советського генерала Михайлова. У статті „Трагедия обманутого поколения” за підписом якогось юриста Павла Галібея в газетці „За возвращение на родину” (Берлін 1957 гг. 70 і 71) я є „оплесаний, морально вихлестаний холуй без хребта і гувства собственного достоинства”.

Як багимо оцінки не відбігають надто одна від одної.

Зайкавлення спогадами зродило думку: зібрати написане та документарний матеріял. З цього постала ця книжка. Умовини моого життя не дають мені — на жаль — зможи повністю присвятитися писанню спогадів. Та й немає матеріальної зможи видавати їх у ширших розмірах, так як було б треба.

В основному є вона передруком статей з „Листів”. Та місце в місячнику було обмежене і редакція мусила пропускати багато написаного. Тут воно йде без скорогення.

До вступних слів передмови, якою я загав свої спогади, не маюого додати по суті. Хіба повторю тє, що моїм бажанням було представити події об'єктивно. Шляхом листування із угасниками подій, перевірювання тогогасних газет стався я допомогти своїй пам'яті. Та вже натура людська, що нам здається, що ми правильно поступали, а помилялися наші противники. Тому воно нелегке — може й неможливе — завдання для угасника подій бути вповні об'єктивним. Та ще й до того угасника, що весь гас стояв по одному стислі

окресленому боці. В час, коли в міді були заяви про „лію в підпіллі”, „принципіялізм” і „революцію”, я був весь час незмінно „на людських огах” разом з „опортуністами” і „коляборантами”, які — на мою скромну думку — робили відповідальну громадську роботу. Мої спогади — без сумніву — загеплюють деякі справи, які є прикрими. Та найприкрішою з них є передовсім не *правда*, який поклоняється та, що гірше, до сьогодні поклоняються деякі передові особи тих часів. Брешня не тоді погана, коли нею послуговуються Сталін чи Гітлер. Вона куди гірша, коли стає *наши* знайддям. „Найгіршою різгою в світі не є гріх — каже в одному із своїх виступів епископ *Fullon J. Sheen* — „найгіршим є запереження гріха й провини”. Не в тому справа, що в 1941 р. зроблено помилки. Різ у тому, що сьогодні немає сили сказати, що недобре роблено. Замість того йде вперше перекругування фактів або їх затаювання. Замість регевої критики іде особиста образа, відмова гести противників.

При спогадах поміщаємо додатки. Є це передруки проголошень і газетних статей із 1941 р. або з часу безпосередньо після війни. Їх можемо — до великої міри — назвати *документарним матеріялом*, коли прийmemo до уваги, як мало такого матеріалу є у вільному світі та як трудно він доступний. Тут жи використали те, що було можливим найти. Завданням додатків наасвітити списане мною з погляду тодішніх часів, подати гітагеві події так, як їх багили огі авторів-сучасників, або показати, яке перше враження й реакцію викликала відомість про ці події у людей, що не були їх учасниками. Це вже не моя вина, що в цьому невдягному нашому світі документи мають непависину звігку виказувати прикурівожість до найбільш освягених легенд. Не даремно старинні римляни казали: *“verba volant, scripta manent”*.*)

Списання цих спогадів стало можливим тільки завдяки заохоті, підтримці та допомозі приятніх мені людей. Дрібні мої нотатки та відписки статей із тодішніх газет стали першою допомогою тому, що лишилося в пам'яті. Дуже велике занчення відограла допомога інших учасників подій. *ВШ. пп. Іван Кедрин-Рудницький, Мирон Луцький, Андрій Палій, Евген Пиндус, Михайло Росляк, Ярослав Шав'як* подали мені свої завважи, ги переглянули деякі гастини рукопису. Великою була вартість матеріалів — рідкі оригінальні примірники

*) „Слови летять, списане залишається”.

тодішньої преси, оригінали або відписи проголошень — які різні люди не вагалися мені надіслати. І так від ВП-ї Анни Боднаровиг-Глинської (сьогодні в Клівленді) дістав я оригінальний примірник першого числа газети „Українські Щоденні Вісти” та деякі числа газети „Львівські Вісти”, а від ред. Михайла Хом’яка (сьогодні в Едмонтоні) щоденник „Краківські Вісти”.

Ім усім належиться моя щира подяка.

Дякую також сердечно керівникові бібліотеки Української Вільної Академії Наук в Нью-Йорку ВШ. проф. В. Міаковському за велику терпеливість, із якою многократно служив мені своїми порадами та допомагав у відшукуванні потрібних матеріалів, ВШ. ред. Р. Купгинському за мовну і правописну провірку тексту, а видавництву „Клюгі” та його редакторові ВШ. д-рові Миколі Шлемкевичеві за всю велику роботу при підготовці і виданні тієї книжки.

Ларгмонт, в жовтні 1957.

Кость Паньківський

ВІД ДЕРЖАВИ ДО КОМИТЕТУ

(Літо 1941 року у Львові)

ПЕРЕДМОВА

Під час другої світової війни й після неї мені прийшлося пройти великий шлях у громадському житті. Із тищі адвокатської канцелярії через Аптекоуправління України, уряд Стецька, Українську Національну Раду у Львові, Крайовий і Центральний Комітет до праці в Державному Центрі Української Народної Республіки.

Різні спогади з'явилися вже про ті часи. Деякі автори — хотілося б вірити — не поінформовані, другі захоплені мотивами, які тільки вони знають, не завжди подають правдиві факти. Вони, неправильно насвітлюючи їх, достосовують опис подій надто часто до потреб сьогоднішнього часу та, що гірше, свідомо перекручують і затають детайлі, які часом мають велике значення для оцінки тих подій. Тому, що німці виявили себе для нас такими ж жорстокими ворогами як і большевики, та ще й програли війну, засадою всіх — майже без винятку — авторів є показати сьогодні, що німецька програна була передбачувана ними вже перед роками. Розуміється, що вони самі незмінно були противниками Гітлера та ніколи в ніякий спосіб не співпрацювали з німцями. Це робили тільки їх противники, тогочасні або сьогоднішні. Такому наставленню завдячусмо те, що спогади не мають історичної вартості. Згадаймо тільки, що ніодин із співториців акту 30 червня 1941 року, хоч майже всі вони в живих і ще й нині політично активні, не хоче подати автентичного тексту того акту. Члени уряду Стецька подають його склад інакше, завжди неповний, відповідно до свого сьогоднішнього наставлення до дійових осіб. Таких прикладів надто багато. Перед очима читачів постає фальшивий образ подій. На мою скромну думку і в нашому публічному житті повинна б мати своє значення засада св. Гіероніма, що „хочби поданням правди мала прийти образа, то це краще ніж щоб правда була затаєна”.

Не все, що діялося і в чому я приймав участь, уже дозріло до публічного обговорення. Не в усіх випадках можна подати імена учасників подій, бо не знаємо, який вплив це може мати на долю їх чи їх родини.

Та роки проходять. Здається, мені, що прийшов час подати свій погляд на події і речі, як я їх бачив і як я їх переживав. Списання цих рядків не викликане ані потребою оборони, ані бажанням рекримінації. Та все ж таки думка, що мовчання часто сприймається як згода на чиєсь твердження, відогравля свою роль. Хотів би я подати свої думки, свій погляд на справи, так як вони складалися тоді перед роками. Не є це просте, коли записи й документи майже вповні пропали мені при відході з Любену в січні 1945 року. Їх мусить замінити добра воля і свідомість відповідальності.

I.

ШЛЯХ ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.

Між обома світовими війнами.

Договори, що покінчили першу світову війну, дали на підставі принципу самовизначення, проголошеного президентом Вудро Вілсоном, самостійність народам Середньо-Східної Європи. Українські землі, на яких наш народ також створив власну державу, поділено між нових окупантів. Царську Росію замінила Червона. Вона, примушена ростом української політичної свідомості й сили, у противагу Українській Народній Республіці, створила Советську, відрізуючи Україну заливною заслоною від світу. Західні землі окупували: Польща, Чехословаччина, Румунія. Режим у кожній із тих держав — тоді ще — вільного світу, був інакшій, в одних легший, у других тяжкий, але в усіх був режимом чужинецької окупації. Завданням присланої з центру, національно і соціально чужої, адміністрації, не була управа країни для добра місцевого українського населення, але для інтересів окупанта. Стан поневолення, приниження, трактування як громадян другої кляси викликав як реакцію невдовolenня і боротьбу проти влади за право на землю і працю, рідну церкву й школу, племіння власної культури і тп. Боротьба тягнала за собою репресії й безліч політичних процесів, в які такий багатий час між обома війнами.

Із усіх українських земель у вільному світі центральне місце займала Галичина, зокрема місто Львів. Числом населення, ступнем національно-політичної свідомості, а навіть і матеріальними можливостями, її питомий тягар та значення були в порівнянні з іншими землями чи еміграційними осередками найбільші. До того галицька земля, яка виросла в атмосфері австрійського, правового й стосунково демократичного, режиму відчувала окупаційний гніт болючіше. Тут створювалися настрої, які поширялися далеко поза межі Галичини.

ни. У Львові, центрі галицького чи радше західно-українського життя, жив і працював я після повороту з першої еміграції від 1924 до 1939 року. Із становища львівського українця дивився я на світ та оцінював події.

Повалення постанов мирових договорів було в інтересі українства в цілому, а також і в інтересі українців у Польщі. Із тим отримана була надія на зміну положення. До тієї мети ми змагали усіми шляхами: наполеглива освідомна праця унутрі і назовні; поширення культурної, господарської і політичної організації на широкі кола громадянства, українізація Православної Церкви на Волині, резистанс у формі терору початково керований УВО, пізніше ОУН, були виявом тієї праці. Але самі власні сили не були вистачальні.

Де бачили ми ті приязні сили в світі, що могли допомогти нам у нашій боротьбі?

Вміло розреклямована большевиками українізація і нова економічна політика в Советській Україні зуміла захопити певні кола громадянства і то — як воно не дивно — також консервативні. Вони викликали на короткий час „радянофільську“ течію в Галичині.

Робились спроби через англійських парламентаристів, через Соціалістичний Інтернаціонал, нав'язати стосунки з світом „великих західних демократій“, та вони не давали успіхів. Америка, знеохочена, відійшла від європейських справ, Франція, покровителька усіх західних окупантів наших земель, була з ними в союзі. Зацікавлення українською справою в Англії не вийшло з початкових стадій.

І тому загал українського громадянства у вільному світі в'язав свої надії з Німеччиною. Побита Німеччина була великою державою, покривджею договорами й зацікавленою в їх поваленні. Іншої сили, що її інтереси були б у тому часі згідні з інтересами українців, не було. Коли ж у 1933 році прийшов до влади Гітлер, надії на зміну зросли, бо він не тайвся з пляном повалення „ганебного версайського договору“. Від національної Німеччини, що йшла з гаслами Нової Європи, українці чекали — хай і наївно — правильної оцінки національних прав України. Без війни тяжко було думати про зміну та війни не чекали з захопленням. Але бажання зміни нестерпних стосунків було сильніше від побоювань. Добра не можна було чекати, але зміна — здавалося — все таки мусіла б бути на краще.

Події йшли швидко одна за одною. Німці покинули в осені 1933 р. Лігу Націй, весною 1935 відновили повітряні збройні сили, заборонені версайським договором, весною 1936 зайняли демілітаризовану зону над Рейном, а літом ввели обов'язок загальної військової служби. Усі ті внутрішньо німецькі дії Гітлера заскачували колишніх аліянтських союзників. Уряди тих держав не були приготовані ставити чоло подіям, вимагати респекту для договорів. Пізніші події — зайняття Австрії в березні та викликання чехословацької кризи восени 1938 року, прийняття диктату Гітлера у Мюнхені, викликали були навіть переконання, що війни не буде, бо всі задуми Гітлера будуть здійснені без війни. Визначення кордонів Чехії згідно з етнографічними кордонами підтверджувало довір'я до німців і навіть надії на можливість перегляду всіх кордонів за етнографічним принципом. Змагання Карпатської України до самостійності підтримувало з ентузіазмом українство всього світу. Та березень 1939 року приніс із передачею Карпатської України мадярам зневіру й заламання. Збройна окупація Чехії та військові договори Англії з Польщею поставили знову питання війни. В серпні 1939 Гітлер заскочив світ договором із Сталіном, а 1 вересня почалася друга світова війна.

Стан під Польщею.

Як же ж виглядало організоване українство в Польщі напередодні другої світової війни? Наскільки приготований на події був провід українських політичних організацій?

Ми вже згадали про те, що зasadничим фактором, який визначив поставу українців і окреслював їх політичне думання, був національний і соціальний гніт у Польщі та безоглядне нинчення українства у Великій Україні. Продовж двадцяти років між обома війнами всі сусідні народи (за винятком білорусів, яких доля була такою, як наша) зростали в силу й розбудовували свої здобутки. Ми мусіли важко боротися за збереження давнього стану та творення нових варгостей.

За австрійського панування народи імперії були, хоч не на практиці, але в теорії, рівними. В дійсності упривілейованими були народи, що мали свою шляхту, отже в Галичині поляки, а на Буковині румуни. Але існувала можливість боротьби за право і з демократизацією життя, головно після

введення загального виборчого права в 1907 році, положення українства кращало і його значення в Австрії росло.

Під Польщею численні надбання — також і часу самостійності — втрачено. Українську мову усунено відповідь з державного життя. Усунено або перенесено в корінні польські землі українців, що були на державній службі. Обмежено, а то й замкнено доступ новим, також і до нотаріату та адвокатури. Реформу галицького самоурядування переведено так, що вплив українського населення став майже ніякий. Навіть, волосними старшинами назначували тільки поляків.

Знищено українське початкове шкільництво, середні й фахові школи обмежено до мінімум, ліквідовано українські катедри у львівському університеті, на високих школах заведено для українців „нумерус клявзус”, а недопущеним до школ студентам утруднювано виїзд на студії за кордон.

В Галичині, найбільш перенаселеній хліборобській частині Польщі, поселено сотні тисяч польських колоністів. Вкінці появився навіть закон, за яким у приграницій полосі, до якої зараховано майже всю Галичину й Волинь, можна було купувати землю тільки за окремим дозволом. А дозвіл давали українцям тільки у дуже виняткових випадках.

Не було труднощів, яких не видумала б адміністрація для унеможливлення українцеві не то що пробиватися, але навіть працювати в промислі, торгівлі і ремеслі. На працедавців — жидівських і польських — роблено натиск, щоб вони не приймали на працю і на вишкіл українців. Обмежувано розмах і ріст української кооперації.

Двадцятиріччя під Польщею 1919-1939 можна поділити на дві рівні частини. У першій загальною тенденцією поляків була національна асиміляція. Коли ж це не йшло, а навпаки стверджено живучість і відпорну силу українства, вжито інших, нових заходів для його ліквідації. У другому десятиріччю прийшов безоглядний похід на знищенння. Його започаткувала військова пацифікація Галичини 1930 р., за нею йшли постійні дрібніші місцеві „ успокоення ”. Зросла самоволя адміністрації й поліції, яка, зокрема на Холмщині й Волині, перейшла у відкритий терор. Руйновано православні церкви, насильно навертано на католицизм. Створено концентраційний табір у Березі Картуській, який витримував порівняння з совєтськими чи німецькими тaborами. Положення ставало щораз важче.

Та треба ствердити, що в тій боротьбі, завдяки тугості українського елементу, осягнено й деякі користі. Зросла преса (3 щоденники у Львові), зросли скількість видавництв, свідомість селянства й робітництва; відроджувалося купецтво й ремісництво, ріс промисл, створилася ціла нова верства сільської інтелігенції, якої давніше не було, всупереч усім заборонам і шиканам розрослася кооперація.

Галицькі українці мали перед першою світовою війною чотири політичні партії: — національно-демократичну, радикальну, соціал-демократичну і християнсько-суспільну. Поруч них не без значення були москвофіли, які ділилися на дві групи: поміркованих „старорусинів” і модерних „русских”. Всі вони мали своїх представників у Відні, в парляменті або палаті панів, і у Львові, в соймі.

Національні-демократи — це була найсильніша партія, так що числа членів і прихильників, як і щодо матеріальності сили. До неї належали провідні кола духовенства та господарського і фінансового світу. В її руках була більшість преси. — Радикали об'єднували поважні сили галицького села. — Соціал-демократи мали певне число визначних людей, але були малочисленною групою, бо промислового робітництва в Галичині було завжди небагато. — Партия християнських суспільників була об'єднанням малого числа австрійських державних урядовців без широкого значення. — На Волині до часу її приєднання до Польщі, українських політичних організацій не було.

У перших роках під Польщею деякі з галицьких партій дещо змінили своє обличчя, деякі втратили своє значення, а деякі перестали існувати. — Національні демократи перейшли в 1919 р. на модну тоді назву „трудова партія”, а після війни в 1926 р. оформилися в Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО). — Радикали, получивши із волинськими соціалістами, змінили в 1920-их роках назву на Українська Соціалістична Радикальна Партія. — Обидві партії поширили свою діяльність, не зважаючи на перешкоди польської влади, на північно-західні землі, ламаючи „сокальський кордон”. — Партия християнських суспільників із розпадом Австроїї перестала існувати. Тільки згодом вона знайшла ідейне наслідство в УНО під протекторатом станиславівського єпископа Григорія Хомицького.

Польський уряд створив зате в часі розписання виборів до польських законодавчих органів 1922 р. на терені Галичини

ни партію „українських хліборобів”, щоб показати, що українське населення прихильне Польщі. Але ця акція не мала успіху. В тому часі доля Галичини ще не була вирішена величими державами. Галицький уряд під керівництвом през. Євгена Петрушевича провадив за кордоном акцію за державні права. Політичний провід усіх українських партій в Галичині — не виключаючи й москофілів, яких значення після 1917 р. майже вловні впало — вирішив не брати участі у виборах, щоб своєю участю не показати перед світом згоди на окупацію Галичини Польщею. Вправді у відсталих частинах краю вибрали кількох послів, але загал підтримав акцію свого уряду на еміграції. Партия „хліборобів” вкоротці пішла в непам'ять.

На Волині, Поліссі, Холмщині й Підляшші українці об'єднані з іншими непольськими народами здобули в тих виборах 1922 р. велику виборчу перемогу. Вони вибрали свою численну репрезентацію до сейму і до сенату.

Доля Галичини була вирішена постановою Ради Амбасадорів у Парижі 1923 р. В наступних виборах 1928 і 1930 рр. українці з усіх земель під польською окупацією йшли до виборів разом. Часи змінилися на гірше і державна адміністрація своїми заходами не допустила вже до повної перемоги українців.

Нові часи принесли екстремістичні партії, яких давніше не було. В 20-х роках, у часах українізації, прихильників зискали — Комуністична Партия Західної України і її прибудівка, Українське Селянсько-Робітничє Соціялістичне Об'єднання (Сель.-Роб.) — В 30-х роках швидко, завдяки своїм популярним гаслам, поширила свої ряди Організація Українських Націоналістів (ОУН). Згодом — 1933 р. — помірковані націоналісти створили Фронт Національної Єдності (ФНЕ).

Та в 1935 р. прийшла велика зміна. Стару демократичну конституцію з 1919 р. замінено схваленням нової, „авторитативної”. Разом із конституцією змінено й виборчий закон. За новим законом вільних виборів вже не було. Виборці могли голосувати тільки на один список кандидатів на послів, на який дав свою згоду уряд. Уряд, якому кожна єдність українців була небажаною, заліканій ламанням „сокальського кордону”, пішов на шлях розбивання українського фронту. Він вже не допустив одного українського представництва.

І так напередодні другої світової війни політично організоване громадянство Західної України творило два основні табори: один легальної і другий нелегальної боротьби. Перший з них мав групи співпраці з польським урядом і легальні опозиційні. Нелегальна опозиційна ОУН була тоді ще неподілена. Комуністи, що діяли під фірмою різних легальних, напівлегальних і нелегальних організацій і установ, у тому часі вже не відогравали в українському житті більшої ролі та не мали помітної сили.

В Галичині уряд запропонував співпрацю УНДО-ві, обіцюючи за те певні полегші, м. і. припинення колонізації. Після довгих дискусій ЦК УНДО на це погодився. Це домовлення з урядом назвали „нормалізацією” т. ск. приведенням досьогочасних поганіх стосунків між урядом і населенням до нормального стану.

На Волині знову воєвода Юзефські покликав для ведення „своєї” політики організацію Волинське Українське Об’єднання (ВУО). Тому воно не було організацією українського громадянства у властивому значенні слова, але певну суспільну функцію виконувало. В склад ВУО увійшли громадяни, які в тяжких умовах волинської дійсності використовували можливості національного вияву. На терені Варшави ВУО і УНДО йшли інколи разом у загальноукраїнських справах.

На інших землях поляки не допускали в тому часі вже ніяких, не тільки політичних, організацій. На Поліссі й Підляшші створено концепцію „тутешніх”, а на Лемківщині „лемківський” нарід.

Легальні організації, що не співпрацювали з урядом, це були давніші радикали і соціал-демократи та новіший Фронт Національної Єдності. Радикали тепер вже не мали своєї репрезентації у Варшаві, а соціалісти, ослаблені комуністичним рухом, загалом її за польських часів ніколи не мали. ФНС ще не мав нагоди показати вповні свої впливи.

Великою активністю визначалася ОУН. Її провід був за кордоном, а в краю діяла Крайова Екзекутива. Головною діяльністю її була терористична акція проти польського уряду, яка захоплювала широкі кола початково студентської та середньошкільної, згодом і робітничої й селянської молоді. Політика уряду, яка не допускала молодь до школи і праці, і взагалі безвиглядність положення — сприяли тим настроям.

Формальну відповідальність за українську політику і політичні пляни мусіли б бути нести легальні представництва

співпраці, себто УНДО і ВУО, та в дійсності вони політики не вели й не могли вести. Польська дійсність не давала до того змоги. Задивлена у большевицькі й німецькі зразки, Польща йшла від демократії через півтолітаризм до повного тоталітаризму. Допущення українців до „співпраці” — це був тільки тимчасовий тактичний хід, передовсім зогляду на західній світ. Метою польської політики не була співпраця, але знищення непольських народів. Українці також не трактували співпраці інакше, лише як тактичний хід. За всі роки нормалізації не вироблено ніякого пляну політичного співдіяння. Після вибуху війни не було коли і не було з ким домовлятися щодо форм і способу дальшої співпраці. З жиллю розвалу Польщі вона закінчилася.

Опозиційні групи — властиво насправді весь український національний табір — стояв на протисоветському і противольському становищі. Він рахував на розвал Польщі і на цьому будував свої надії на роз'язку української справи. Однаке ніодна з легальних партій ані груп, не мала ясного уявлення, в яких формах це мало б бути здійснене. Так само не мали вони точніше розроблених концепцій діяння.

Тільки нелегальна ОУН, що мала свій провід за кордоном, була переконана, що той провід такі пляні мас. Очі націоналістів звернені були на захід. Там у Німеччині перебував ПУН — Провід Українських Націоналістів. Не зважаючи на розчарування з Карпатською Україною, панувало пересканання, і то не тільки серед членів організації, але і серед громадянства, що в пов'язанні з Гітлером ця організація має вироблену концепцію співпраці на випадок війни і розвалу Польщі.

Розвиток подій, на які ми не мали і не могли мати впливу, висунув СССР. Події заскочили поляків в такій же мірі, як і нас. Такого розвитку ніхто не передбачав. Поголоскам з закордонної преси про „четвертий поділ” Польщі та передачу українських земель Советам, мало хто вірив. В дні 17 вересня 1939 року перед очима станула жорстока дійсність. Замість сподіваної німецької окупації з різними можливостями розв'язки українського питання прийшла розв'язка у формі большевицької окупації.

II.

БОЛЬШЕВИЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Дня 22 вересня 1939 року большевики були у Львові, а кілька днів пізніше дійшли до Буга й Сяну. „В Польщі повна дезорганізація державної адміністрації. СССР вважає своїм обов'язком простягти помічну руку братнім народам — українському й білоруському” — сказала Москва.

Перестала діяти — але не тільки державна адміністрація.

Принагідні провідні громадяни, які в умовах облоги міста змогли з ініціативи та на запрошення сеніорів (у нас іх тоді загально називали „президентів”) д-ра Костя Левицького і Володимира Децикевича зійтися до будинку товариства „Дністер”, створили для заступництва справ українського населення міста „Тимчасовий Український Допомоговий Комітет”. Це було в дні 21 вересня 1939 року, коли вже чекали капітуляції міста й приходу німців або большевиків. Головою комітету вибрали 80-річного през. Левицького, провідну особистість нашого політичного, а також господарського і культурного життя ще з австрійських часів, першого голоду уряду ЗУНР в 1918 році, замісником голови Володимира Децикевича, кол. віцепрезидента цісарського намісництва в Галичині, сенатора за польських часів, обох визначних юристів, а секретарем д-ра Івана Німчука, начального редактора щоденника „Діло”. Потреба в цьому була велика. Легальні політичні партії, які репрезентували суспільство в польській дійсності, припинили свою діяльність, або офіційними постановами про розв'язання, або фактично. Та врешті у нових обставинах вони навіть і не могли продовжати своєї діяльності. Цю прогалину треба було заповнити. І поляки і жиди також створили свої подібні комітети.

Та нова влада визнала ті національні комітети залежими. Коли після арештування д-ра Німчука, голова Левицький

інтервеніював в більшевицькій команді міста, його також арештували і до кількох днів разом з Німчуком вивезли до Москви.

І так перестала діяти в її традиційних, вироблених поколіннями, формах наша організована спільнота. Ми опинилися в більшевицькій дійсності без психічної підготови, без думки, що таке може прийти, вповні розгублені. З перших днів тягарем лягла на нас загроза арешту й вивозу, без суду, без можливості захисту. Громада оглядалася за проводом, не хотіла розуміти, що в хвилях катастрофи все йде в розтіч — не тільки у Львові. Ті з-поміж нас, що виключали можливість жити під більшевиками, кинулись виїжджати. Румунія й Мадярщина, що мали в себе нерозв'язану українську проблему, ставилися до втікачів-українців вороже. Залишалася дорога на захід, та таких, що могли туди піти, було дуже небагато. Нами заволоділи пригнічення і безвольність, страх перед більшевиками й неохота іти до німців ...

Більшевики розживалися, підготовляли з шумом „Народні Збори Західної України“. Не чекаючи їх висліду на-красили кордони України й Білорусі, перевели поділ на області й райони, поволі, але пляномірно заводили свою адміністрацію. Два періоди мала іх окупація: спочатку лагідної пропаганди, прикрашеної українізацією, згодом суворого на-тиску, советизації й асимиляції. В перших днях було щось, що нас тішило, заглушуючи приkre почуття. Українська мова, українська пісня — ще перед місяцем відсувані, понижувані — гучно звучали з голосників, по місті пишалися написи „Хай живе стародавній український Львів“. До керівництва державними установами притягали наших людей, творили українські високі школи, театр, письменникам і мистцям давали змогу працювати, розвиватися!

Нова влада поставила кандидатами на членів Народних Зборів — не питуючи згоди — поруч певної кількості своїх, привезених із сходу, людей та великого числа нікому незнаних принагідних місцевих „трудящих“, також людей з іменами. За винятком зв'язаного з політичним життям академіка д-ра Кирила Студинського, кол. професора української літератури у львівському університеті ще за австрійських часів та кол. члена партії християнських сусільників, були це вповні аполітичні люди, відомі із своєї громадської практики, як лікар проф. д-р Маріян Панчишин, вчений-літературознавець академік Михайло Возняк, театральний діяч Йосип

Стадник, учитель Петро Франко і тп. Опісля усі вони стали — знову поневолі — депутатами Верховної Ради: одні союзної в Москві, другі республіканської в Києві.

Тріомфувала також і безмежна наївність. Простодушні люди захоплювалися тими зовнішніми проявами, затрачуючи міру в підході до хитрих „визволителів“. Захоплення швидко минуло, та наслідки його створювали прикрі ситуації.

Охорона здоров'я була однією з перших ділянок, якою большевики занялися. Вже з початком жовтня заст. нарком-а І. С. Лук'янчиков відвідав проф. д-ра Маріяна Панчишина та покликав його — не зважаючи на відмову — на керівника охорони здоров'я у Львові. Назначив співробітниками йому майже без винятку українців. І тут одна зустріч із приятелем фармацевтом заважила на моїй карієрі. Може їй і завдячуло, що в затишку аполітичного Аптекоуправління даним мені було перебути щасливо весь час большевицької окупації. Із колег-адвокатів більше ніж половина не уникнули тюрем і заслання. Оповідаючи про організацію АПГУ, той приятель згадав, що фармацевти поділили між себе роботу за советською схемою, та лишився „плановий“ відділ, якого бояться, не знаючи, що це таке. Запитав мене півжартом, чи я не взяв би на себе цієї справи. Втомулений безділлям і безвиглядністю положення я без довшої надуми дав свою згоду. Наступного дня був я у проф. Панчишина, який приняв мене з відкритими рамснами, поділився зо мною своїми турботами ще й дякував за охоту співпрацювати. „Що буде далі, побачимо!“ — говорив йдучи представити мене Лук'янчикову. Після розгляду автобіографії вже 15 жовтня — в числі перших львов'ян — я почав працювати в системі охорони здоров'я. З того часу моїм уділом стала доля людини, що робить роботу, якої в даному моменті немає кому іншому краще робити, без плянового підготовлення, а тільки у висліді збігу обставин або випадку.

Відділові здоров'я за Польщі належала тільки контроля виробництва ліків і торгівлі ними. Тепер же нам ще до „Народних Зборів“ сказали, що все перейде у відання держави. Ми підлягали формально проф. Панчишинові, а дійсно нами зразу керував Партийний Комітет залізничного району міста Львова. Праці не було багато, а можливості вивчати советські методи не було зовсім. Оргвідділ підготовляв нові кадри аптечних керівників, бо колишні власники мусіли бути після націоналізації усунені. Я „планував поширення ме-

режі аптек по селах" згідно із вказівками, бо „давній режим не піклувався людьми"! В аптекарстві переважали жиди, українців було мало, але процвітала українізація і ми були в пошані. Використовуючи ці настрої приняли ми на працю — зокрема по лінії рахівництва — різних наших людей, яким не було де притулитися.

Навал праці прийшов аж з початком листопада, коли в усій Західній Україні переведено націоналізацію. Як тільки реорганізація була готова, приїхали з Кисва директор — вже партійний — і завідувачі відділами і обляпили АПТУ. Всі мої колеги стали їх заступниками. Тільки один я — „Завідувач планово-економічного відділу львівської обласної філії Аптеоуправління України" залишився на своєму посту, бо не тільки у Львові, але також і в Кисві не було подостатком „плановиків". Почалися будні совєтського робітника. Без повного знання й розуміння справи не тільки нами, але й начальниками нашими, в атмосфері взаємного недовір'я й неспевності, які притаманні для совєтського режиму, йшли наші дні. Початково до червня 1940 року працювали ми на шести днівці і також у недільні дні. до чого тяжко було звикнути. Згодом звикли і до вечірньої праці, і до колективного читання конституції й історії партії, і до частих мітінгів, фахових і політичних, внутрі уstanovi і поза нею. Та в порівнянні з життям і працею інших, АПТУ було оазою спокою, навіть після створення Спецвідділу (НКВД внутрі уstanovi). Стосунки з нашими „східніми" колегами — без винятку жидами — уложилися зовсім добре. Доказом того, що за весь час арештовано між нами тільки кількох поляків пов'язаних в якийсь спосіб з довосіною поліцією. Ніодного з українців і жидів не діtkнуло рам'я НКВД, хоч здається і на те вже надходила пора, та й то не без нашої в цьому участі. Але не стало часу. Мій відділ — я і трох помічників — приміщене в одній кімнаті під опікою відділу кадрів. У керівнички, ро-дом з Миргорода, ми всі вчилися доброї української мови.

Різні бували моменти, деколи й смішні. І так літом 1940 року наш мітінг АПТУ „вирішив однодушно просити тов. Сталіна, щоб він задовольнив прохання Латвії про приняття в склад СССР". Це передано телеграфічно в Москву і тим же шляхом прийшла „прихильна" відповідь на руки нашого Місцевому. — Частіше траплялися менш веселі ситуації. І в АПТУ були наші люди, які затрачали міру в своєму поведен-ні. Без очевидної потреби виступали на мітінгах з подякою

за визволення, похвалами за „досягнення радянської влади”, звертаючи на себе увагу. Кілька днів пізніше через німецьку комісію виїжджали на захід. В АІТУ наставав час грізного напруження й холоду в стосунку до потенціяльних наслідувачів таких панів. — Бесною 1941 року відбувалися вибори до вже згаданого Місцевому. Директор ставить список кандидатів, погоджений з Паркомом. До слова голоситься на свою руку наш співробітник, пов’язаний з ОУН, що повинен би був мовчали, і ставить свій список „західніх”, у тому числі і мене. Що гірше, наші жидівські колеги голосують за тим списком. Парком знайшов причину уневажнити вибори і другим разом все пішло добре. Але після відходу большевиків ми знайшли в спецвідділі нотатку про ці вибори, яка не віщувала добра.

Двічі бував я в Києві разом з іншими плановиками західніх областей. Раз на „дошколені”, другим разом на конференції всіх областей України і для „приняття фінплана на 1941 рік”. Київ не був мені чужим. Тут здавна жив батьків брат Северин, який ще 1896 року виїхав з Галичини на Наддніпрянщину і працював артистом у театрах: Марка Крошивницького, Михайла Старицького, Миколи Садовського та в 1917 р. в Державному Драматичному Театрі в Києві. В Києві жив також мій двоюрідний брат, з яким я виріс і виховався. В часі перебування на Україні з Галицькою Армією він в 1920 р. одружився та лишився в Києві. Я познайомився з його дружиною і дочкою, народженою в Києві за большевиків, яка якраз закінчувала середню школу. І я бував у Києві ще малим хлопцем з батьками на похороні Б. Грінченка 1910 р. і з нагоди всеросійської виставки 1913 р., а потім сам у мундурі австрійського вояка в 1918 р. Живими лишилися в мене спогади про розкішний, веселий Київ тих часів. Тепер прийшлося нам „вивчати складання господарсько-фінансових планів” у сірому, сумному Києві. Не зважаючи на чудові осінні дні 1940 року, ми „західні” відчували всю тяжку атмосферу життя киян. З колегами познайомився я щойно в Києві та ми швидко зжилися. Спільно — під моїм проводом — відвідували ми у вільний наш час пам’ятки нашої старовини, Софію, Лавру, і музеї теперішнього. Вечорами просиджував я на розмовах у дядька, якого не бачив 22 роки, прислушався його оповіданням. З ним відвідував я київські театри, яких рівень був високий. Зокрема в пам’яті залишилася прекрасна вистава п’єси М. Старицького „Маруся Богуславка” в

драм. театрі ім. Франка з її патріотичними нотами, та прихильний відгук публіки. — Не обійшлося і тут без пригоди. Коли начальник АПТУ знайомив нас із своїми співробітницями, один із них запитав мене, чи часом С. Ф. Паньківський не приходиться мені родичем. „Я жив з ним ще до першої війни в хаті Антоновичів”! Я ніколи нікому не загадував про те, що в мене в Києві дядько, бо „советському гражданіну” краще нікого не мати. На щастя був це дійсно дядьків співжитель з давніх часів, приятель Антоновичів.

Ми спрагнені були знати, що дістється за Сяном. Тільки відірвані, непов’язані з собою, часом суперечні вістки доходили до нас про нові форми організації українців, розвиток культурного життя, шкільництва, створення Українського Наукового Інституту в Кракові, тощо. Вкінці в травні 1941 року, звільнені большевиками наші люди принесли нам з тюрми від переловлених на кордонах націоналістів першу незрозумілу для нас відомість про непорозуміння й розкол в ОУН.

Ми сподівалися війни, бо про неї багато говорило лондонське радіо і заповідало швидкий її початок. Та й большевики готовувалися до неї. Але бомбардування Львова ранком 22 червня нас заскочило. Почалися дні війни, якої страхіть здається ніщо і ніколи не затре. День за днем не зважаючи на те, що діялося довкола, евакуація і відворот війська, численні арештування, вістки про масакри по тюрямах, стрілянину по місті, ми вели справи без перерви і точно, весь тиждень від понеділка 23/6 до суботи 28/6. Цивільна адміністрація, а з нею без повідомлення і наше начальство, покинули Львів. Лишилися тільки НКВД і військо, а ми „західні” працювали самі, як би нічого не сталося. За два дні вернувся сам один директор. В суботу заявив, що приходить німці і передав нам справи. Без слова прощання від’їхав. Так як на початку в 1939 році, так і тепер лишилися ми самі львов’яни. Тоді організували АПТУ жиди при нашій допомозі. Тепер вони, а з ними і поляки, самі відійшли в бік, у тінь. Ми — українці — обняли в повному порядку АПТУ. Плянування в майбутньому відпадало. Мені казали бути замісником директора. Ми усі переконані були, що наша установа лишиться в українських руках.

* * *

Коли сьогодні приходять хвилі, в яких здається, що можна скинути з себе весь тягар тих років та забути жахливі спо-

гади большевицької окупації, вибивається з мряковиння тих часів одна думка. При всій безвиглядності і при всіх страхіттях тих днів вивели вони нас із вузького кола наших дрібніших галицько-українських заціавлень і спрап та кинули на широкі води загально-українських проблем. Мій побут у Києві, участь у працях АПТУ в всеукраїнському масштабі — дали багато до думання і багато дечому навчили, передовсім засталими думати категоріями загально-державними. Цьому до деякої міри сприяло те, що АПТУ було українською установою республіканського підпорядкування, яка офіційно не підлягала Москви, а тільки Раді Міністрів у Києві.

І стоїть перед очима спогад про людей. Кажуть, що ніколи в житті людина не є так вповні собою — без маски — як на фронті і в тюрмі. Тоді виявляється її дійсна вартість. Мені здається, що часи большевицького панування поєднують у собі і фронт і тюрму, і що дні большевицької окупації підтвердили правдивість того погляду.

Через віддалу часу і простору, бачимо, як центральну світлу постать нашої громади в тих часах — проф. Кирила Студинського. З приводу свого „радянофільства” стояв він останніми роками перед війною остроронь громадського життя, відійшов від керівництва НТШ, де довший час головував. Больщевики покликали його негайно після приходу на голову філіялу ВУАН у Львові, і до праці в університеті, де був замісником ректора. Та в першу чергу він став депутатом Верховної Ради Союзу. І на тому пості показав себе правдивим і невстрашним оборонцем усіх загрожених і потерпілих, що не боявся виступити в захист покривджених перед самим Сталіном. Його кабінет в Академії Наук став прибіжщем усім, кому грозило нещастя. Багато людей — тих, що завдяки його заходам дістали паспорти або уникнули арешту й вивезення — завдячують йому своє життя. І я був кілька разів з проханням у проф. Студинського, який мене добре знав ще з малку, — Богу дякувати не у власних справах.

Незадертою лишається вдячна згадка про тих незнаних київських громадян, які в тяжкий час зневіри не давали замерти вірі в людину. В часі, коли поштові уряди у Львові і поблизуких містах не приймали посилок*) на ім’я засланців на півночі і сході, ми швидко довідалися, що в Києві пошта такі посилки приймає. Усі, хто службово їхав до Києва, бра-

*) Так було весь час большевицької окупації.

ли з собою кілька посилок. Та і я в обох моїх поїздках до Києва мав їхколо десяти. Справитися з тим у Києві на станції та на пошті не було без труднощів. Та київські люди і на станції і на пошті, зауваживши на посилках казахстанські адреси, допомагали без моого прохання в перевозі й подачі посилок, відступаючи мовчкі свою чергу.

Найкращими, незабутніми лишатися також моменти, коли Львовом ішла шептана вістка з уст до уст про те, що когось звільнили з тюрми. Це були зокрема дні повороту наших в'язнів з Москви — през. Костя Левицького, ред. Івана Німчука і моого двоюрідного брата Степана Федака.

III.

ПРОГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОСТИ

Приїзд німців. „Національні Збори”.

„Німецькі війська здобули нині Львів. На цитаделі по-вівас від години 4:20 ранку німецький воєнний прапор” — подало 30 червня 1941 року Головне командування німецьких збройних сил з Головної Кватири фюрера про кінець більшевицької окупації Львова.

Ще попереднього вечораsovets'kі війська покинули місто. Після голосних днів бомбардування з повітря і стрілянини в місті тишина діяла непокоюче. Ми тривожно вичікували ранку, сидячи по льохах, заглядаючи крізь вікна на вулицю, чи „не вернуться”? Та вони не вернулися. Німецька мотоциклева стежа з'явилася біля нашого будинку НТШ при вулиці Чарнецького 26, перед 6-ою годиною.

Я пішов, як минулих днів, до Аптекоуправління. Тут були вже майже всі керівники наших аптекунктів. Ми перевели впродовж дня аж до пізнього вечора реорганізацію мережі, назначили нових керівників, „арійців”, де можливо — українців, де їх не було — поляків, дали доручення передати новим керівникам справи та закінчити розпочату ще за советських часів обов'язкову піврічну інвентаризацію. При недостачі арійців у різних пунктах треба було переносити робітників з пункту до пункту та завдяки повній кооперації усіх робітників реорганізація відбулася без перешкод.

Щойно вдома довідався я, що під вечір мене кликали на „якось” збори. Зайдовши до сусіда, проф. д-ра Юрія Полянського, отримав я перші відомості і про ті збори і про назначення його посадником міста. Між іншим і мене — хоч неприємного — намітили у склад міської управи. Я зразу — інформуючи про АЛТУ — піддав думку, щоб не відтягати мене від роботи, до якої я втягнувся та де користувався певним

авторитетом. А для праці в місті найдеться без труднощів інший юрист.

Наступного дня 1 липня, нев'язаний пекучими справами АПТУ, мав я вперше можливість розглянутися по місті та дозвідатися про події попереднього дня. Львів приняв німців з мішаними почуваннями. Не було того ентузіазму, з яким вітали в 1915 році австрійців після російської інвазії, але була велика радість з приводу відходу большевиків. Неповні два роки іх панування далися добре в знаки, що ж сказати про останній тиждень війни й терору. Місто стояло під гнітючим враженням большевицьких убивств, які ішли в тисячі. Люди гуртами мандрували від тюрми до тюрми, шукаючи між убитими своїх рідних, чи приятелів. І я пішов у напрямі тюрми Бригідок, бо знов, що там перебував мій родич і колега по адвокатурі д-р Іван Малко з Мостів Великих. Жахливий вид помасакрованих, розпач родин були такі, що вповні займали увагу загалу та відривали від зацікавлення іншими справами.

Та прихід німців не міг залишитися без уваги, зокрема у тих, що не були безпосередньо діткнені. Люди ділилися вістками з різних сторін міста.

Я довідався про те, що вже раненько 30/6 під Собор Св. Юра прийшов із першими німецькими частинами відділ украйнських добровольців-націоналістів під проводом Романа Шухевича і о. д-ра Івана Гриньоха, т. зв. Легіон Нахтігаль. Тільки маленька блакитно-жовта стяжечка на рамені відрізняла їх від німецьких вояків. Митрополит Шептицький, якого вони відвідали, вислухавши о. Гриньоха, якого знав як свого вихованця й кандидата на професора теології, благословив вояків і дав благословення також і для майбутнього українського уряду, якого створення заповів йому о. Гриньох.

У палаті Митрополита поселився знаний у Львові професор історії східної Європи університету в Кенігсберзі, галицький німець, кол. сотник Галицької Армії — в той час гавптман у відділі військової контррозвідки („Wehrmacht-Abwehr”) — д-р Ганс Кох. Разом із Кохом гостем митрополичної палати був його співробітник д-р Р. Фель, знавець польських і українських справ, якого ми тоді не знали. Я зустрічався з ним пізніше нераз у різних ситуаціях впродовж трьох років і в часі перебування в Києві, і в Кракові в уряді Генеральної Губернії.

Около полудня прибули до Львова вже також перші представники ОУН в цивільному убранні: Ярослав Стецько, Євген Врецьона, Ярослав Старух і інші. Вони приїхали на автах вермахту та, зв'язавшися із своїми людьми в місті, скликали на вечір громадські збори до будинку товариства „Просвіта” в Ринку.

Ті збори, які пізніше названо „Національними Зборами”, викликали різні коментарі. Учасники критикували їх невідповідну обстановку — невеликі, темні кімнати, в яких близько свічки; непідготування зборів: — запрошені не знали, що має бути предметом наради; незрозумілій тоді заголові поспіх, нервовий настрій. Участь громадянства не була велика, бо людей скликають пізно та й вечірня пора не сприяла, тому що дозволено було ходити тільки до дев'ятої години. Все ж таки було около сотні присутніх, у тому числі представник Митрополита — тоді мітрапат і ректор Духової Академії — о. д-р Йосиф Сліпий*) і дсяке число відомих керівних людей. Велике спізнення ініціаторів використали люди для обміну інформаціями та враженнями з довгого, багатого подіями минулого тижня. Але те спізнення псувало настрій. Поява Ярослава Стецька в теплій, літній вечір у військовому дощевому плащі з піднесеним — згідно з модою — ковніром робила некорисне враження. Говорив тихим голосом, так що в другій кімнаті його не чули і не знали про що йде. У тих, що були близче, застереження викликали надто самопевна форма „акту” ОУН про „створення держави” і „декрету провідника Степана Бандери ч: 1 про покликання правління”.

Ta передовсім у всіх учасників зборів, з якими я зустрівся, ті збори викликали розчарування і занепокоєння. Від передового представника ОУН, який прийшов до Львова разом з німецьким військом, проголосив „державність” та подав до відома іменування себе „головою правління”, громада чекала свого роду громадського звіту про те, що зробила організація для справи за час довгих двох років, коли край мусів мовчати, та як вона розуміє свої завдання. Люди хотіли хоч приблизно знати, що несуть Україні і організація,

*) Про висвячення о. Сліпого в епископи в часі большевицької окупації Митрополит повідомив громадяни щойно на Новий Рік 1942 року.

і німці — яку конструктивну програму та який плян конструктивного домовлення мав з німцями керівництво організації. Про ці справи на зборах не було мови. Дешева революційна агітка була змістом промови голови і всіх дальших прибулих до Львова промовців з проводу ОУН.

Після Стецька промовляв живо й темпераментно о. Григорій Кох, який явився у мундурі німецького офіцера. Він вітав збори від коменданта лісгіону сотника Шухевича і вояків. Сам Шухевич був у батьків, які переживали родинну трагедію. Більшевики недавно вивезли дочку Наталку, а вранці 30/6 в тюрмі найдено змасакроване тіло сина Юрія.

Ще від ОУН промовляв представник Крайового Проводу організації.

Від місцевого львівського громадянства не промовляв ніхто, бо нікого не запросили та й ніхто не голосився. Тільки ректор о. Сліпий привітав збори в імені Митрополита.

На закінчення промовив присутній весь час на зборах гавптман д-р Ганс Кох. Його промова прозвучала дисонансом. Формою — зокрема в порівнянні з блідою мовою Стецька — вона була гарна, та змістом своїм — хоч мала моменти українсько-патріотичні і навіть нотки в роді: „масте тепер Україну!” — зробила дуже прикре враження. Кох привітав присутніх із визволенням та візвав „до праці й співпраці з німецькою армією”. Більш неприсміно вражала своїм повчальним тоном та частина промови, що особливо не гармонізувала із виступом Стецька. Кох говорив про те, „що війна не закінчена і з усікими політичними плянами треба чекати на вирішенні фюреа!”

Львів'яни приняли проголошення і промови спокійно. Два роки більшевицької окупації навчили мовчати і слухати, не дивуватися та дивитися чим воно скінчиться. У способі повсдинки і виступу представників ОУН не можна було помітити різниці методів.

Було в усьому багато неясного. До того інформації були однобокі. Не було ніякого зв’язку з відомими громадянами, які 1939 року виїхали на захід. Тому увага львів'ян була скерована радше на близьку і зовсім ясну справу створення міської управи, ніж на досить непроглядне покищо питання держави. То теж ясною сторінкою зборів лишилася передача управи міста в руки знаного й поважаного проф. Полянського. Ця вістка була принята радісно.

Поза тими вістками від зустрічних людей, мав я сам на-
году читати вже цього ж 1 липня перші проголошення ОУН
про створення держави й організацію війська.*.) Їх розліпили
у друкованій формі на мурах міста, а також роздавали
в формі циклостилевих листючок. Текст друкованих оголо-
шень і листючок не був однозвучний, були різниці в деяких
подробицях. В обох, і проголошеннях і листючках, зазначені
були подяка для союзної німецької армії та співпраця з нім-
цями. Загал громадянства побачив тут для себе новину, а са-
ме підкреслення великими літерами імені Степана Бандери.
„Організація Українських Націоналістів під ПРОВОДОМ
СТЕПАНА БАНДЕРИ” вдаряло в очі в усіх проголошеннях
як найважніша їх суттєва іх частина. Вісті про розбрат унутрі
організації не дійшли ще були до відома і свідомості громад-
ди. Льв'яни не знали про те, що організація розбита. Голова
ПУН інж. Андрій Мельник був загально відомий як пол-
ковник Січових Стрільців у Кисві та поважний громадський
діяч за польських часів у Львові. Бандеру знали як провід-
ника Крайової Екзекутиви ОУН та керівника терористичної
діяльності тільки з двох великих судових процесів: за вбив-
ство польського міністра внутрішніх справ Пірацького у Вар-
шаві та проти Крайової Екзекутиви ОУН у Львові. Оба про-
цеси згідно з польськими судовими приписами називалися по
імені першого з черги обвинуваченного: „Справа Степана Бан-
дери і товаришів”.

Мешканці Львова, не тільки українці, були перекона-
ні, що німці приносять із собою владу українцям. Говорило-
ся про „Протекторат” на зразок Чехії або Словаччини, „Не-
залежну Державу” типу Хорватії тощо, але до таких подро-
биць ніхто не прикладав тоді уваги. Ніхто не думав тоді про
те, що німецький режим може показати себе не менш жор-
стоким від большевицького. Поворот большевиків відавався
виключеним. Заміну окупації, не тільки большевицької, але
навіть і польської німецькою —уважав загал населення змі-
ною в користь українців. Нашим бажанням було використа-
ти всі можливості, які давав нам прихід німців, для скрі-
плення наших сил — культурних, господарських, політич-
них... Ясним було, що політичним партнером Гітлерові і на-

*) Вже кілька днів пізніше 4 липня 1941 р. появився наказ упов-
новаженого поліції і служби безпеки про заборону оголошень під за-
грозою „найгострішої” кари.

цістам можуть бути тільки націоналісти, так як це було в інших країнах, занятих німцями, або союзних із ними. Ситуація була прихильна для ОУН. Організація не мала ніяких труднощів, ані у власному громадянстві, ані в інших мешканців Львова. Повна деконспірація провідників ОУН і їх самопевні публічні виступи та поява добровольців у рядах німецького війська потверджували переконання про домовлення ОУН з німцями. Видний взасмний тісний стосунок німецького війська і ОУН скріпляв авторитет тієї останньої в очах непоінформованого загалу і підтримував думку, що і німці вважають себе союзниками нашої справи. Про те натякав також заклик німецького коменданта міста. Незніщена львівська радіостанція, яку німецька військова пропаганда заняла із членами пропаганди ОУН, передавала відомість про створення української держави.

Обніяття урядів і установ перевело львівське громадянство гладко так як в АГТГУ. Співробітники установ українці обняли зараз же зранку 30 червня керівництво установами, в яких тоді працювали. Всюди — майже без винятку — була прихильна співучасть поляків, жидів. Підсоветські фахівці, що в поважному числі залишилися у Львові, радо голосилися до праці. Їх допомога була зокрема цінною при відновленні праці міських установ — трамвай, електріння тощо. Повідомляли про те, що в деяких установах, де не було відповідних українців, щоб очолити установу, неукраїнські співробітники шукали за українцями в інших установах.

Найлегше перейшло обніяття керівництва в ділянці культури. В університеті большевицький ректор Іван Биченко, який залишився, хоч був членом комуністичної партії, передав на засіданні сенату всі справи проф. Василеві Сімовичеві, якого вибрали ректором. Керівництво Медінституту перейшло в руки проф. Маріяна Панчишина. Те саме сталося в усіх інших Інститутах та наукових і навчальних установах.

Колектив театру вибрав адміністративним директором Андрія Абрамовича Петренка, а мистецьким керівником став Володимир Блавацький.

Не було труднощів в обніятті споживчої торгівлі. Українські кооперативні робітники обняли централю й склади та крамниці „Харчоторгу” і „Гастроному” та з місяця привернули їм стару заслужену назву української міської кооперативної централі „Народна Торговля”.

Тяжче було з відповідними українськими керівниками в інших ділянках торгівлі та в індустрії, бо тут український елемент не вспів за два роки увійти та впрацюватися. Але й тут не було спротиву ані саботажів.

Два помітні центри заіснували у Львові при приході німців: команда німського війська і головна кватира ОУН.

Військо заняло для себе будинок ратуші. Тут осіла „міська командатура”, що піклувалася потребами війська, порядком у місті та справами німецького і жидівського населення. Військовим командантом міста став на кілька днів ген.-пор. Ренц, але вже за якийсь тиждень командантом назначили полк. фон Прітвіца. Це був типовий вояк-службист, з яким можна було договоритися. На вежі ратуші вивішено пропорці, на головній щоглі — німецький, на рогах — чотири українські.

Українськими справами керував із митрополичної палати д-р Кох. Аж до передачі адміністрації цивільній владі в дні 1 серпня він репрезентував політичну думку війська.

ОУН заняла на свою головну кватиру триповерховий великий будинок кол. т-ва „Дністер” при Руській вулиці. Керівними особами були Ярослав Стецько, Лев Ребет, Ярослав Старух. Тут створено передовсім харчівню, бо забезпечення їдою було найважнішою проблемою тих днів. Підміські села стали базою діяльності організації. Молодь, що зуміла заховатися перед бранкою до Червоної Армії, ставилася до служби в міській міліції, на чолі якої став член ОУН Евген Врецьона. Селяни звозили возами харчі. Відданість справі, запал і жертvenність людей: для справи були подиву гідні.

Але добрий передсмак того, як виглядатиме німецька окупація, дістав Львів за два-три дні. Вже починаючи з 1 липня містом пройшли з ініціативи німецького війська анти- жидівські експреси. Під претекстом, що жиди поголовно або комуністи, або вислужники большевиків, німецькі військові частини притягали їх до порядкування занедбаних десятиденним бомбардуванням вулиць та передовсім до викопування і перевозження убитих у в'язницях. Зміна влади завжди виносить на поверхню злочинні елементи. Так воно було й у Львові. Міське шумовиння використало нагоду та приєдналося до тієї акції. В тих перших днях усе те проходило безкарно. Щоб зрозуміти, як вулиця оцінювала політичне положення, вистачить згадати, що те шумовиння, майже без винятку польське, грабуючи та побиваючи жидів, причіпляло собі

блакитно-жовті відзнаки та намагалося говорити по українськи. Я зустрівся особисто з тими справами, бо вуличники нападали на наших жидівських, а то й нежидівських співробітників. Завдяки нашим заходам у міському військовому командуванні співробітники АПТУ, в тому числі й жиди, отримали, для забезпечення праці аптек, окремі довідки.

Ранком 4-ого липня ми довідалися, що вночі німці заарештували та розстріляли цілий ряд професорів високих шкіл, поляків. Усі вони були тісно зв'язані з львівською громадою як наприклад ректор технічного інституту і кол. польський премісир К. Бартель, професори медицини — лікарі оператори найближчих членів мосії родини — Тадеуш Островський, Роман Ренцкі, Генрик Гіляровіч, май кол. професор і екзамінатор цивільного права Роман Льоншан де Беріє і інші. Як причину розстрілу знайомі німці подавали в розмовах співпрацю з большевиками, але це не відповідало правді.

Та у львівському суспільстві на перед усіх справ висувається питання: „В чому суть, чому так підкressлюється провід Бандери?” Воно викликало занепокоєння.

*Відновлення громадського життя.
Консолідаційні наради.*

Резонанс „Національних Зборів” серед громадянства казав проводові ОУН виправляти їх недоліки, поширити контакт із громадою та головне — присдинати для себе публічну опінію суспільства. Громада розуміла справи державності й творчіня правління, але дозрілій і політично виробленій пі частині було ясним, що їх форма і розмір залежить радше від постави німецького військового командування, ніж від наших бажань. Зате громада не розуміла справи розбиття ОУН, що — здавалося б — мусіла бути виключно внутрішньо-українською проблемою і тільки від нас залежною. Тривогою проймали демагогічні вісті, поширювані по місті з головної квартири при Руській вулиці, — про опортунізм й запроданство ненаціоналістичного громадянства — з одного, а навіть про опанування проводу націоналістів агентами чужих сил — з другого боку.

Хто і в чисму інтересіувів розбрат, якраз на передодні рішальних подій, в організацію, що в умовах „Нової Європи”

єдина могла б відограти яксь українську політичну роль? Провідникам революційної ОУН припала незавидна роль обвинувачених у тому розбраті. Вони повинні були доказати правильність своїх позицій і своєї поведінки. У Львові не було ще в тому часі ніодного видного послідовника Мельника, тому не було можливо вислухати другої сторони. Іван Рогач, відомий з іменем із своєї діяльності в Карпатській Україні 1938–39 рр., прибув вже в перших днях до Львова і працював у відділі збігців при міській управі, але загалом львов'ян був незнаний.

Час біг швидко, але перші дні липня заняті були відшукуванням помордованіх большевиками та влаштовуванням збірних і індивідуальних похоронів. Інші справи, хоч якої ваги, мусіли бути відложені.

Тимчасом у Львові виростали — поруч війська й ОУН — нові керівні центри: міська управа і СД (Sicherheitsdienst). Як завжди в таких випадках буває, коли є більше — а може й за багато — центрів, то вони у своїй діяльності і своїх розпорядженнях не у всьому сходилися і часто між ними виринали колізії. Швидко на перше місце вибивалася СД, а на задній план сходила ОУН.

Місто охопило не тільки справи, які з природи речі належали до нього, як господарське життя та передовсім прохарчування. При відсутності органів обласного і державного управління, воно мусіло обніти всі уряди краївого значення, не виключаючи й залізниці. Все, що починало діяти на терені міста — відповідно до живучості й снергії керівників і співробітників — шукало у посадника легалізації своєї діяльності. Німецька військова влада в ці справи не встрявала, за винятком міської міліції, яку вже в два дні 2 липня відібрала від ОУН та підпорядкувала штурмштаффель (СС). Позатим український посадник або назначав керівників сам, або затверджував вибраних співробітниками по всіх урядах, відділах й установах. За большевиків усі ці уряди були державними, але з приходом німців здавалося, що привернений буде передвоєнний стан. Тому зокрема в господарській і культурній ділянці, які за Польщі відіграли в українському житті таку поважну роль, проявилася тенденція відновити працю давніх установ і відібрати розбазарене майно. Колишні керівники і співробітники відновили таким способом на короткий час діяльність українських кооперативних централь, Ревізійного Союзу Українських Кооператив, Центросо-

юзу, Маслосоюзу — про Народну Торговлю ми вже згадували — матірнього товариства „Просвіта” і тп. Але ж більшевики створили також нові установи, яких у таких формах давніше не бувало, і тепер і ці установи, обравши собі нові управи, працювали, як на прикл. Український Червоний Хрест, Літературно-Мистецький Клуб, спілки письменників, мистців, музик, журналістів та діячів театрального мистецтва, Інститут Народної Творчості, Рада Фізичного Виховання тощо.

Крім того реєстровано нові товариства й спілки під новими назвами, як „Жіноча Служба Україні”, „Січ” тощо. Перша з них прийшла на зміну колишньому об'єднанню жінок „Союз Українок”. „Січ” це була назва давнього руханково-спортивного товариства ще з австрійських часів, заснованого визначним радикальним діячем д-ром Кирилом Трильовським. Оба ці товариства польська влада розв'язала за їх мниму „протидержавну діяльність”. „Січ” вже свою назвою творила небезпеку для спокою Річипосполитої Польської, так що руханкові товариства за польських часів мусіли приняти невинну назву „Луги”. Тепер прибулі із ГГ члени ОУН відновили, розраховуючи на її популярність, діяльність руханкового товариства під назвою „Січ”.

І наше АПТУ отримало у посадника апробату своєї діяльності.

Німецька СД була в ті часи ще невповні знакою нам силою. Мичували й знали про гештапо, але мало кому відомим було, що СД це частина установи Reichssicherheitshauptamt (RSHA — Головний державний уряд безпеки), яка була єдиною і виключною агенцією розвідки і контррозвідки та політичною поліцією партії. Тимчасово була вона зв'язана з командою армії, а на чолі її стояв у Львові Sturmbannführer SD Ph. Dr. Hans Joachim Beyer, доцент берлінського університету, з ярликом знавця слов'янських справ і „приятеля українців”. У складі СД працювало багато галицьких німців, між ними мої давні знайомі, сільські господарі і кол. старшини Галицької Армії, пор. Северин Байгерт і пор. Йозеф Мюллер. Їх присутність дуже полегшувала контакт. Від першого дня приходу німців до Львова тут працював Unterssturmführer Альфред Колльф, родом із Сувальщини в північній Польщі, ознайомлений з українськими справами з часів своєї праці в Варшаві, а після вибуху війни в Любліні. Він мав залишитися центральною фігурою життя місцевого — українського та

польського населення на всі три роки німецької окупації Львова. Щойно згодом я довідався, що СД це політичне рапм'я гештапо, якого думка в наших справах не завжди покривалася з такою ж думкою початково війська (д-р Кох), а пізніше уряду губернатора (полк. Бізанц).

Тоді як виростали ті нові осередки влади, в головній кватирі ОУН відбувалися безперервні партійні засідання. По кількох днях, коли місто успокоїлося, організація влаштувала наради з участю ширшого громадянства. Я був запрошений і брав участь у двох таких нарадах.

Перша з них вужча, підготовчого характеру, відбулася в дні 4 липня в кол. дирекційній кімнаті т-ва „Дністер”, добре знаній мені з часів моєї адвокатури. Відкрив, проводив і доповідав, у нesвідмінному своєму плаці. Стецько. Він інформував коротко про зговорення всіх українських „політичних чинників” у Krakovі за винятком „групи полк. Мельника”. Не виясняючи причин розбрата в ОУН, підкresлював революційність Бандери і опортунізм Мельника. Вкінці заявив, що німців треба ставити перед доконані факти, ніс чекаючи на їх дозвіл чи згоду. Натякав при тому на потребу доповінення складу свого правління. Місцеві громадяни почали додавати здергливість у справах правління, а коли свої запитання скерували на справу розколу ОУН, то якраз на залі з'явився д-р Кох. Він членою перепрошуючи, що перешкоджає, просив Стецька до сусідньої кімнати на розмову. По якомусь часі Кох відішов, а Стецько закрив сходини, віправдуючися недостачею часу та домовляючися на ширшу громадську нараду на неділю, 6 липня . . .

Друга ширша громадська нарада відбулася в цьому ж будинку на горішньому поверсі в присутності близько ста осіб у неділю, 6 липня. Цим разом ми вибрали головою зборів през. д-ра Костя Левицького і він керував нарадою. Збори вислухали довшої доповіді Стецька. В першій її частині він говорив про заходи Бандери щодо консолідації громадянства. „Революційна ОУН виступила з ініціативою творення єдиного українського політичного центру на еміграції. Поставила своїм завданням створити з усіх політичних середовищ один координуючий центр. Це тяжко йшло, переговори натягували на труднощі з боку амбітних діячів. Все ж таки об'єднання досягнено в Українському Національному Комітеті, який створено в Krakovі дня 22 червня, і в склад його увійшли уповноважені представники всіх політичних середовищ і нап-

поляків за винятком групи полк. Мельника.*) Головою комітету вибрано ген. Всеволода Петрова, якого Стецько назвав соціал-демократом, заст. голови члена УОН д-ра Володимира Горбового (в тому часі суддю Апел. Суду в Кракові), а головою Екзекутиви члена гетьманської організації полк. Варфоломія Євтимовича. Німецька влада не дозволила ген. Петрову на переїзд із Праги до Кракова і тільки тому тимчасово комітетом керував Горбовий”.

Другу частину своєї доповіді присвятив Стецько Мельникові і його послідовникам. Він не вважав корисним для себе атакувати самого Мельника, з огляду на опінію цього ж у Львові, бо це заповідало неуспіх, тому говорив про нього добре, виступаючи гостро проти його найближчих співробітників. Як причину розлому в ОУН подав не ідеологічні розходження, але відмову Мельника очистити Провід Українських Націоналістів (ПУН) від шкідливого елементу, а саме чужих агентів-пробокаторів. Як головного з них назвав Ярослава Барановського. Після заняття німцями Варшави — твердив Стецько — знайдено в архівах міністерства внутрішніх справ документи, які вповні доказують, що Барановський довгі роки стояв на службі польської поліції і діяв проти інтересів ОУН. Також Сіцборський і Сенник-Грибінський це безсумнівні агенти, що видали чеській поліції архіви організації. Та все ж таки Бандера бажас згоди і — на думку Стецька — як тільки Мельник відмежується від тих людей, нічого не буде стояти на перешкоді до привернення єдності організації, або принайменше до гармонійної співпраці обох груп.

На закінчення відчитав винятки з таємного листування польського міністерства, в якому Барановський згаданий як поліційний конфідент. Заклик Українського Національного Комітету в Кракові з 22 червня 1941 р., з іменами підписаних на ньому громадян різних політичних напрямків, роздав у відбитках присутнім. Підкреслив потребу чимшивидшого діяння, себто доповнення правління, бо всяке вичікування шкідливе для справи.

Після Стецько говорив ще від ОУН Ярослав Старух. Його виступ і спосіб говорення був менше самопевний і скромніший, і тому зробив на присутніх куди краще враження.

*) Пізніше ми довідалися, що це неправда.

В ширшій дискусії одним із перших виступив о. Гавриїл Костельник, якого я вважав речником Митрополита. Він заявив, що для будь-якої акції конечне передовсім об'єднання внутрі ОУН. Віднова політичного життя в даних умовах не можлива, тому поза ОУН немає і не може бути ніякої політичної організації ані партії. Не може бути „уповноважених” від політичних груп і ОУН не має партнерів до політичної консолідації. Громадянство в цілому бажає працювати і допомагати в розбудові життя в усіх можливих напрямках. Згадавши про Мельника і тих людей, що приньому залишилися, сказав, що громадянство знає їх і їх діяльність і від зборів не можна вимагати засудження тих людей без попереднього вислухання.

Мітрат о. Сліпий, який вечором 30 червня репрезентував Митрополита, був присутній весь час наради, але голосу не забирав, що викликало в сучасників здивування і занепокоєння.

Дальші промовці підтримали о. Костельника. Зокрема піднесено заміт невіродостойності відписів варшавських документів, які показував Стецько. Однодушно підкреслено конечність згоди в таборі ОУН ще перед підняттям якихось дальших кроків. Коли така згода наступить, то сили без труду можна буде скріпити людьми, які не є членами ОУН.

Щоб знайти вихід із положення, в дискусії піддали думку створити для репрезентації львівської громади постійну раду, в склад якої увійшли б старші діячі, і просити Митрополита, обняти над такою радою „почесний протекторат”. Збори приняли цю думку та покликали Раду Сеніорів зложенню з 16 осіб. Головою вибрали д-ра Костя Левицького, який нещодавно вернувся з большевицької тюрми, його замісниками о. прал. Юліяна Дзеровича і проф. Луку Турчина, а секретарем проф. Ярослава Білснького. Дальшими членами Ради стали між іншими: о. мітрат Сліпий, о. Г. Костельник, професори — Маріян Панчишин, Володимир Радзикович, Василь Сімович, нотар Роман Заячківський.

На закінчення зборів присутні підписали заклик до єдності та поставили першим завданням Раді Сеніорів довести до консолідації в лавах ОУН.

Президія Ради відвідала негайно Митрополита й поінформувала його про збори. Митрополит погодився обняти протекторат та приобіцяв ужiti свого впливу для замирення внутрі ОУН. Висловом думок Митрополита було т. зв. друге

„ПОСЛАННЯ, дане у Львові, дня 10 липня 1911 року”.*.) Поруч інших справ, які порушені в посланні, було в ньому місце, присвячене прибулим з еміграції представникам молоді (так називали та ще й сьогодні так називають себе провідники ОУН) :

„Час, який ми переживали в большевицькій неволі, міг виробити в багатьох якогось революційного духа, зрозумілого під нелегальною владою, а шкідливого тоді, коли вже не треба революції, а тільки упорядкування і устійнення того, що від нас залежить і що признаємо за потрібне й добре для нашого народу і для нашого майбутнього. Під цим оглядом найбільша небезпека — це внутрішні роздори, поборювання себе взасмно і випливаюча з роздору отаманщина, що вже так дуже багато причинилася до руїни й упадку всіх наших надій при першій нашій спробі будівництва під час наших визвольних змагань 1917-1920 рр.

Вітаючи ціlim серцем ту нашу молодь, яка була змушенна опустити продовж двох останніх літ рідний край і удастися на еміграцію, а тепер вертається до нас працювати для добра нашого народу і для здійснення наших національних ідей, признаючи її щирі зусилля в тім напрямі й понесені жертви, однаке мусимо від усіх домагатися залишення раз-на-все всяких партійних роздорів, внутрішньої боротьби. Хто приносить нам домашню війну, той шкодить народній справі навіть тоді, якщо б для неї мав великі заслуги. Всі, що пережили большевицьку навалу, свідомі того, що партійні роздори є національним злочином, якого не можемо терпіти.”

В тому Посланні — хоч Ярослав Стецько був ще при „владі” — Митрополит уже не згадав ані про правління, ані про особу його голови.

Так само вже в своєму „Слові до духовенства і вірних”,*) оголошенному в офіційному органі „Львівські Архиєпархіяльні Вісті”, за місяць липень, з дня 5 липня Митрополит не згадав про правління, зате знову помістив заклик: „усі, що почуваються українцями і хочуть працювати для добра України, нехай забудуть про якінебудь партійні роздори...”

Кілька днів пізніше надійшов до Львова „орган українських націоналістів” — „Жовківські Вісті”, також з датою —

*) „Краківські Вісті” — ч: 172 з 7 серпня 1941 р.

*) дивись додаток II.

четвер 10 липня 1941 року (без числа), в якому був репортаж із тих зборів.*) Під заголовком: „Всі творчі сили українського народу об'єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя” згадано коротко, що присутні вислухали звітів про „консолідацію”, переведену „під проводом Степана Бандери” і про успіх тієї акції та що дискусія виявила повну однозгідність всього громадянства, „яке прагне цілою душою з’єднати всіх сил для спільної нам єдиної, великої і святої справи.” Репортаж закінчено — по-даючи підписи сімдесяти присутніх на зборах, між ними і мій — твердженням, що прийнято такі резолюції: „Представники українського львівського громадянства зібрані в дні 6 липня, 1941 вітають переможні війська під проводом великого вождя Адольфа Гітлера, що несуть українському народові визволення від большевицького ярма та дають йому змогу відбудувати Самостійну Українську Державу. Зібрані радіють актом консолідації українського громадянства на еміграції, довершеним у Кракові в дні 22/6 1941 р. та закликають гаряче всіх українців-патріотів об’єднувати у велику історичну хвилину всі творчі сили для розбудови Української Самостійної Держави, підчинюючися Державному Приводові, проголошенному у Львові в дні 30 червня 1941 р.”

На зборах — як я вище подав — не було мови ані про „резолюції”, ані про „державний провід”, ані про „підчинення”, а тільки про розбрат унутрі ОУН і його шкідливі наслідки для загальної справи. Тому то й закінчено ті збори закликом до згоди в лавах організації та покликанням Ради Сеніорів. Текст „резолюції”, поданий органом націоналістів, був зложений поза зборами на власну руку пропагандою організації, а підписи під „резолюціями” поставлені без згоди підписаних.

Уряд Ярослава Стецька.

Провід організації не чекав на розвиток акції Ради Сеніорів. Люди, що пробували ставити німців перед доконані факти, в наївній вірі, що вони „мусять погодитися”, очевидно ще в більшій мірі застосували ту методу до українців. Негайно наступного дня після громадської наради 6 липня

*) дивись додаток VII.

склад уряду доповнено львов'янами. Назначеніо львівських членів без порозуміння з ними й не питаючи їх згоди, та без повідомлення когобудь із номінатів про інших членів цього уряду. Дня 8-го, а може 9-го липня, мені доручено назначення заступником керівника ресорту внутрішніх справ. Письмо підписане було Ярославом Стецьком як „головою правління” та д-ром Михайлом Росляком як „начальником цивільної канцелярії правління”. На ньому стояла кругла печатка з тризубом й написом „Українська Держава” без ніяких дальших додатків.

Я не знати нічого про те, що Росляк — мій приятель і колега ще з часу студій у Празі та з адвокатури в краю — працює в правлінні. Тому я й відвідав його, щоб з першого джесела розвідати про справу, зокрема чи єм заступником мене назначено і хто ще входить у склад уряду.

З Ярославом Стецьком я стрінувся вперше перед нарадою 4 липня. Попереднє наше знайомство було незначне, бо тільки з судового процесу Крайової Екзекутиви ОУН у Львові в 1936 році. Цей великий процес був продовженням варшавського процесу ОУН про вбивство польського міністра внутрішніх справ К. Перцацького. У львівському процесі засідала на лаві обвинувачених вся краївська верхівка організації та довгий ряд менших щодо значення її членів. Стецько виступав тоді поруч провідника Крайової Екзекутиви Степана Бандери і бойового референта Романа Шухевича також як один із перших обвинувачених. Володимир Янів і Ярослав Стецько були політично-ідеологічними референтами організації. Я був оборонцем двох дальших обвинувачених — референтів „розвідки” — Ярослава Макарушки і Олександра Пашкевича.

Стецько, побачивши мене на параді, поздоровляв мене із щасливим перебуттям большевицької окупації та говорив зо мною про доповнення свого уряду та передовсім про бажання організації притягти до співпраці як найширші кола громадянства. При тому випитував мене про мої зацікавлення державною адміністрацією і судівництвом. Я зного боку поінформував його, що працюю в обласній управі АПТУ та не вважав доцільним приняти вибору на юрисконсультата міської управи. На цьому тоді наша розмова закінчилася, але — так вийшло — що вона стала підставою моого „назначення”.

Від Росляка довідався я передовсім, яким чином він, не будучи членом ОУН, попав у начальники канцелярії. Сталося це завдяки тому, що і він і Стецько були свого часу учнями тернопільської гімназії, перший до першої світової війни, другий після неї. Хоч в іншому часі, але оба вони мали одного і того самого учителя. Стецько зустрів того свого учителя як тільки прибув до Львова та запросив його до праці в головній кватирі ОУН. Позапартійне громадянство мало до ОУН велики застереження ще з польських часів, зокрема за ширення аморальності серед нелітньої молоді та за неперебірливу терористичну діяльність. І враження з перших виступів після зайняття Львова німцями не було кориснє. Та не зважаючи на те все, над усіми іншими думками й почуваннями домінувало бажання — може найвне — служити українській справі у формах, в яких це було можливим. Серед громади була загальною думка співдіяти в наладненні життя. Тому то старший вже педагог-ідеаліст погодився без надуми і пішов служити своїм знанням своїм колишнім учням. Він став у канцелярії кватирі ОУН працювати при складанні письм та головно при перекладах із німецької мови і на німецьку мову. Росляк зустрів того вчителя щойно після громадської наради. На підставі досвіду кількох днів праці ступнований, оповідав той учитель про становище в кватирі. На його думку — так як він бачив — там багато повних запалу людей із найкращими інтенціями, але з повною недостачею знання й досвіду. Оцінюючи їх добру волю та приймаючи всі твердження Стецька за добру монстру, він журився тим, як виглялатиме в дальшому організація адміністративного апарату. Боячися компромітації українського імені, він по-просту просив Росляка включитися в роботу і цей також не відмовився. Стецько без зайвих вступних розмов і вияснень передав йому організацію й керівництво цивільної канцелярії правління, а на другий день готовий список кандидатів на членів уряду, прохаючи виготовити номінаційні письма. На запит Росляка, чи ці люди про це знають, Стецько заявив, що з усіми справа погоджена.

Склад уряду був дуже різноманітний. Головні пости були обсаджені членами ОУН: голова — Ярослав Стецько, його заступник — мігр. Лев Ребет, закордонні справи — Володимир Стажів (у Берліні), служба безпеки — Микола Лебедь, пропаганда — Ярослав Старух, політична координація — Іван Клімів-Легенда. Т. зв. „фахові” керівники ресортів бу-

ли з різних сторін, з осідком у Празі й Krakovі, а тепер та-
кож і у Львові. — ОУН заняла для уряду — після невдачі
з будинком обласної управи при вулиці Чарнецького — ве-
ликий, гарний будинок кол. польської поліції при площі
Смольки 4. Тут на горішньому поверсі зійшлися в дні 11 лі-
пня новоназначені у Львові члени правління. Позатим, що
головою є Стецько, вони нічого не знали. Побачивши себе
взаємно, вони довідувалися кого ще назначено. Були це за
дрібними винятками люди безпартійні, які ніколи не брали
участи в політичному житті. Особовий склад представлявся
так: проф. д-р Марян Панчишин — охорона здоров'я (він
же „перший” заступник голови), заст. д-р Олександер Бар-
вінський; Іллярій Ольховий — фінанси; суддя Апел. Суду
Юліян Федусевич — судівництво, заст. суддя д-р Богдан Дзе-
рович; адвокат д-р Володимир Лисий — внутрішні справи,
заст. Кость Паньківський; народне господарство: заступники
міг. Дмитро Яців і міг. Роман Ільницький (оба члени ОУН);
інж. Андрій Пясецький — лісництво; проф. д-р Василь Сімо-
вич — культура й освіта; Н. Мороз — залізниці; пошт. рад-
ник Антін Костишин — пошта й телеграф. Крім того керів-
ництво військових справ мало спочивати в руках ген. Всеово-
лода Петрова, який перебував у Празі, з тим, що його засту-
патиме сотник Роман Шухевич (при легіоні Нахтігаль), а ке-
рівником ресорту сільського господарства мав бути д-р Евген
Храпливий, що перебував у Krakovі.

Від ОУН явився тільки міг. Лев Ребет, який хоч був
тільки — як нам сказано — „другим” заступником голови
правління, але відгравав ролю господаря. Всі інші члени
правління з табору ОУН не явилися, бо були заняті іншими
важливішими справами. Перше враження від такого ставлення
до „державного правління” не настроїло присутніх прихиль-
но та не зважаючи на те була готовість співпраці.

До формального відкриття засідання та — як ми вже пі-
зніше довідалися — плянованого „заприсяження” членів
уряду не прийшло, бо присутні піднесли питання стосунку
німецького командування до проблем створення держави і
державного правління. Позатим піднесено справу способу
назначення членів уряду без запиту про їх згоду. Юристи
старшої школи коментували різні формальні неправильно-
сті — в номінації на членів „державного правління”, коли в
розділених у місті проголошеннях держави покликане бу-
ло провідником ОУН „красне правління західніх областей

України", — в способі виготовлення державних печаток, на яких зазначене було тільки „Українська Держава" без означення державного уряду чи установи. Висловлено невдоволення з факту неприсутності німецької генералітету при проголошенні державності, коли під ту пору в сусідній від будинку т-ва „Просвіта" ратуші було аж кількох вищих офіцерів німецької армії. В залі т-ва „Просвіта" явилися тільки молоді, нештабові офіцери військової розвідки, що кидало свою тінь на весь акт.

Своє слово мусів Ребет почати від вияснень, що революційний час не дозволяє на перестарілі методи та що покликання правління, яке є тимчасовим, в інший спосіб не було можливим.

Та ці вияснення не задовольнили присутніх. Зокрема сенатори наші, які стались до справи дуже поважно, не виявляли зрозуміння для того роду модерних методів з ними не хотіли погодитися. Проф. Сімович заявив, що назначений керівником ресорту культури й освіти не приймає. При цьому ми ще й довідалися, що Сімович це вже другий з чергі номінат на цей пост, бо перший після отримання номінації відніс свій декрет і подякував. Також первісно назначений без порозуміння з ним керівник ресорту народного господарства інж. Юліян Павликівський (в Krakovі) не приняв назначення до відома. Мій шеф по лінії охорони здоров'я проф. Панчишин стурбований жалівся, що не зважаючи на його прохання — його таки назначили і заступником голови і керівником охорони здоров'я, хоч він рішуче заявив, що під ніякою умовою на це не годиться. Він доказував незручність свого положення, бо ще перед двома тижнями він був, проти свого бажання, членом Верховної Ради ССР. Тепер заставляють його — неполітичну людину — знову проти волі бути членом уряду. Вважав свою участь в уряді навіть на випадок повного домовлення з німцями за невідповідну хочби з огляду на колег депутатів, що були ще під большевиками по той бік фронтової лінії. Заявляв своє бажання працювати як лікар та якщо буде змога в МедІнституті.

Ребет стояв при тому, що німці мусять приняти до відома створення правління, так як приняли до відома проголошення створення української державності. Щодо командуючого генерала заявив, що організація з ним у постійному зв'язку та генерал знає про започаткування праці правління.

З боку „фахових” членів правління поставлено виразно справу недовір’я. Вони категорично вимагали ясного устій-нення стосунку військового командування, яке було в тому часі єдиною офіційною німецькою владою у Львові, до спра-ви українського уряду. Вони запропонували вислати „сво-їх” представників до генерала для обговорення обсягу й спо-собу праці правління та його компетенцій, узaleжнюючи участь у працях уряду від розмови з генералом. Тоді ж і за-пропоновано на делегатів двох ..фахових” членів, у тому й мене. Ребетові не залишилося нічого іншого, як тільки пого-дитися з таким бажанням і рішенням присутніх. Він заявив, що порозумістеться із Стецьком та наступного дня разом піде-мо до генерала. Ми домовилися до зустрічі в 4-ій годині по-полудні та після розмови з генералом мали зійтися з інши-ми члنسами правління коло 5-ої год. в приміщенні уряду.

Не вмію пригадати собі другої такої ситуації в моєму житті, що була б хоч приблизно подібною до ситуації нашої „демонстрації до командуючого генерала”. Під проводом Стець-ка й Ребета ми явились у ратуші. Мене здивувало, що в кори-дорі ми повернули не в сторону кабінету генерала, але в про-тилежний бік, та панове пояснили нам швидко, що це муси-мо зголоситися насамперед в ..адьютантурі” Тісю адьютан-турою — як показалася за хвилю — було СД (Sicherheits-dienst) 6-ої армії, а адьютантом мав бути її шеф д-р Баєр. Оба панове увійшли в кімнату, а ми мали затриматися в ко-ридорі та посидіти на лавці. Вже за хвилину Ребет вийшов із кімнати, заявляючи, що ще просить м'гра Ільницького, пі-шов по нього. З патучі на Руську вулицю недалеко, отже во-ни оба швидко надійшли та вже в трійку вели розмови, а ми далі сиділи в коридорі обмірковуючи своє положення. З кім-нати вийшов Ребет, але цим разом уже в товаристві незнано-го нам тоді німецького офіцера — як пізніше ми довідали-ся Кольфа — та показав нас тому офіцерові. Офіцер заявив нам, що ми маємо затриматися аж до покінчення розмов та покликав вояка, щоб нас пильнував. За якої пів години поя-вилися в коридорі знову Ребет і Кольф. Цей останній звільнив насамперед вартового, а тоді оба панове інформували нас, що з Берліну прийшов наказ, щоб привезти Стецька і Іль-ницького для обговорення проблем уряду, при чому там буде також і Бандера. Їх обох СД вже притримало, а тільки Ребет вийшов з нами з ратуші. Кольф уважав за потрібне згадати нам про притримання обох панів дуже ввічливо, уживаючи

слів, що вони оба є під „Ehrenhaft”. Ми пішли тоді з Ребетом до будинку при площі Смольки, де нас чекали інші наші колеги. По дорозі Ребет повідомляв, що „німці крутять” і команда не дає тимчасово своєї згоди на діяльність уряду, узaleжнюючи її від рішення уряду в Берліні. Це — на його думку — не може перешкоджати в нічому нашій діяльності. Стецько за кілька днів вернеться до Львова і тоді справи шідуть нормально.

Це все Ребет представив присутнім у будинку при вул. Смольки. На тому члени „уряду” розійшлися та вже більше ані нас не запрошено, ані ми самі не сходилися.

Кольф запросив деяких львівських „фахових” членів уряду до себе на розмову. Я був у нього разом із своїм сусідом проф. Сімовичем. Сімович, людина вповні непричастна до політичних справ — як я вже згадував професор і ректор — був заабсorbований справами університету та мав над міру багато праці, яку любив. Його дуже хвилювала справа назначення його членом уряду і він давав цьому вислів гострими словами. Та ще більше розсердило Василя Івановича запрошення до СД, і він просив мене про товариство. Розмова у Кольфа відбулася в присутності моїх двох знайомих галицьких німців, тривала коротко та зводилася до повідомлення, що „Reichsregierung” не визнає ніяких актів ОУН і тим самим уряду. Його Stelle мас доручення на випадок якось діяльності арештувати порушників і він нас про це попереджав.

Фінал.

Вивезенням Ярослава Стецька закінчилися неповні два тижні існування його уряду у Львові. Оформлення того закінчення відбулося щойно з кінцем липня, коли позапартійним „фаховим” членам правління доручено на письмі звільнення. Письмо мало підпис самого тільки Стецька, а в своєму змісті, поруч звільнення з виконування обов'язків керівника або заступника якогось ресорту, на закінчення ще й поучення: „Я переконаний, що ви заховасте вірність українській державній справі”! Місто і край не відчули вивезення голови „уряду”, бо й „започаткування” і „припинення” діяльности пройшли для загалу непомітно. Усі події пов'язані з правлінням не мали тоді такого значення, якого їм надала

пізніша партійна публіцистика. Вони не дійшли до ширшого відома, а залишилися справою вузького кола людей з проводу ОУН та втягнених у ці справи львівських позапартійних громадян. Серед тих останніх залишили ці дні — лагідно сказавши — несмак. Бо провідні панове з ОУН, а зокрема центральна особа в правлінні, його голова, не зуміли з'єднати для себе в усій своїй діяльності та в усіх своїх починаннях ані особистої симпатії, ані потрібної пошани.

Львів ще не прийшов був до себе від старшування і все-звинства большевицьких політруків. Львов'яни були втомлені забріханістю, грубістю, аллодисментами і притакуванням. Після большевицької окупації хотіли бачити навіть німців країнами від большевиків, та найбільше і передовсім — своїх. Провідні особи ОУН цього не дали. Вони принесли з собою такі ж самі методи: — неправду, старшування, а до того ще й розбрат і ненависть, від яких львов'яни за час большевицької окупації відвікли. Нас вражали: — недостача достоїнства, що його мусила б вимагати справа, яку називали святою; неповага, з якою відносилися до літніх, важких громадян із роками щирої громадської праці; — неправда, якою нас годували та ще й казали вірити в неї; — наслідування большевицьких стилів з „великими Національними Зборами”, які „пройшли серед небувалого одушевлення”.

Ці методи не минули навіть і особи Митрополита, який своїм авторитетом, у свого громадянства і в чужих, стояв понад усіми дрібними розходженнями і пристрастями. О. д-р І. Гриньох представив незнаних Митрополитові — Романа Шухевича як військового начальника, а Ярослава Стецька як назначеного проводом ОУН голову краївого правління західніх областей України. На їх настирливе прохання видав Митрополит свого Пастирського Листа з дати „Львів, дня 1 липня 1941 року“.*.) Перед Митрополитом затаєно справу розбратору в організації і фальшиво інформовано його про те, що за ОУН стойть вповні сконсолідований громадянство на еміграції (в Krakovі), та що організація діє в порозумінні з відповідальними німецькими чинниками. З тим пов'язана й частина „Листа“, в якій Митрополит писав: „Побідоносну

*.) додаток І.

ЛІСТ МИТРОПОЛІТА А. ШЕПТИЦЬКОГО

депр.

Лист 13/7

Дорогий Гене Валентин!

Уважаючи твоєго листа та одеси біля т.к.
з-за поганої зігоднішої погоди залиши
затримку. Потім купив і відправив тебе
з пропискою та з твоєю відповідною
надією. Ти саму хвилю розумієш як
Кілька днів тому був згаданий на
відсвятку твоєї відмінної землі -
а кілька років в тисячах тисяч; та
також єкак таємність таємність будівель
Св. Софії та зважаючи на праведність
того веліти зробити будівництво
кількох рівнів таємністю. Будівництво
речів які відбуваються стихічно - хоча вони
речів які відбуваються стихічно. Всі цікаві будівельні
таємністю не відомі. Ми тут засновані
згідно Св. Софії як то під час її заснування.
Задовільна чи можливі їх заснування?
за компетенції.

Друкований текст цьо-
го листа до ред. В.
Глібовицького знахо-
диться на 181 ст.

Без з Вален-

тимо
Драгоманов
F

німецьку армію вітасмо як визволител'ку від ворога". Ці слова вжиті були автором з повною свідомістю їх значення та відповідали тодішнім поглядам і настроям Митрополита і всього громадянства, але вони були також вислідом даних йому інформацій. Публіцистика ОУН до сьогодні не може здобутися на правдивс й повне зацитування цього листа і згадані слова пропускає. Заслонюватися бажанням берегти ім'я автора перед замітом германофільства щонайменше не поважно. Достойнства автора ці слова не почувають, але кичдають світло на тих, хто просив про видання листа на скору руку, та прозраджують зміст інформації.

Люди, що претендували на національний і державний провід, мусіли б були мати почуття відповідальності за те, що роблять. Тимчасом провідники ОУН творили перед широким загалом — патріотичним, відданим справі, але політично невиробленим — ілюзію будови української державності під своїм провоочом, затемнюючи при тому й відсуваючи на бік болючу проблему розбиття організації. Вони не дороєли були до того, щоб узяти в свої руки таке керівництво. Ці завдання переростали сили організації. Не було в її рядах людей відповідних, що надавалися б до праці в управі міста (інтелігенція, освіта, досвід, знання мови), а що ж говорити про управу державою. Організація мусіла оглядатися у всіх ділянках за кандидатами з-поза організації, але шукала таких людей, що були б знаряддям в її руках. Від кваліфікованих людей не можна було вимагати, щоб вони добровільно йшли під команду некваліфікованих, а при тому зарозумілих і аrogантних членів ОУН. Та вже у Львові виявилося, що навіть усіх українських місцевих сил не вистачало. До роботи мусіли б бути притягнені — принайменше у якійсь частині — і неукраїнці. Це було можливим тільки або при наявності сили і застосуванні примусу, або при вмінні прижилити тих людей для справи. ОУН не мала сили і де виявилося скоро. Прихилити не вміла, бо це вимагало б державницького підходу й такту, а їх не було. Провідники ОУН звикли в усій своїй попередній діяльності до конспіративної дії, до заскачування дійсного чи уявного ворога, або противника. Захоплені успіхами Гітлера вони були переконані, що і в їх виконанні у Львові поставлення перед доконані факти і німецької влади і власного громадянства пройде з успіхом. Вони не поставили справи державності як загальної справи, але поставили її як справу вузько партійну. Не дивно, що

справа, яку голосили, не могла стати добром громади. Проголошення державності й організації війська не були оформлені як вислід волі і акт свідомої організованої національної спільноти, але як накинений сторонній диктат. Тому українське громадянство не почувало себе спітваторем актів і не почувало себе відповідальним за них. Акти були „їх” актами, а уряд був „їх” урядом. Громадянство було бездушним глядачем і учасником, так як на мітингах за большевицьких часів.

Стосунок ОУН до німецьких відповідальних чинників мусів бути виясненим, коли до справ притягано людей які не стояли у ніякому відношенні до організації. Але той стосунок не був вияснений тоді, і — як мені здається — не буде вияснений ніколи. Провідники ОУН були в перших днях після заняття Львова під опікою Abwehr, вони ходили так скажати б у тіні д-ра Коха. Та після виконання завдань, потрібних армії, ними заопікувалася Sicherheitsdienst. На питання, чи ця передача була запланована попередньо у взаємному порозумінні армії й поліції, чи початково армія діяла на свою руку, а поліція встряла в справи щойно згодом, не маємо і не знаю, чи будемо колись мати авторитетну відповідь. Ані Abwehr, ані Sicherheitsdienst не належать до установ, які публічно подають до відома свої пляни і публічно звітують про їх виконання. Вони використали для своїх завдань людей, яким могло здаватися, що вони з партнерами німцям.*)

*) У спогадах командира закордонної розвідки СД Шеленберга ("The Labyrinth" — Memoirs of Walter Schellenberg — Harper & Bros. New York 1956 р. 202), який не визнавався у подробицях української проблеми, є мала загадка про непорозуміння щодо використання українських сил. Шеленберг, описуючи події напередодні нападу Гітлера на Совети (весна 1941 р.) пише: „Великі труднощі виникали у зв'язку з приховуванням нашої мобілізації перед росіянами. Не останньою із тих труднощів була постійна контроверсія між установами Мюллер (Гестапо) і Канаріса (військова розвідка) щодо діяльності українських націоналістичних лідерів Мельника і Бандери у польсько-російському пограниччі. Військова розвідка, зрозуміло, бажала використати послуги українських груп, але Мюллер заявляв, що ті націоналістичні лідери прямували до своїх власних політичних цілей в негарантованій спосіб та що це спричиняло неспокій між польським населенням. Я старався триматись осторонь тієї контроверсії, зокрема тому, що наради в тих справах були надто довгі та дошкульні".

Не маємо також по сьогодні з українського боку поважної відповіді на питання, яке стояло в центрі зацікавлення всього громадянства: в чому суть підкresлювання проводу Бандери, в чому потреба чи конечність розбрата в організації, в чому суть „революційності”, та вкінці, де інтерес нації у тому всьому, що сталося? наскільки відограли тут роль амбіції кандидатів на вождів і наскільки впливи німецьких чинників в ОУН?

Будова державності в тодішній воєнній ситуації була, на думку львов'ян, можливою тільки в порозумінні з німцями. Відірвані від світу, ми мали кілька днів враження, що між німцями і ОУН таке порозуміння існує. Коли ж показалося, що порозуміння не було, або домовлення німці зламали, революційна організація мусіла б бути готовою принайменше демонструвати свій спротив і перед німцями, та навіть і перед власним громадянством. Від свого проводу і своїх членів вона мала право вимагати боєвої готовості. Та вона вимагала від позапартійних людей такої революційної постави, якої їй самій недоставало. Провідні панове з ОУН, такі самовпевнені в зустрічах і виступах перед громадянством, виглядали на наших очах у розмовах із д-ром Кохом або Кольфом збиточними хлопцями, які вибріхуються від закинених їм дітвацьких вибриків. І „революційні” пляни, якщо такі були, переростали сили організації. Конфронтація великої сили великих слів із невмінням триматися достойно у відповідальних моментах та із невмінням вести справи — відштовхували поважніших людей від акторів. ОУН як чинник державницький, конструктивний — до кількох днів відійшла зо сцени, та не було тих, що бажали б рятувати її престиж. Треба було довшого часу, щоб організація прийшла на галицькому терені до себе після подій першої половини липня. Вона перейшла знову в підпілля до терористичної діяльності, до якої привикла.

При всій своїй рухливості і самопевності перших днів — при чому без сумніву відогравало ролю почуття підтримки д-ра Коха — щось таки недоставало новоприбулим провідникам у порівнянні з нами, „підсоветськими” львов'янами. Ми почували себе вже в дні 30-го червня господарями всього Львова, а „вони” не вийшли ще були поза обсяг св. Юра, „Просвіти”, „Дністра”. Пізніші версії про те, що для проголошення держави не можна було взяти будинку міського те-

атру, тому що його буцімто заняло військо, с тільки пізньою відповіддю на закиди з усіх боків, що кімнати в будинку „Просвіта” не були відповідні для такої національної маніфестації як „Національні Збори”.

Воно зрозуміло тому, що для львов'ян міська управа була „своїм урядом” і стосунок до неї був інакший. Вона мала пошану й авторитет у загалу населення міста. Тому, що в управі працювали фахові люди, вона вже зразу не могла бути підлеглою чинникам ОУН, хоча то саме ОУН покликало управу до життя в порозумінні та при співчасті д-ра Коха. Продовж більш ніж місяця місто Львів під проводом українського посадника було свого роду українською міською республікою при зовсім легких впливах німецького війська.

IV.

ВІД ДЕРЖАВИ ДО ГЕНЕРАЛЬНОЇ ГУБЕРНІї.

Після невдач із „створенням держави” і „покликанням правління” у Львові, ОУН перенесла весь тягар своєї діяльності на терені Галичини на периферію, бо там ще якийсь час могла відогравати деяку роль. Поза містом німці ще довго не встравали в справи повітової й місцевої адміністрації, яку з відходом більшевиків обняли українці. На підставі досвіду з міською управою у Львові і на підставі поведінки німців поза Львовом витворювалося враження, що ці ділянки адміністрації, а навіть і управа областей, таки лишиться в руках місцевого населення.

Зокрема із Станиславова прийшла вістка, що там громадянство створило обласну управу, яку очолив кооперативний діяч інж. Ілля Сем'янчук. У співпраці з мадярським військом, яке прийшло до Станиславова без представників ОУН і окупувало цілу станиславівську область, праця йшла справно. Тому створено також і у Львові обласну управу, тут уже з ініціативи ОУН. Сталося це аж після виїзду Стецька. На чолі обласної управи у Львові став адвокат проф. д-р Олександер Марітчак, його заступником з наказу ОУН був мігр. Ярослав Спольський. Але у Львові обласна управа не змогла вже розгорнути ширшої діяльності, бо німці скоро завели свою адміністрацію, а обласну управу у Львові і в Станиславові зліквідували. В Тернополі й Дрогобичі, дальших обласних центрах, не було з боку громадянства серйозних спроб створити управи, бо тут було німецьке військо, а громада дивилася на Львів, як на столицю краю.

Широкі маси трудно було захопити прозаїчними справами адміністрації й правопорядку. Тому провідники ОУН виступили з ініціативою масових акцій, які і їм самим більше відповідали: 1) привітання німців як визволителів з будо-

вою тріумфальних брам, 2) маніфестаційних похоронів замучених большевиками, і вкінці 3) спання „могилі слави”. Захоплення безkritичних людей, зокрема молоді, тими акціями, в першу чергу спанням могил, було надзвичайне. Здається не було в Галичині села, в якому не висипали б такої могили.

Настав двоподіл між містом і краєм, який зарисовувався з бігом часу, аж до хвилі уведення німецької адміністрації, щораз то сильніше. Більш спокійне, упорядковане, фахове діловодство та зростаючий німецький вплив — у місті, більше розмаху та менше фаховости і менше німців — у краю. Дрібні приклади покажуть деякі прояви того двоподілу:

А) Преса: У Львові ОУН не спромоглася на видання своєї газети, зрештою без німецького дозволу це не було можливе. Як перша газета з'явилася тут у дні 5 липня „орган міської управи” — „Українські Щоденні Вісти” — вже під наглядом німецької цензури. Посадник назначив на внесення управи Літературно-Мистецького Клубу, зокрема його голови Миколи Голубця, начальним редактором цього щоденника Осипа Боднаровича, відомого журналіста, в тому часі заст. голови спілки журналістів. „Українські Щоденні Вісти” — це була аж до половини серпня одиночка газета у Львові, незалежна під політичним оглядом і також фінансово самостійна, бо — як одиноча — була дуже поширенна. В ній співпрацювали люди різних, навіть протилежних, політичних поглядів, різних переконань і темпераментів. Це були між іншими, давні львівські журналисти: Іван Гладилович, Володимир Дзесь, Микола Пасіка, Марія Пшеп'орська, Роман Сливка, Марія Струтинська, Остап Тарнавський, Ярослав Шав'як, та також із „підсоветських”, що залишилися у Львові, — Гліб Сірко. Це все були люди, яких з cementували до купи переживання большевицьких часів. Редакція зуміла, у постійній боротьбі з військовою цензурою за кожне слово, затримати українську лінію, насвітлюючи тодішні події — наскільки це було тільки можливим — з погляду української національної рації. Це й стало за два місяці причиною закриття газети.

В першому числі газети поміщено Слово Митрополита до духовенства і вірних Архиєпархії з дня 5 липня 1941 р.,*) за клик команданта міста Львова генерал-лейтенанта Ренца, ві-

*) не мішати з Пастирським Листом з 1 липня.

дозву посадника до громадян міста Львова і „вірую” редакції під назвою „На світанку нової доби”.*)

Поруч військових звідомлень про положення на фронтах поміщено цілий ряд наказів, розпоряджень та оголошень військового команданта і міської управи. Ніже словом не згадано про „Національні Збори” ані про „створення держави й правління”.

У редакційній статті на 2 стор. під наголовком: „Іде про бути чи не бути українській нації”, редакція між іншим сказала: „Немає найменшого сумніву в тому, що всі українці, на всіх українських землях, праґнули до повалення версайської системи, праґнули до зміни того ладу, який намагаючися з одного боку понизити великий німецький народ, з другого боку поневолювати українську націю, віддаючи її на поталу чотирьох займанців. Незлічене число жертв, що їх принесли українці у визвольній боротьбі, чи під час війни 1917-1920 рр., чи пізніше під окупаціями — це наглядний доказ, що українці — один з більших народів в Європі — ніколи не перестане боротися за відбудову української держави, яка єдина може забезпечити повний розвиток українських сил для добра всесвітньої культури так, як це діється з кожним іншим народом у світі.

Акція Фюрера німецького народу в напрямі повалення версайської системи не могла не викликати прихильного відгомону серед українського народу. Вона не могла не підсилити серед українців надій, що започаткована фюрером німецького народу перебудова Європи на нових, справедливих підставах, засягне й український народ та допоможе йому вибитися з важкого поневолення та створити власну державу.”

Незалежна українська преса без німецької цензури почала з відходом большевиків у багатьох містах Галичини. Газети появлялися так довго, поки вистачав припас паперу, залишеного большевиками. Випадкові редактори надавали в різних містах відповідно до своїх поглядів і настроїв різний напрямок газетам. ОУН видала офіційно свою газету — наскільки мені відомо — тільки в Жовкві коло Львова. Сталося це щойно 10 липня. Її назва „орган українських націоналістів” — „Жовківські Вісти” — „Nachrichten von Zolkiew”. Тут поміщено організаційний матеріал, отже „акт” Бандери

*) додатки II, III, IV, V.

про створення держави й декрет про покликання правління та звіт із зборів 30 червня, Пастирський Лист Митрополита з 1 липня та, як уже попередньо згадано, звіт із наради 6 липня. Не подано ніодного німецького розпорядження.

Б) Національний прапор і герб: Справа порядку барв в українському прапорі й оформлення гербу вибивалася з огляду на розбрат у таборі ОУН вже тоді на першій плян як життєва проблема, яка затемнювала інші справи. Це відно було виразно в розпорядженнях тодішніх керівник центрів.

„Жовківські Вісті” подали наступне, ніким не підписане, редакційне „Повідомлення”: „У момент, коли будуємо Самостійну Соборну Українську Державу, організуємо свої уряди, ентузіастично вітасмо союзну нам Німецьку Армію, як вияв нашої національної свідомості, дозріlosti і радості вивіщуємо національні прапори й герби. Подасмо до відома всім громадянам, що нашим Державним Гербом є Володимирівський Тризуб у формі введеній Центральною Радою без меча і жадних інших прикрас. Національним прапором є синьо-жовтий прапор (вгорі синя краска, а внизу жовта) згідно з формою уживаною в Східній Україні. Рівночасно наказуємо придержуватися тих вказівок”.

Управа міста Львова видала знову від себе такий наказ щодо прикрашування домів: „Доми й установи прикрашувати жовто-блакитними прапорами — вгорі має бути жовта, вдолині блакитна краска”.

Прив’язання ОУН під проводом Бандери до традицій Української Народної Республіки було б справедливи, якщо б воно не було удаваним та не було одним із дальших проявів внутрішньо-організаційної боротьби проти полк. Мельника. Як відомо провід ОУН відкинув був традиції років державності таувів як свій прапор — жовто-блакитний, а як свій герб — тризуб із мечем посередині.

Майже на один час із вивезенням Стецька припадає приїзд до Львова перших видніших послідовників Мельника. Вони зголосилися у Митрополита, також відвідали д-ра Костя Левицького, інформуючи їх із свого боку про розбиття організації. Їх було в порівнянні з прихильниками Бандери небагато, а до Львова прийшли вони скромно.

Перша вістка про новий поділ наших земель прийшла до Львова також у тому часі: Галичина буде приділена до

Генеральної Губернії, Румунія дістане не тільки Буковину й Бесарабію, але ще й землі між Дністром і Богом під на-звою Трансністрії, а тільки Волинь лишиться українською. Ці відомості привіз провідник Українського Центрального Комітету (з осідком у Krakowі) проф. Володимир Кубійович, а із свого боку потвердив урядовець уряду Ген. Губ. (в Krakowі) полк. Альфред Бізанц, галицький німець, кол. полковник Української Армії. З обома панами судилося мені співпрацювати впродовж майже чотирьох років.

Я познайомився тоді вперше з проф. Кубійовичем у залі ратуші при нагоді його доповіді про організацію українців в Генеральній Губернії, яку ми пізніше стали звати „старе ГГ”. Тоціо проф. Кубійович інформував після доповіді в до-вірочній розмові з посадником д-ром Полянським, що отримав від президента внутрішніх справ уряду ГГ, Вестеркампа, офіційне письмо з дорученням підготовити включення Галичини в систему УЦК, та що він узaleжнив цю справу від постави галицького громадянства.

З Бізанцом я був знайомий ще з 1920 року, але в половині липня з ним не зустрічався. Бізанц розглядався в своїй майбутній ділянці праці у Львові, бо після приєднання Галичини до ГГ він мав стати керівником українських справ в уряді галицького губернатора.

Тимчасом під керівництвом його та вже тоді всюди присутнього Колыфа з СД відбулися в половині липня в ратуші нечисленні збори громадян у справах суспільної опіки. Тут покликано до життя „Українську Допомогову Агдію” — УДА — та на голову запрошено о. крилощанина Василя Личиняка, довголітнього довіреного співробітника Митрополита в тих справах, зокрема опіки над сиротами. В склад УДА увійшли на керівні місця, поруч голови, майже без винятку новоприбулі члени ОУН групи Мельника. Організуванням і працею в допомоговій акції виявили вони себе перед загалом громадянства. В порівнянні з розмахом Стелька в перших днях липня п'я іх діяльність була зовсім незамітна.

Також і УЦК виявив себе на терені Львова вперше, створюючи свою станицю — „Бюро праці” в будинку міської управи. Завданням цього бюро було влаштовувати на працю людей, які виїхали були на захід, а тепер нетерпляче бажали вертатися назад. Перепустки, конечні для переходу кордону на Сяні, видавали німецькі старости тільки тим, хто мав забезпечену „працю” на новозанятих теренах. Керівником

бюра був інж. Атанас Мілянич, фактичну роботу виконував інж. Іван Трач.

Та в нашу свідомість врізувалася передовсім вістка про приділення галицької землі до „Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete”. Громада, що впродовж неповного місяця зазнала стільки могутніх вражень — ударів, сподівань і розчарувань — не хотіла вірити в можливість такої розв'язки справи. Тяжка атмосфера залягла над Львовом. Після днів „визволення” і „творення держави” стояв перед нами поворот до Польщі, хочби і в інших формах.

І ситуація в Аптекоуправлінні, в якому я не переставав працювати, ставала день за днем більш безперспективною. Огірчення породжувала думка, що непотрібними виявилися усі заходи, щоб зберегти нашу упорядковану установу на службі своєї громаді, чим ми так гордилися. Ще спочатку липня була в нас виміна думок між „уповноваженим” ОУН в самій обласній управі та з меншими уповноваженими в деяких аптечних пунктах. Йшло про опанування АПГУ, передовсім наших складів. Ліки і мило, якими ми диспонували в досить поважних кількостях, були в тому часі великими цінностями і дефіцитним крамом не тільки в большевиків, але й у німців. У нашій управі явився прибульй з Krakova п. Ф., син моого знайомого з Ревізійного Союзу Українських Кооператив, і заявив, що має доручення організації включитися в „працю” управи АПГУ. Здивований, що вся управа в українських руках, не маючи поняття про те, як у нас організоване аптечне діло, він інформував, що „жидівські” аптеки будуть передані в повірництво („Tgeuhand”) та що цю справу треба швидко поставити на „правильний шлях”. В аптекунках знову явилися в кількох місцях панове з готовими друкованими написами: „Занято Організацією Українських Націоналістів”, і наліплювали їх на аптечних складах. Наші залякані жидівські співробітники прибігли з повідомленням і запитом, як до цього пристосуватися. Ми справилися з усім тим швидко і просто, бо в управі відмовилися допустити до „праці” некваліфікованого „уповноваженого”, а в складах зняли написи. Та гірше було те, що кілька днів пізніше явився вже й німецький урядовець герр Фанзельзов, який мав обняти аптекарські справи. І він заявив, що аптечні склади підуть в повірництво. І так у половині липня почала вияснитися наша правдива ситуація. Починаючи державними і внутрішньо-політичними, і кінчаючи меншими самовря-

дувально-громадськими справами, та ситуація була досить безвиглядна.

Якраз тоді відвідав мене один із давніх знайомих німців, який знов, що я перед несповна роком був двічі довший час у Києві та маю там родичів. Він згадав, що командні частини 6-ої армії відходять на схід, щоб бути готовими до об'яття влади в Києві. При тому переконував, що це буде в німецькому інтересі, а може ще більш в українському, коли я пойду з ними та допоможу наладнати справи після заняття. Моїм безпосереднім начальником мав бути вже згадуваний доцент берлінського університету д-р Баєр. Про Баєра я знову багато з оповідань, але особисто з ним не був знайомий.

І загальна ситуація і мої особисті настрої саме надавалися тільки для того, щоб відорватися від львівської атмосфери, і я — по короткій надумі — дав свою згоду, оформив на всякий випадок в АПТУ відпустку та відбув для познайомлення коротку розмову з Баєром.

V

В ЖИТОМИРІ

Ранком — здається 16 липня — виїхав я зі Львова в товаристві Баєра та двох інших офіцерів. Моя поїздка принесла мені всебічні користі. Два тижні перебування при команді армії ввело мене в середовище вищого командного складу та відповідальних представників гітлерівського режиму. Самий Баєр був від мене яких десять років молодший, людина товариська, із почуттям гумору та нахилом до жартів, зарозумілий, як усі націоналісти, але — можна сказати — ще в міру. Вже в дорозі розговорився та питав мене, чи я читав його репортаж про Львів у щоденнику „Краківські Вісті”. Коли я сказав, що не читав, бо тоді ще газети до Львова не доходили, він похвалився, що і для львівського щоденника написав спеціальну статтю на українські теми та даст мені і репортаж, і статтю прочитати.

Вже дорога наша була цікава. За Бродами в'їхали ми в терен битви танків у трикутнику Радивилів-Берестечко-Дубно. Усі поля на просторі багатьох кілометрів повні були розбитих большевицьких танків; але й німецьких було між ними немало. Товариші дороги прозрадили, що це найбільша „Panzerschlacht” від початку війни і що в командних колах помітний упадок настроїв. Після перемог минулих років німці не надіялися зустріти такий опір, на який натрапили. За їх словами втрати армії за першік два тижні війни з большевиками на багато перевищували втрати попередніх кампаній. Під Корцем переїхали ми кордон старої Советщини і в очі кинулася зразу велика різниця між „польською” і „советською” Волинню, не зважаючи на дворічне господарювання большевиків уже і в цій першій. Біля Зв'ягеля попали ми у прифронтову полосу, а під вечір були в Житомирі, що мав стати місцем моого перебування. Ми поселилися в гарному

будинку партії, при головній вулиці. Поза тим, що горіли передмістя, нібито підпалені „жидами”, місто було вповні запліле.

Наступного дня вранці я вже зновував, що частина, до якої мене привезли, називається „Einsatzstab des Sicherheitsdienstes” при команді 6-ої армії. Мене записали, як перекладача та дали документи й відзнаку, яку я мав вживати у вітчініх годинах, коли місцевим людям не вільно було ходити по місті. Тут зустрів я і в штабі, і в підлеглих частинах СД, і при армії багато своїх старих знайомих із передвоєнних часів. Це були у більшій частині перекладачі, але також і вояки.

Баєр представив мене командирові генералові „д-р д-р” Раше. Це з часу своїх студій закордоном зновував я, що німці кохаються в титулі доктора, над міру навіть для нас, що виросли в німецькій атмосфері, але перший раз у житті зустрів такий подвійний титул. Генерал, типовий німецький офіцер, приняв мене дуже привітно, дякуючи за мою згоду допомогти в Києві. Запросив мене вечеряти того вечора разом з ним та під час вечірі розпитував про більшевицькі часі у Львові, не згадуючи нічого про київські пляні.

Баєр, дотримуючись слова, передав мені до читання літературу: згадані вже інтерв’ю та копію статті, а кромі цього ще й щіткову відбитку своєї праці про поляків: „Das Schicksal der Polen” — Rasse, Volkscharakter, Stammbaum, що якраз друкувалася та вийшла у видавництві В. Teubner, з датою 1942 року. Читання тих матеріалів і їх обговорювання з Баєром заняло мені перші дні перебування в штабі та показалося першорядним джерелом для студії німецької настанови до народів сходу, між тим і до нас. У мене не було надмірних ілюзій щодо відношення німецького націоналізму до українців, бо ще в часах Карпатської України я побіжно познайомився з Гітлером „Mein Kampf”, та все ж таки щойно тоді стали мені вповні перед очима напрямні німецької політики на сході. Баєра — так я це побачив — можна було вважати авторитетним представником режиму, а його погляди відблиском політики партії.

Інтерв’ю кореспондента щоденника „Краківські Вісті” з Баєром,* якого названо „співробітником команданта м.

*) додаток X.

Львова", було недовге. Воно давало відповідь на звичайні питання: „як проходило у Львові життя до війни, в час війни і під час вмаршу німців, які заміри мас німецька влада щодо наладнання адміністрації та як виглядає справа культурних установ". Мене, як недавнього члена уряду Стецька, найбільш цікавило питання п'яте: „Чи це правда, що створилося західно-українське правління під проводом Я. Стецька, за яким стоїть авторитет Митрополита гр. Шептицького й посадника міста Полянського?" На це Баср відповів: „Західно-українського правительства під проводом Я. Стецька нема. В слід за тим оба згадані достойники не складали ніяких заяв у справі такого уряду. Президія одного „Українського Національного Комітету", що про його існування німецьким чинникам нічого не відомо, ствердила в „Інформаційному листку" ч. 1, з 1/7 цр., що на одному зібранні у Львові „відпоручник німецького уряду д-р Кох привітав український уряд і український народ". Це твердження не відповідає правді! — Інтер'ю кінчилося заявою про „переконання німецьких чинників у Львові", що українці „доложать усіх зусиль, щоб діловою співпрацею на понадпартійній основі перебороти всі шкоди завдані війною".

Дещо ширша була стаття у львівському щоденнику „Українські Щоденні Вісті" під заголовком: „Цо знаходимо на сході?"*) — Вона починалася твердженням, що „ви-рішне питання в історії України звучало: „чи існує верстви політично здібних, здисциплінованих провідних мужів, які були б спроможні розв'язати ті питання, що їх історія ставить у розмірно великім, але з багатьох сторін відкритім просторі, заселенім українським народом?" та заявою, що автор на це „правдивої відповіді" не має. Все ж, хоч відповіді не мав, але він її, і то негативну, таки дав. Він твердив, що Польща і Москва зуміли відірвати українську провідну верству від народу. Польща забрала українцям багато здібних людей, а Москва і за царата, і ще більш за большевизму нищила провідні українські сили. Це зробило прірву в рядах активних інтелігентників українців і „звернуло українство в історичному розвитку на століття назад". Відродження може прийти тільки від „селянства", бо всі інші верстви заслабі, щоб спричинити регенерацію. В народі, який начислює кругло 45 мільйонів, треба ставити дуже високі вимоги до про-

*) додаток XI.

відної верстви. „Легко зредагувати кілька проклямадій і ще легше видати інструкції, якщо ніхто не відповідає за наслідки” — писав автор. „Тільки дуже мала частина української інтелігенції з’ясовує собі важні політичні проблеми, які вимагають розв’язки. В одній старовинній ганзейській цеховій книзі находимо приповідку, яку кожний повинен взяти собі до серця: „Легко завісити на щоглі прapor, але тяжко під ним стояти і витривати”. Комуністичний терор і „деякі прояви розкладу та роздрібнення на еміграції” поважно перешкоджують у відбудові українського життя вже в Галичині. А проте — твердив автор — українці віддаються ілюзіям, що у великій Україні з люди, яких недостачу тут відчувається. Досвід з околиць, занятих німцями вчить, що ці „ілюзії несправдані”. Немає індивідуальностей, які мали б ініціативу. Підсестеські люди — це „небільники праці”, що за „німецьким прикладом” щойно мають стати хліборобами, але підстав для створення провідної верстви сьогодні ще немає.

Інтерв’ю, і стаття мали цікаві моменти. Находимо в них злісні натяки на розбрат в ОУН („розклад і роздрібнення”) та алюзії щодо діяльності й поведінки провідних діячів у Львові. Не можна сказати, щоб деякі прояви — на мою думку — не були правильно скоплені. Так як тепер бачу, ми не присвятили тоді потрібної уваги тим питанням із шкодою для себе. Ми були б уникнули багато зайвих розчарувань, та були б приготовані на те, що несеуть німці Україні. Та що можна було вимагати від нас, пригноблених, у глухому куті Європи, коли вітчизнальні керівні мужі Європи не ставилися серйозно до думок і плянів Гітлера, хоч він їх зовсім відкрито викладав у своєму „Mein Kampf”.

Коли професорська стаття мала показати українським учням, що їм ще дуже багато треба вчитися, щоб витворити провідну верству, то книжка про поляків це вже був обширний трактат, який доказував, що поляки загалом не здатні до створення провідної верстви. Це — на думку Баєра — доказано впродовж історії Польщі, шляхетської в минулому і післяверсайської між двома світовими війнами. Завданням тієї книжки було — згідно з типовою методою окупантів — дати під сумнів „єдність” польського народу, підкреслити відрубність поодиноких польських „племен” та тим самим виправдати прилучення західних польських земель до райжу. Тому, що з „расового” погляду асиміляція поляків німцями шкідлива, залишається тільки „випирання”, лагідніша на-

зва для виселення і винищення. Хоч вістря праці звернене проти поляків, але з неї ясно пробивається тенденція супроти всіх народів сходу та протиставлення: „Spattenvolk” з одного і „Neggenvolk” з другого боку. Вже пізніше, в 1944 р., коли автор був професором німецького Карлового університету та при цьому „куратором” українських наукових і культурних інституцій у Празі, ця книжка була видана у видавництві Ю. Тищенка в перекладі на українську мову під назвою „Доля поляків” — раса, народна вдача, племінна порода, — як дань видавництва умовинам часу.

Усі ці книжки були пройняті спільним ім духом німецького націоналізму й зарозумілости. Свої погляди на справи сходу доповнював Баэр у розмовах. При згадці про недозрілість українців до власної державності останнім аргументом у нього було питання: „Ta вкінці з ким мали б ми говорити? Де є та українська група, з якою можна було б співпрацювати?” З його слів пробивалося видне вдоволення з розбиття ОУН, а може й показувалася рука, що до цього причинилася. Всі ці розмови супроводжені були компліментами під мосю адресою, спертими на інформаціях галицьких німців, а то й українців. Він хвалився близчим знайомством і співпрацею з різними українцями, передовсім з д-ром Дмитром Донцовим. Знаючи, що я не був членом ОУН, він дозволяв собі на критичні завваги про провідних представників обох відламів. Хоч виразно вище ставив і самого Мельника, і його послідовників, не щадив і їм своїх з'їдливих завваг. Наши розмови закінчилися швидко, бо за кілька днів Баэр відлетів до Берліна і я побачив його аж у Львові, в моїй кімнаті в УЦК, осінню 1943 р. Після програної німців під Сталінградом і в Італії його самопевність була вже куди менша.

Після його від'їзу з Житомира я втратив людину, з якою безпосередньо мав співпрацювати. Не маючи ніякої приділеної роботи, а тільки чекаючи на заняття Києва, до чого не йшло, я полагоджував день за днем різні дрібні справи, які приходили на чергу. Але передовсім я придивлявся різним проявам життя.

Вже в нашему штабі, а ще більше в підлеглих частинах (Einsatzgruppe), які були біля нас, видна була у різних німців різниця наставлення до справ. В очі впадали балтійські німці, як беззастережні приклонники російської імперії та її неділімості, чого вони не скривали ані в розмовах, ані в по-

ведінці. Їх протиукраїнське наставлення виявилося зокрема при нагоді притримання під Бердичевом певної кількості молодих хлопців, віком 15-18 років, з якоєю частини похідної групи ОУН. Військова жандармерія привезла їх до Житомира, як до осідку штабу армії, і вони опинилися на подвір'ї підлеглої нам групи. Якраз я був там випадково в товаристві офіцера, галицького німця. „Балтдорчі” з групи хотіли з ними коротко розправитися, та ми вмішалися до справи з титулом нашої принадлежності до штабу. Хлопці трималися дуже гідно та, хоч попереднє переслухання не обійшлося без побоїв, давали едину відповідь: „ми дістали наказ проводу”. В часі розмови виявилося, що один із них це син моого колеги адвоката Миколи Куницького з Глинян. Завдяки інтервенції нашого штабу, яку ми спричинили, їх завернули до Львова.

Житомир був першим більшим обласним центром підсноветської України, який досить швидко, майже незніщеним, заняли німці. Большевикам не стало часу на докладну евакуацію, тому і з міста і з села виходило тільки начальство, а загал залишився на місцях та, без винятку, радів приходом німців. Тут знайшлися місцеві громадяни, які негайно стали до організації життя. Головою обласного правління став Олександр Яценюк, секретарем Ясінський, а головою міської управи Павловський. Майже одночасно з моїм приїздом першими з'явилися тут послідовники Бандери, а щойно згодом послідовники Мельника. Перші допомагали в праці адміністрації, другі приняли участь в організації пресового органу „Українське Слово”, яке почало появлятися двічі на тиждень, але аж з початком серпня, вже після моого виїзду з Житомира. Так як у Львові бандерівці були під свого рода: опікою війська, а СД дивилася на них неприхильним оком, але толерувала.

Першою, пекуючою для місцевого громадянства, але й для німців, була проблема землі. На прохання різних офіцерів нашого штабу їздив я з ними до колгоспів у близькому око лицю Житомира. Не зважаючи на скорий виїзд начальства, большевики вспіli знищити сільсько-гospодарські машини. Коней не було, отже проблема збору незніщеного хліба та засів були проблемами тяжкими до розв'язання. Люди були раді, що могли розмовитися та відкрито виявляли своє бажання отримати землю. Ім здавалося, що поворот большевиків не можливий. В кожному колгоспі були різні власні про-

стки розподілу землі. Мої панове не були приготованими на відповідь на всі ті питання та тільки запевняли людей, що швидко прийде з Берліну відповідний розпорядок.

Із власної ініціативи у вільній хвилі я занявся „своєю” ділянкою — Алтекоуправлінням. Я відвідав обласну управу і застав тут вистачаючий колектив для відновлення роботи. За кілька днів між нами нав'язався дружній контакт, в чому допоміг дворічний „большевицький” досвід по лінії АЛТУ.

На запрошення військової пропаганди взяв я активну участь в урухомленні і відкритті „Радіостанції Житомир”. У дні 23 липня промовляв я перший українською мовою, по-даючи, поруч слів про відкриття, звідомлення Головної Команди Збройних Сил у власному перекладі: „У відплату за большевицькі летунські атаки на відкриті столиці союзників — Букарест і Гельсінкі — німецьке летунство минулій ночі вперше заатакувало Москву!”

В Житомирі побачив я також, що вартачство окупанта не має інакших видних познак, чи воно „азійського”, чи „середньо-европейського” походження. Сусідня нам військова частина викинула на вулицю багату бібліотеку парткому, в якій я між іншими знайшов прекрасне московське видання Слова о полку Ігоря. Те саме робили з бібліотеками в Галичині і царські війська в 1914 р. і большевицькі в 1939 р.

Під кінець моого перебування в Житомирі відбув я у сажому нашому штабі цікаву розмову із судетським німцем. Одного дня за обідом ми розговорилися та сконстатували, що за часів австрійської військової служби наші полки стояли поруч себе в боях 1917 р. над Ізонцом. Як старі воєнні товариці ми заприязнилися і по кількох днях, згадуючи давні добри часи, цей німець згадав добрым словом часи „чеського поневолення”, а далі звірився мені із своїми думками зневіри в німецьку персмогу. Він критично ставився до поведінки німців в окупованих країнах та журався невмінням німців приєднати до себе людей.

Моя діяльність у Житомирі закінчилася несподівано, 30 липня. Ранком того дня прийшло повідомлення, що армія не йде прямо на Київ, але повертає на південь, щоб біля Кременчука перейти Дніпро й брати Київ від сходу. Моя місія допомоги в Києві відпадала і я прохав про звільнення. Якраз після обіду ішав до Львова пор. Северин Байтерт і я, користуючись нагоди, присівся до нього.

VI.

НАЦІОНАЛЬНА РАДА. ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІЯТ.

Створення Національної Ради у Львові.

Пізно вночі, з 30-ого на 31-е липня, приїхав я з Житомира до Львова. З дня виїзду — перебуваючи під фронтом — не мав я ніяких відомостей про те, що тут діялося.

Вранці 31-ого липня я зібрався передовсім до АПТУ, де я рахувався на відпустці. Та вже при виході з хати зустрів мене посоланець президента д-ра Костя Левицького, ряйй що мене зловив: „Президент за Вами питає від двох днів! Просять негайно до нього зйтти!” З вулиці Чарнецького на Підвальля, де жив у тимчасовому помешканні д-р Левицький, недалеко, отже за кілька хвилин я там явився. Голова Ради Сеніорів знав мене з маленьку, ще з часів, коли разом із моїм батьком працювали при творенні основ кооперації в Галичині. Та зокрема за останніх десять років, в часі моєї праці в адвокатурі, я був під його керівництвом касиром Союзу Українських Адвокатів і адміністратором трьохмісячника „Життя і Право”, яке він редактував, та членом різних органів Палати Адвокатів у Львові. Він помітно втішився, коли мене побачив, та зразу коротко представив події у Львові за минулих два тижні. У зв'язку з тим подав мені до відома рішення якраз тоді створеної львівської Національної Ради по-клікати мене на Генерального Секретаря, чи радше голову Генерального Секретаріату Ради.

За словами президента положення представлялося ось як: Президія Ради Сеніорів, виконуючи доручення громадської наради з 6 липня, відбула кілька розмов із найбільш відповідальними представниками обох відламів ОУН, які під цю пору були у Львові. Всі ці розмови не довели до нічого. Взаємна ненависть та завзяття з обох боків були того роду, що не допускали можливості обом групам зійтися по громадськи за одним столом та домовитися до спільнотої україн-

ської акції. При тому вже остаточно безсумнівним було, що усі думки про якусь договореність ОУН з німцями, — не то вже про стільки разів у різних проголошеннях згадуваний „союз”, — показалися вповні неоправданими. Також вияснилося нездатність ОУН до якоїсь конструктивної дії в широкому національному масштабі та невміння вийти із кола своїх партійних інтересів. На думку президента обі сторони мали — незрозумілі йому — свої рахунки та розраховували на своїх покровителів з німецького боку.

Так само і доля Галичини вже була зовсім ясна. Всі поінформовані та відповіdalні німецькі чинники у Львові подавали день 1 серпня як день приєднання Галичини до Генеральної Губернії і обняття влади німецькою цивільною адміністрацією, заповідаючи приїзд на цю урочистість самого генерал-губернатора д-ра Ганса Франка з Krakова. Заступництво і захист українських інтересів вимагали постійного тіла, а Рада Сеніорів мала тимчасовий, хвилевий характер. Рада стала на становищі, що її обов'язком є взяти справи в свої руки, щоб рятувати принайменше тс, що можливе. Тому Рада, в складі якої не було ніодного члена ОУН, постановила під кінець липня не зважати на обі ворогуючі групи ОУН, поширити число своїх членів до тридцяти та переименуватися на Національну Раду. До участі в цій поширеній Раді запрошено індивідуально різних громадян, які перебували в той час у Львові, або яких переїзд з Krakова передбачався в найближчих днях. Комунікація в Галичині була в тому часі настільки неналаднана, що подорожування було надзвичайно трудним. Тому склад Ради мусів бути поневолі до деякої міри випадковим. Та все ж таки до уваги приняли, щоб заступлені були всі колишні політичні напрямки та всі професії, а також по можливості і представники периферії. Для представників обох відламків ОУН призначила Рада по два місяця. І так склад Ради доповнено між іншими новими членами передовсім з господарників, як д-р Олександр Барилляк, інж. Юліян Павликівський, інж. Андрій Паллій, Михайло Стефанівський, інж. Ярослав Стефанович, дир. Іван Филипович, та юристів: д-р Михайло Волошин, нотар Василь Дяків, д-р Володимир Загайкевич, д-р Володимир Лисий (Тернопіль), д-р Михайло Росляк (Чортків) та в іх числі і я. Духовенство, науковці і професура були вже на думку президії достатньо заступлені. Дразливою була справа участі жінок у Національній Раді і про неї президент згадав.

Ще в склад Ради Сеніорів не вибрано ніодної жінки. Об'єднане в організації „Жіноча Служба України” жіноцтво виславло свою делегацію до Митрополита з проханням приняти в члени тієї Ради голову організації п. Костянтину Малицьку, поважану громадянством учительку, письменницю і громадську діячку, колишнього царського в'язня в Сибірі. Митрополит не відмовив, але президент не хотів погодитися на кооптацію, щоб не творити прецеденсу для інших організацій. Так воно залишилося і притворенні Національної Ради. До її поширеного складу також не запрошено жінок. Діюча ще тоді явно головна кватира ОУН (група Бандери) делегувала від себе до Ради інж. Михайла Кравцева (із Стрия) та м-ра Михайла Степаняка (адвоката з Бережан). І ОУН під проводом полк. Мельника виславала своїх представників.

Президія Національної Ради залишилася в такому складі, як її вибрали були до Ради Сеніорів. Круг діяння нової Ради мав обнімати галицьку область та західні окраїни над Бугом і Сяном (із старого ГГ). Але німці інформували, що большевицький поділ на області буде у великій мірі задержаний. У зв'язку з тим великий волинський повіт Крем'янець, що за большевиків входив у склад тернопільської області, мав би був залишитися таки при Галичині. Тому в члени Ради запрошено також Бориса Миколаєвича Козубського, колишнього посла від Крем'янецчини до варшавського сейму. Холмщину, яка вже входила в склад ГГ, мав заступати Сергій Семенович Хруцький, учитель із Холмщини, також кол. соймовий посол.^{*)} Оба панове перебули весь час большевицької окупації та жили тоді у Львові.

Митрополит Шептицький виконував свій протекторат над Радою Сеніорів радше формально ніж фактично. Большевицька окупація внесла стільки шкідливих змін в усі ділянки управи архідієцезії, що направа лиха коштувала великих зусиль та абсорбувала сили і час літнього, привованого до крісла Владики. Він не втручався до справ, але президія Ради постійно відвідувала його, інформуючи про те, що діється. Зокрема в особі о. прал. Ізеровича, що був першим замісником голови Ради, мав Митрополит свою довірену людину. На прохання Ради Митрополит погодився бути почесним протектором Національної Ради. Німці називали його „der Schirmherr des Ukrainischen Nationalrates”.

^{*)} помер на засланні в Сибірі 1954 року.

Для ведення справ рішено покликати скзекутиву під на-
звою „Генеральний Секретаріят”, нав’язуючи до традиційної
назви з початків державності 1917 року. Бажанням Ради бу-
ло, щоб ще до приїзду генерал-губернатора такий генераль-
ний секретар був вибраний.

Президент не скривав передо мною труднощів положення. З одного боку неохота людей в такій ситуації, яку створили націсти, брати на себе якусь відповідальність, з другого бо-
ку все лихо, яке несе із собою розбрат в таборі ОУН. Ми му-
сіли з тим рахуватися, що за шумними гаслами ОУН йде ве-
лика частина громадянства, а передовсім молоді. Президент стояв за те, що ми мусимо показати німцям свою сдність. Не зважаючи на відмову намічених Національною Радою кан-
дидатів на секретаря — інж. Ю. Павликівського, інж. А. Па-
лія і проф. д-ра Ю. Полянського, президент мав був надію таки котрогось із них переконати, що їх обов’язком є приня-
ти цей пост. Послідовники Бандери, які приймали постійну й живу участь у засіданнях Ради, категорично відкинули дум-
ку, щоб котрийсь із намічених кандидатів міг обняти секре-
таріят за їх згодою. Вони не могли забути Павликівському вілмови прийняти пост керівника ресорту в уряді Стецька, проти чого Павликівський не тільки усно протестував, але й оголосив заяву в пресі.*.) Палієві і Полянському закидали надмірну прихильність до полк. Мельника.

І тут літній президент сказав мені, що на його внесення попереднього дня за мною висловилися всі присутні на засі-
данні пленума Національної Ради, зокрема представники обох відламків ОУН. Іншими словами я був у даній ситуації безконкурентійним кандидатом на генерального секретаря. Задоволений, що я якраз явився у Львові, президент апелю-

*) „(Краківські Вісти” ч: 159 — середа, 23 липня 1941 р.)

„Залва”. — Довідуюся що в останнім часі деякі осередки, а то й окремі особи, висунули або висувають мою особу на різні становища. Заявляю, що це все дістється без мосі згоди й без моєго відома. Як український кооператист вертаюся за згодою наших громадянських чинників УЦК і уряду ГГ до праці в Ревізійнім Союзі Українських Ко-
оператив у Львові, яким з покликання організованої кооперації прово-
джу від 1921 року. Мандат мій Президента РСУК вигасає 1 липня 1942
р. — Краків, дня 22 липня 1941 р.

Юліан Павликівський, предсідник кооперації в Генерал-Губерна-
торстві.

вав, щоб я погодився приняти на себе цей відповідальний обов'язок, запевняючи мене про повне довір'я Ради, зокрема обіцюючи мені всебічну допомогу президії і своєю.

І президент та — може ще більше — я, цікаві були, що саме стало причиною такої прихильності для мене, бо і я не був „без гріха”, зокрема в справах уряду Стецька. На мою думку оба відлами ОУН розраховували на мою громадську і політичну невиробленість, у переконанні, що це дозволить їм мати на мене вплив.

Крім цього Президент повідомив мене ще, що якраз по-попереднього дня президія Ради виготовила на підставі рішення пленума „протест” проти присудження Галичини до ГГ, та передала його на руки д-ра Коха, хоч це не могло мати ніякого значення. Та із його слів виднє було переконання, сперте на проголошенніх командантів міста ген. Ренца і по плк. фон Прітвіца, і на поведінці військової команди, що німці обіймаючи адміністрацію Галичини, залишать нам деякі ділянки самоуправи й деякий розмір співрішення в обласних справах. Він вважав це *pro domo sua* у тодішній безвиглядній дійсності за вповні можливу, тимчасову платформу співпраці, „в подробицях — мовляв — з німцями договоримося”.

Президент розумів, що ця постанова Раши впаде на мене зовсім неприготовленого, як грім з ясного неба, і тому не допускаючи мене до слова постійно повторяв свої запевнення допомоги та нісвідкладність моєї згоди. „Завтра тут буде генерал - губернатор і ми мусимо бути готові! До того ж на „представника” українців мусіла бути висловлена ще згода відповідальних німецьких чинників. Компетентним у першу чергу був ще наприкінці своєї діяльності у Львові д-р Кох (Wehrmacht-Abwehr), а за ним уже новоназначений шеф СД для дистрикту Галичина Hauptsturmführer Фром.

В цій ситуації дійсно не було виходу і я дав президентові свою умовну згоду фігурувати наступного дня як генеральний секретар Національної Ради. Президент казав мені явилися в себе ще по обіді на засіданні президії Ради, яка мала' відповідні уповноваження пленума.

І так день 31 липня став для мене дуже рухливим днем.

Я таки пішов до своєї установи АГТГУ з думкою зголоситися з відпустки та оформити — вже й без огляду на стан в Національній Раді — своє звільнення з праці. Тут уже го-

сподарював Фанзельов та ясним було, що я тут зайвий. Ці справи не забрали багато часу, що було й добре, бо за мною шукав повідомлений Байгертом про мій приїзд полк. Бізанц. Він уже діяв у своєму характері майбутнього керівника українських справ уряду губернатора.

Бізанц дивувався, що Кох мене не знає, та заявив мені, що вечором відвідає мене разом із Кохом, щоб нас познайомити. Бізанц був у бадьорому настрою і мене знеочоченого підтримував на дусі, інформуючи, що Кох мусить подати внесення про приняття мене як представника українців та дати свою опінію про мене. Тому хоче знати мене не тільки з оповідання.

Під вечір я знову явився в помешканні президента, де були в комплекті члени президії Національної Ради. За винятком президента, досвідченого політика, всі вони були професорами львівських вищих шкіл і не приймали участі в політичному житті. Мене знали вони якщо не з дитячих років, то як свого учня. Розмова почалася з моєї заяви, що я вранці не смів відмовити президентові, але маю поважні сумніви, чи зумію дати собі раду з великими завданнями, до яких я не підготовлений, бо не маю ані політичної жилки, ані політичного вироблення. За свою адвокатурою та дрібною громадською працею я весь час стояв остроронь політичного життя. Панове старалися мене переконати про те, що я не маю слушності, запевняючи про довір'я свое і загалу громади. Вкінці як останній аргумент висунули твердження, що пост генерального секретаря Національної Ради і одночасно українського представника перед німецькою цивільною владою мусить обністи людина покликана галицьким громадянством. Певні познаки — за їх словами — вказували на те, що німці можуть накинути львівській громаді свого довреного, а до такого не можна допустити, навіть хоча б він був і найкращою людиною. Засідання президії закінчилося офіційним затвердженням мене на секретаря.

Пізно вечером явилися в будинку НТШ при вул. Чарнецького 26, де я жив, на розмову д-р Кох у товаристві полк. Бізанца і пор. Байгера. Я запросив — у порозумінні з Бізанцом — своїх сусідів: — посадника Полянського, ректора Сімовича, директора Мирона Луцького (який якраз приїхав з Любліна, де перебув час большевицької окупації Галичини) та свого колегу д-ра Росляка. Наш настрій напередодні при-

єднання до ГГ не був піднесений. Ми знали вже і про те, що німці відкинули текст промови, яку приготував на привітання генерал-губернатора посадник Полянський. У змісті її поруч подяки за звільнення була заява про українську принадлежність Львова й Галичини.

Багато говорив Бізант, стараючися своїм звичаєм потішити нас стурбованих розвитком подій. Він прихваливав і генерал-губернатора Франка, і галицького губернатора Ляша та його співробітників, і можливості та перспективи співпраці. Щодо промови посадника казав не звертати уваги на такі речі, бо від цього нічого не залежить. „В цій промові недопустимі політичні моменти. На це прийде свій час. Вам треба обмежитися куртуазійним привітанням!”

Д-р Кох говорив спокійно існаче б читав лекцію: „Німецьчина в сучасний момент це Гітлер. Тільки він про все рішас. Йому видно, що в даний момент потрібне для справи перемоги, а ця потреба є підставою всіх рішень. Ніхто з нас не має й не може мати впливу. Приєднання Галичини до ГГ це зрозумілий удар по українських аспіраціях. Але воно тимчасове. Українцям буде запевнена в рамках ГГ можливість співケрівництва і співрішення. Це ми вже бачимо в старому ГГ. В Галичині, з її українською більшістю та політичною виробленістю, ці уравнення будуть поширені. Зате вигляди на сході в самій Україні, переходять усі сподівання українців. Східні кордони України йтимуть Волгою від Каспія аж по Саратов.” Події наступного дня він ділив на дві частини: офіційну і неофіційну. За його словами Франк відбуде поза офіційною частиною зустріч з українськими представниками, яких число означене на 25 осіб, визначених Національною Радою. Поруч того Франк зложить візиту Митрополитові.

Ми усі висловлювалися супроти наших німецьких гостей зовсім свободно та відкрито. Всі три панове — які неофіційно представляли собою три роди німецької влади: Кох — військо, Байгер — СД, Бізант — цивільну адміністрацію — це були наші земляки. Вони народилися в Галичині, вросли й жили між нами, знали докладно наше життя і наші настрої, усі три у час визвольних змагань були передовими бойовими старшинами Галицької Армії та пережили з нами хвилі підйому й упадку. Вони знаменно опіснувалися в настроях і поглядах нашого громадянства. Кожний з них був весь час

польської окупації в постійних ділових приязніх взаєминах із котримсь із нас. Вони всі розуміли, що проблема української державності не була проблемою якоїсь партії чи суспільної кляси, але життєвим питанням усього громадянства. Їх положення не було присміні, коли ми все ж таки ці речі підкореслювали та ясно ставили справу. що від Німеччини ми не чекаємо іншої розз'язки як тільки сприяння відновленню української держави у формах які бона була встановлені в 1918 року. А від них, що займають вітровідалльні пости у німецькій весні та адміністраційні машині, чекаємо і вимагаємо ясного поставлення тієї справи перед начальством, до якого нам не дають доступу. Ми, прийті большевицькою окупацією, тепер безсилні і безрадні, але ніхто з українців ніколи не погодиться на знахтування наших прав. Якщо події підуть по тій лінії, як нам заповідають, то це доведе тільки до загибелі і українців, і німців, і зведе нінашо всі пляни перебудови Європи. Хтось із нас — вже не пригадую хто — виразно заявив, що ми дякуємо за засліні над Волгою, бо вони не наші. Ми бажаємо лишитися на своїй батьківській землі. Знову хтось другий нагів нашим гостям німецьку приповідку, яку в перших днях липня при нагоді першого нетактовного виступу нових окупантів пригадав німцям президент Левицький: "Die Fremden kommen und gelten, wir aber harren und bleiben stehen".

Пізно вночі приїхав по Коха його співробітник д-р Фель. А ми розійшлися в понурому настрою після тієї зустрічі, не зважаючи на гарні слова Коха і Бізанца.

Акт 1 серпня 1941 року.

В п'ятницю дня 1 серпня 1941 року „генерал-губернатор райхсміністер д-р Ганс Франк довершив акту влучення Галичини в сферу впливів Великонімеччини“. Таку офіційну назву носила офіційна „проклямація до населення Галичини“...

Перед будинком кол. галицького сейму, за Польщі університету, генерал - губернатора привітав посадник Полянський коротким словом з подякою за визволення. В головній залі засіли німецькі військові й цивільні достойники, команданти союзних армій словацької і мадярської, та представники української громади Львова. Це були поруч посадника

між іншими о. мітрат Йосиф Сліпий, о. пралат Юліян Дзерович, о. крил. Василь Лончина, ректор університету проф. д-р Василь Сімович, професори д-р Олександер Марітчак і Ярослав Біленський, през. Володимир Децикевич, д-р Володимир Лисий, д-р Михайло Росляк, директори кооперативних централь інж. Андрій Палій, Іван Грабар, Іван Филиповігч. редактори Роман Голіяк і Роман Пащківський, інж. К. Монцібович, інж. Андрій Пясецький. В їх числі був також я.

Голова Національної Ради д-р Кость Левицький не брав участі в цій „урочистості”.

Акт складався з короткого слова генерала фон Рока про передачу влади, після того із слова генерал-губернатора про те, що приймає „краї Галичину” в імені фюрера і влучує як нову область у склад ГГ. При цьому — генерал-губернатор відчитав проклямацію до населення і передав урядування губернаторові д-рові Карлові Ляшкові. Цей зложив приточення, що буде ділово управляти країною. Військова оркестра відгравала на початку марш Гріга, а при кінці німецькі гимни. Ніодин з промовців не ужив слова „Україна”, ніхто ніж словом не згадав про те, що це ж мова йде про українські землі і їх новий поділ.

Після того генерал-губернатор відбув зустріч з українськими представниками в залі університетського сенату. Посадник знову сказав кілька слів формального привітання. Франк відповів довшою промовою, якій стався надати тон приязні та навіть якогось свого роду тепла. Він говорив менш-більш так: Я знаю — мої панове — що ви розчаровані, що ви чекали інших рішень фюрера. На те скажу вам тільки одне: кров німецького вояка ллється на сході передовсім у німецькому інтересі. Усі рішення фюрера є тимчасові, зумовлені потребами ведення війни й потребами райху. Ви мусите ці рішення приняти. Та пам'ятайте стару грецьку присповідку: „панта рей” — все минає, пливе. Кріпіться надією, що ці рішення фюрера не є остаточними.

На цьому закінчився „акт” 1 серпня 1941 р. Пожнуплені верталися ми з проф. Сімовичем до хати. По місті розліплювали проклямацію генерал-губернатора та роздавали одноднівки. Для доповнення нашої гіркості і ми їх дістали. Одноднівки, окрім українською і польською мовами, носили називу урядових львівських щоденників, які почали появлятися

за якийсь тиждень пізніше: „Львівські Вісті” і „Gazeta Lwow-ska”. Українські „Львівські Вісті” подали сухо й безбарвно інформації про присуднання Галичини до Генеральної Губернії. Польська газета мала ще додаткову, в сердечному тоні написану статтю про почування поляків у зв’язку з перекресленням кордонів на Сяні. „Успіхи німецької зброї стерли рану на живому тілі польського народу. Від сьогодні ми знову вкупі з нашими братами на захід від Сяну!” Засада Франка, до якої у своїх мемуарах признався „divide et impera”, була ним застосована у Львові вже першого дня його влади.

Генеральна Губернія, її територія і адміністрація Заступництво національних справ.

І так в дні 1 серпня 1941 року Галичина стала частиною Генеральної Губернії. До давніх чотирьох областей старого ГГ прийшла п’ята — „District Galizien”.

Генеральна Губернія, яка складалася до того часу з центральних земель колишньої Річипосполитої Польської, подумана була німцями як перехідний край між районом і сходом — „Nebenland”. Німецький уряд придбав в жовтні 1939 року негайно після закінчення війни з Польщею землі, які лежали — на підставі договорів із Советами — в „німецькій сфері інтересів”, до району. Їх поділено на дві частини. Західню — колишні прусські провінції Помор’я, Познань і Шлезьк та крім цього західні окраїни варшавського, лодзького, келецького і краківського воєводств — приділено безпосередньо до району. З решти окупованих земель створено „Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete”. ГГ поділено на чотири області-дистрикти: Краків, Радом, Варшава і Люблін. Столицею зроблено Краків. Юридично Ген. Губернія становила свого роду державний організм, в якому генерал-губернатор вважався головою держави. В старовинному польському замку Вавелю, осів генерал-губернатор, яким Гітлер назначив свого близького співробітника райхсміністра д-ра Ганса Франка. Вже в пізнішому часі — 31 липня 1940 — назву ГГ змінено пропускаючи слова „польські терени” та залишаючи назив „ГГ”.

Праця уряду ГГ поділена була між властивий уряд і по-ліцію. І так генерал-губернаторові підлягали окремо: 1) уряд (Regierung des GG) та окремо 2) вищий командант СС і по-

ліції (Höherer SS und Polizeiführer im GG). Головою уряду й одночасно заступником генерал - губернатора був незмінно весь час окупації державний секретар д-р Йозеф Бюлер. Він дістав згодом собі також заступника, яким став д-р Ернст Бепле. Уряд складався із 13 міністерств під назвою „Haauptabteilung” (Головний Відділ), а на їх чолі стояли міністри, які називалися президентами головних відділів.

Поруч уряду — як згадано — генерал-губернаторові підпорядкований був вищий командант СС і поліції. Він керував справами 1) німецькими (вишукування німців і людей німецького походження та зарахування їх до якоїсь із численних катгорій німців і піклування ними) і 2) жидівськими (творення гетто в містах, переселювання жидів із сіл до гетто, організація жидівської робочої сили та вкінці повільне, але постійне винищування жидів).

Зовсім незалежно від генерал-губернатора й уряду ГГ діяла „Geheime Staatspolizei und Sicherheitsdienst im GG” (гештапо), яка підлягала безпосередньо свому начальству в Берліні.

Управа дистриктів побудована була подібно. На чолі дистрикту стояв губернатор (Gouverneur des Distriktes), іменований генерал-губернатором і йому підпорядкований. Правцею уряду губернатора керував шеф уряду (Chef des Amtes), що одночасно був заступником губернатора, і командант СС і поліції дистрикту. Уряд дистрикту складався з відділів (Abteilung), що відповідали головним відділам уряду ГГ. На чолі стояли керівники (Leiter). Дистрикти поділені були на округи і виділені міста із статутом округи (Kreis). Назва „округа” в перекладі на українську мову заведено тільки в Галичині після 1 серпня 1941 року. В старому ГГ вживано в перекладі назву „повіт”. В Галичині була тільки одна міська округа: місто Львів. На чолі округи стояв староста, на периферії „окружний” (Kreishauptmann), а в містах „міський” (Stadthauptmann). При окружних староствах діяла свого роду — дуже обмежена — самоуправа під назвою об'єднання громад або волостей (Gemeindeverband). Округи ділилися на комісаріяти — сільські і міські (Land- und Stadt-komisariat) на чолі з відповідним комісарем. У низах привернено адміністраційний поділ з польських часів — який большевики скасували — на волості (збирні громади — Landgemeinde) та громади (Gemeinde). На їх чолі стояли волосний стар-

шина (Vogl) і голова громади (Schulze), покликувані старостами.

Головні відділи уряду складалися з відділів (Abteilung). Для нас найбільше значення мав „відділ населення і суспільного піклування” у „головному відділі внутрішніх справ” (Abteilung Bevölkerungswesen und Fürsorge in der Hauptabteilung Innere Verwaltung), бо йому підчинялися усі справи місцевої ненімецької людності, тим самим і українські. З утворенням ГГ в 1939 році припинено діяльність усіх ненімецьких організацій, товариств і тп. політичних, культурних, господарських, наукових, суспільних без ніякого винятку, — зопсім подібно, як це зробили большевики по своєму боці кордону.

Життя німців, що ділилися на кілька категорій, з яких найбільш численними і найбільш знаними були категорії „Reichsdeutsche” і „Volksdeutsche”, було під кожним оглядом відокремлене від життя „туземців” (Einhheimische).

Для заступництва справ місцевої людності створено на терені ГГ „комітети суспільної опіки”. В їх ряmcі втиснено все життя. Для поляків, жидів і українців, як найбільш численних, створено їх централі в Кракові. При тому польський і український комітет вписано в реєстр товариств під назвою „Hauptrausschuss”. „Ukrainischer Hauptrausschuss” звучав в перекладі на українську мову як „Український Центральний Комітет”. Поляки казивали свій „Polnischer Hauptrausschuss” — „Główna Rada Opieki Powszechnego”. — Жидівський комітет носив назву: „Jüdische Soziale Fürsorge”.

При урядах губернаторів відповідних комітетів не було, а існували тільки т. зв. дорадники (Beirat). Щойно в Галичині створено виняток для українців, дозволяючи на окремий комітет для дистрикту, про що буде мова пізніше.

При окружніх та міських староствах працювали українські або польські „Допомогові Комітети” (Hilfskomitee) — відповідно до потреб населення та бажань старостів. Вони підлягали старостам, а по національній лінії безпосередньо своїм центральним комітетам у Кракові. Назва „Допомоговий Комітет” у Галичині не принялася і ми назуву тих комітетів перекладали на „Окружний Комітет”.

Праця інших національних комітетів, поза українськими і польськими, була простіша. Вони не були централізовані та працювали тільки там, де місцеві старости вважали їх потрібними. Це були в деяких містах російські комітети. В Білій

Підляській створено „Білоруський Комітет”, хоч дійсної потріби в тому не було. На т. зв. Подгалю створено теорію окремого „гуральського” народу. Там працювали „Гуральські Допомогові Комітети”. Був час, в якому деякі німецькі чинники носилися з думкою завести також окремі „Лемківські Комітети”, але до того не прийшло.

В осідках комісаріятів та на передмістях більших міст працювали Делегатури, підлеглі Окружним комітетам. В сільських громадах комітеська система заступлена була мужами довір’я.

Незалежно від підпорядковання адміністрації комітеська мережа була під контролем та поважним натиском СД.

Перші кроки у німеців.

Перші дні серпня були для мене, серед змінливих настроїв нашого життя літом 1941 року, особливо прикрами. Це були дні сумнівів і вагань, бо я не знав як рішатися ѹ що мені робити: приняти назначення Національної Ради, чи відмовитися? Якщо відмовитися, то як це зробити, щоб не вразити ані президента, ані інших членів президії? І в мене настрої мінялися з хвилини на хвилину. Після моментів хвилинного успокоєння ѹ надії нагло приходили моменти повного упадку духа ѹ заламання. Враження від подій 1 серпня залишили почуття приниження гідності — і особистої, і національної. Тільки думка, що за большевиків було ще гірше, приглушувала зневіру ѹ неохоту.

Та все ж таки в суботу ранком, 2 серпня ще здавалося, що німці знайдуть лксусу розумну розв’язку, як поєднати свої інтереси з нашими національними аспіраціями, та що вони будуть з нами рахуватися.

Я явився згідно з бажанням голови Національної Ради вранці у нього по дальші доручення. Першим моїм словом було знову прохання звільнити мене з непосильних обов’язків генерального секретаря. „Перший серпень минув, пан генерал-губернатор не поцікавився поза солодкими словами нашими настроями ѹ бажаннями, отже відпала наглість моого назначення. Національна Рада має тепер час підшукати когось більш відповідного!”

Але президент не звернув уваги на мої слова, кажучи, що чекає посадника Полянського. Полянський, мовляв, вчора познайомився з губернатором і мені буде зручно вдвійку

з ним відвідати губернатора для нав'язання співпраці. В міжчасі президент питував про враження, яке зробив вчорашикій день на мене й інших. При цьому висловив своє обурення з приводу того, що генерал-губернатор не склав візити Митрополитові, хоч про те так запевняли і Кох, і Бізанц. Та надійшов проф. Полянський і за хвилину ми були в будинку обласної управи. Тут застали ми живий рух. Новоприбулі німецькі урядовці бігали з кімнати в кімнату, підбираючи для себе устаткування. Не було до кого й заговорити. Нас зустрів українець возньий, служник коло дверей, з яким ми були знайомі ще до війни, коли він працював в т-ві „Рідна Школа”. За большевиків він став працювати в обласній управі і тепер лишився на своєму місці та почував себе тут господарем. Він зрадів нами і, знаючи про моє назначення генеральним секретарем Ради, привітав нас широ словами: „Ми тут приготовили для вас кімнату заступника губернатора!” Відданий справі громадянин думав, так як багато інших, що генеральний секретар буде в Галичині другим тільки по-руч німецького губернатора.

Самого губернатора ми не застали, бо як жартівливо висловився котрийсь із його співробітників, він занятий „організуванням” помешкання й меблів. Із якимсь молодим урядовцем ми домовилися, що з початком наступного тижня мене запросять на розмову до губернатора.

В наступному тижні мене дійсно запросили, але не до губернатора, а тільки до Кольфа, себто до СД. Цей привітав мене як старого знайомого з часів уряду Стецька і заявив мені, що знає, що я чекав запрошення до губернатора, але мої відвідини там — зайві, бо для зв'язку з місцевим населенням призначені в уряді губернатора полк. Бізанц. а також і то передовсім в СД — він.

Довша розмова стала підставою наших взаємин впродовж майже трьох років. Він почав її з того, що повідомив мене про згоду уряду ГГ і начальства СД приняти до відома назначення мене представником української громади в Галичині. У зв'язку з тим прохав приняти до відома та зрозуміти певні „підставові” речі, які — на його думку — були коначними для правильного наладнання моїх взаємин з його установовою (Stelle):

1) Німці прийшли на схід як окупанти. Галичина приєднана до райху, вона стає п'ятим дистриктом ГГ, у кожному відношенні таким самим, як чотири давні дистрикти. Нія-

ких окремих прав ані дистрикт як такий, ані населення дистрикту, зокрема українці, не будуть мати.

2) Національна Рада, яка мене покликала, с тілом у німецькій дійсності недопускальним. СД бажає терпіти (*dulden*) її існування тільки з огляду на особу її протектора Митрополита і її голову през. Левицького. Обидва „старі панове” („alte Herren”) перебули большевицькі часи, перший був царським, а другий большевицьким в'язнем, та втіщаються загальною пошаною. Німці не хочуть себе показати гіршими від большевиків. Але він попереджає, що на випадок надмірної діяльності Ради вона мусіла б бути роз'язана, а порушники притягнені до відповідальності.

3) Організація українців можлива єдино тільки в формі допомогових комітетів. Так зорганізовані українці в старому ГГ і та форма буде застосована в Галичині. Мережа галицьких допомогових комітетів мусить бути поневолі підпорядкована УЦК в Krakowі.

На закінчення тієї нашої першої зустрічі Кольф ще підкреслив, що вважав правильним започаткувати її відкритою розмовою без ніяких задніх думок, бо тільки у стосунку взаємного довір'я і зрозуміння він бачить запоруку успішності наших взаємин.

Саме запрошення до СД та ще більше розмова з Кольфом впали на мене несподівано. Його слова прибили сильно мене, непріготовленого на таке. Я розійшовся з ним короткими словами, що я є номінатом Національної Ради, та що мое назначення не є остаточне, а все залежить від рішень Ради. Кольф просив швидко вирішити справу в Раді, щоб можна було приступити до організації української громади і у Львові, і на периферії.

Мені стало ясним, що це вже прийшов остаточний час рішатися, на яку ногу стати. Дальше відкладання справи стало неможливим. А я не міг здобутися на позитивну відповідь, розуміючи, що очолювання екзекутиви НРади невід'ємно отримане із колаборацією з німцями, та що завдання працювати між німецьким молотом і українським ковадлом надзвичайно тяжке. Я відчував свою непідготованість до завдань, які поневолі мусіли станути передо мною.

Та з другого боку, після деякого успокоення від першого враження, мені Кольф подобався. До того часу я чув з уст німців, з якими зустрічався, і то давніх знайомих, з якими я був у приязніх взаєминах, тільки обіцянки і заспокоюван-

ня. Перший Кольф поставив справу ясно. Німці були — в його представленні — черговими окупантами і нам треба було без ніяких ілюзій і претенсій найти свій підхід до нового окупанта. Його слова запевнення, що буде дотримуватися зasad відкритості та в рамках своїх можливостей буде мені „nig reiñen Wein einschenken” і про те прохас із свого боку мене, робили на мене добре враження. Я почував себе початково досить глупо, коли слухав його поучень про те, що всякі неоправдані сподівання і ілюзії утруднюють взасмний підхід. Але пізніше в духові признавав рацію його твердженням, що коли освідомлю собі ситуацію, то згодом побачу, що німецька влада краща ніж він її мені представив.

Засідання у Митрополита. Перші кроки в роботі.

Часу на спокійну застанову вже не було. На мене впав тягар ряду розмов з усіма компетентними та зацікавленими чинниками: Національна Рада і УЦК, уряд губернатора і СД, ОУН — одна й друга група.

Першим і найважнішим був мій стосунок до Національної Ради. Я старався — подаючи всі свої сумніви, тепер ще скріплені розмовою з Кольфом — представити президії Ради трудність свого становища. Та панове настоювали на тому, щоб починати працю. Зам. голови о. прал. Дзерович повідомив Раду про бажання Митрополита обговорити ці справи з ним.

Так разом із членами президії Ради явився я в половині серпня у Митрополита і тут відбулося під його проводом засідання президії. Митрополит привітав мене, що вперше явився в тому часі у нього, із вродженою собі привітністю та приязно висловив своє задоволення з рішення Ради, даючи свою згоду і благословення моїй роботі. Повторилися знову запевнення про довірю: я, вже не тільки президії, але й Митрополита, та про готовість допомогти у всіх моїх сумнівах і труднощах. І Митрополит, і президент, люди вироблені, з довголітнім досвідом у політичних справах, перший член Палати Панів, другий член Палати Послів у Відні, повчали мене, знеохоченого поведінкою німців, що гіркість не може диктувати шляхів нашої політики. Оцінюючи німців як найсуворіше, мусимо старатися зрозуміти їх мотиви та їх спосіб думання. Сліпа ненависть є поганим дорадником. Ані гіркість, ані оправдане обурення не можуть керувати нашим політичним діянням. Хоч німецька

політика робить величезні помилки супроти українців, то все-ж таки її метою не є перекреслення нас як народу. Большевизм не тільки відобразив нам державну незалежність, але нищить субстанцію українства. А третьої сили, на яку можна було б рахувати, в даному моменті немає. Нашим обов'язком є використати всі можливості захисту громади та боротьби за наші права.

Вислідом тієї розмови -- була моя запрошення Митрополитові і президенті Національної Ради, що приймаю на себе обов'язок покладений ними на мене. Не знаю, чи ще коли в житті було моє сумління глибше занепокоєне ніж тоді. Часом людяні тяжко знайти правдивий шлях обов'язку та вміти ним правильно йти. Та що й хто рветься приймати на себе відповідальність, коли інші, більш досвідчені, від цього відмовляються? Я здавав собі справу з того, що ніякої серйозної допомоги у розв'язці проблем, які чекають нашу громаду, я не знайду. І Митрополит, і президент — не зважаючи на увесь свій довгогірничий досвід — жили уявами давніх часів. Еони звикли до метод цісарського Відня, а то й Берліну, де завжди знаходили пошану та хоч деяке зрозуміння їх становища. Та в тому часі ми всі ще не здавали собі впovіні справи з того, на скільки змінилися часи у світі зоологічного націоналізму. Сьогодні після років із почуттям глибокої пошані згадую ту моральну підтримку, якої дізвавав я від Митрополита за весь час своєї праці аж до останньої хвили мого перебування у Львові, а від през. Левицького до дня його смерті.

Нераз вже думав я про ті часи та про себе в тих дніх. Аж по роках попав мені в руки нью-йорський тижневик „Time“*) із статтею з нагоди п'ятирічного роковин обняття уряду президентом Труменом. Смішно воно порівнювати галицькі справи з американськими та себе з президентом США. Але ця стаття так пригадала мені, як я почував себе, і так віддавала мої настрої, що я не зумів би краще їх описати. Автор статті писав про те, як то 13 квітня 1945 року, день після зłożення президентської присяги, Трумен на прощання сказав своїм старим колегам у сенаті США: „Ніколи в житті я не почував себе так не на свою місці, як сьогодні. Не знаю, чи колись звикну до цього“. А репортерам на їх запитання відповів уже впovіні в своєму стилі: „Не знаю, чи на вас колись впав віз повний сіна. А на мене вчора впав місяць і зорі і усі планети нараз. Якщо ви

*) „Time“ із 24 квітня 1950 року.

хлопці колись молитеся, то помоліться за мене!" Так і на мене впав обов'язок генерального секретаря Національної Ради.

Після рішення на Святоюрській Горі треба вже було показати, що щось робиться. Почалися клопотання про приміщення та розмови з людьми про співпрацю. Президія Національної Ради устійнила із свого боку число членів генерального секретаріату та навіть намітила особи, яких вона бажала б мати в екзекутиві. Вона хотіла надати секретаріатові як найбільш поважного вигляду та показати німцям відповідальних людей і дійсних знавців справ. Намічені кандидати були це діячі знані членам президії, зокрема президентові, з праці в минулому, у своїй більшості господарники. Велика їх частина була в тому часі ще в Krakovі.

З приміщенням більших труднощів не було. Ми дістали при допомозі посадника і житлового відділу міської управи великий репрезентативний наріжний будинок при дорозі на Святоюрську Гору (вул. Міцкевича — за німців Паркова — ч: 10), в якому за польських часів на горішніх поверхах находився голландський консулят, а на долині велика торгово-вельна фірма. В липні його заняла наша обласна управа, але вона не вспіла — як ми вже згадували — розгорнути своєї праці. Куди гірше було із притягненням до роботи співробітників.

Проф. Кубійович приїхав якраз тоді до Львова із своїм заступником, діловим керманичем УЦК, ред. Василем Глібовичем. І ситуація проф. Кубійовича не була гідною зависті. Він мусів балансувати між Національною Радою та урядом ГГ, з яких ні одної ні другого не міг ігнорувати. Рада бачила в ньому інтузуза, який бажав чим швидше „включити” Галичину в обсяг діяння УЦК, а уряд ГГ думав, що він замало енергії і переконливости вкладає в освідомлення галичан про неминучість підпорядкування Krakovу. Кубійович і Глібовичський відвідали Митрополита і през. Левицького та відбули зо мною першу інформаційну розмову. Ми говорили вже дещо і про майбутню працю. Навчені досвідом своєї півторарічної праці вони дораджували мені запрошувати до праці в секретаріаті по можливості людей з-поза обох груп ОУН. Та в цьому напрямі не було у нас розходжень.

Полк. Бізант запросив мене до себе і переконував про конечність „активності українців”. На нього тиснули і уряд ГГ з Krakovа, і СД (Кольф) у Львові, щоб швидше організувалися комітети і у Львові і на периферії. І він — так як

Кольф — виясняв, що не зважаючи на форму комітетів, ми будемо мати і в Галичині повну можливість всебічної діяльності. Коли ж я йому сказав, що Національна Рада, якої я є членом, не може задовільнитися такою розв'язкою справи, закінчив розмову на свій лад: „Маю клошт з поляками, а з вами ще більший!” Поляки, яким він пропонував організацію та очолювання польського комітету, один за другим також не спішилися та відмовлялися.

І Кольф не давав мені спокою та день за днем телефоном запитував про те, що ми вирішили.

Вкінці і з представниками обох відламів ОУН також відбулися розмови. До Львова прибув у тому часі інж. Осип Бойдуник, якого вважали найбільш компетентним членом ПУН-у. Головноуповаженим Бандери був ще в тому часі мігр. Лев Ребет, а також Іван Равлик. Панове з обох груп ОУН бачили безвиглядність спротиву Національної Ради. Вони давали мені свої поради та пропозиції, зокрема щодо персональної обсади секретаріату, переконуючи, що тільки у співпраці з їх групою та при негації противної групи я зможу наладнати роботу.

Делегація Національної Ради до уряду ГГ.

Вся та моя „діяльність” і ті розмови заломили мене нервово. Я захворів і лікар казав мені ліскати в ліжку. З певним підозрінням симуляції з моєго боку президія Національної Ради відбула двічі своє засідання у мене в хаті. Мене повідомили, що Національна Рада мала пленарне засідання в присутності проф. Кубійовича, на якому вирішила вислати „свою” делегацію до уряду ГГ в Krakovі. Завданням тієї делегації було „представити позиції і вимоги Національної Ради”. Рада створила окрему комісію, яка під проводом през. Левицького виробляє „меморандум” до генерал-губернатора. Рада відмовилася приняти можливість заступництва українського населення у формі комітетів, що підлягають УЦК в Krakові, так як у старому ГГ, а бажає деяких прав самоуправи, співрішення та співвідповідальності в адміністрації краєм. Це мало б бути досягнене шляхом „окремого поставлення” української частини ГГ. Проф. Кубійович взяв на себе справу устійнення часу розмови в уряді ГГ.

Одночасно впродовж серпня не припинялися й надалі намагання досягти замирення внутрі ОУН. Усі видніші дія-

чі ОУН обох відламів, приїхавши до Львова, відвідували Митрополита і він, і з його доручення тодішній мітрап о. Сліпий прикладали всіх зусиль, щоб їх помирити. През. Левицький продовжав розмови з боку Національної Ради. Поруч тих найвищих у Львові наших чинників заміськія пропагували інтелектуали, згуртовані в Літературно - Мистецькому Клубі та в спілках письменників, мистців, музик, журналістів і діячів театрального мистецтва, які тісно пов'язані були з клубом. Управа клубу складала проскти окремих листів до Мельника і Бандери та зібрала поважну кількість підписів. Так як мене пізніше повідомляли, ніякої відповіді управа на ті письма не отримала.

Друга половина серпня позначилася поступовим перейманням влади німцями. В дні 21 серпня губернатор Ляш переняв в імені генерал-губернатора від мадярського війська окуповану мадярами станиславівську область. Це рівнялося закінченню праці української обласної управи в Станиславові. І у Львові перестала діяти обласна управа. В міській управі міський староста впроваджував день за днем поступово своїх людей на керівні становища, відсушуючи українців. В такій ситуації український посадник заявив, що вважає своє завдання покінченим і встається до своєї фахової праці педагога. По округах увіходили в свої функції окружні старости. Тільки в менших містечках та по селах працювала ще без зміни українська адміністрація.

ОУН під проводом Бандери проявляла себе — як ми вже згадували — маніфестаціями на периферії. На перше місце між ними вибилися в дні 24 серпня Свято на Білій Горі у Підлісся в пошану будителя галицької землі о. Маркіяна Шашкевича та в дні 31 серпня Свято Зброї на горі Лисоні біля Бережан у роковини здобуття українською армією Києва. Програми свят складалися з частини церковної і світської. Ця остання поруч промов та хорових виступів мала ще й — модне тоді — палення большевицької літератури.

В першому святі в Підлісся приняв участь керівник відділу пропаганди при уряді губернатора — Райш. Він взяв до свого авта і епископа Микиту Будку, і голову діючого тоді товариства „Просвіта”, д-ра Івана Брика. Участь Райша у святі мала відограти свою роль в дальших подіях, бо Райш вернувся глибоко обурений. Вже пізніше він оповідав мені про те, що написи на привітальних брамах були тільки укра-

їнською мовою і, як його інформував його довірений перекладач, привітання були тільки для Бандери, а навіть загадки не було про „фюрера”. Це не могло поміститися в голові Райша, старого й заслуженого партійного націста з „золотою медаллю”, але позатим людини малої інтелігенції та ще меншої освіти. Його звіт із свята в Підлісся став — здається — поштовхом до прискорення виступу німців проти ОУН під проводом Бандери кілька тижнів пізніше, в половині вересня 1941 року.

За кілька днів я подужав та прийшов час готовитися в дорогу до Krakova.

Меморандум Національної Ради було готове. Воно було адресоване на ім'я генерал-губернатора д-ра Ганса Франка та — як сьогодні реконструую його з пам'яті — воно містило в собі ряд стверджень і вимог:

1) на початку державно-правна заява стверджувала приналежність галицької землі до Української Народної Республіки, задокументовану формальними актами 1918 і 1919 років про державну самостійність і єдність українських земель та кров'ю вояцтва Галицької Армії,

2) далі меморіял виказував зрозуміння для німецького становища, що потреби війни стоять на першому місці, але

3) вказував на те, що знахтування підставових прав українського народу і відгомін цього в цілому світі принесе незмірну шкоду Німеччині при плянованій нею перебудові Європи та організації пропагованої нею Нової Європи,

4) допускав можливість тимчасового приєднання Галичини до Генеральної Губернії тільки на дуже короткий час, та

5) доказував неможливість втиснення українських інтересів на українських землях в рамках допомігових комітетів. Вимагав до часу остаточного вирішення кордонів поділу ГГ на дві частини: українську і польську з запевненням українцям в українській частині прав співлади, співрішення і співвідповіданості.

Від УЦК прийшло повідомлення, що уряд ГГ чекає делегації зі Львова. Пленум Ради, на якому мене це не було, покликав делегацію з трьох членів, в складі якої поруч мене були проф. Сімович (культурні справи) та інж. Павликівський (господарські справи). Тому, що Павликівський не міг іхати, на його місце делеговано інж. Марка Бачин-

ського, який не був членом Ради. Щоб переїхати кордон старого й нового ГГ, треба було окремої перепустки. Службовою дорогою через уряд губернатора прийшло доручення відати нам такі перепустки. Та заки ми їх дістали, прийшли останні дні серпня. Львів був ще відрізаний від старого ГГ, а залізниця працювала тільки для війська. Відновлений і ще не обнятий німцями „Маслосоюз” (його директор, член Національної Ради інж. Палій) дав нам автомашину, яка підвезла нас до Перемишля, а вже далі ми поїхали залізницею.

Наш приїзд до Krakova став свого роду сенсацією, бо це ж приїхали перші львов'яни, яким пощастило перебути два роки большевицької окупації. Нас розривали. Запитанням не було кінця. Але завданням нашим було передовсім бути в уряді Генеральної Губернії, представити становище й вимоги Національної Ради та добитися хочби частинного їх задоволення. Національна Рада слала нас у переконанні, що наші розмови відбудуться якщо не з самим генерал-губернатором, то принайменше із близчим його співробітником, членом уряду ГГ. Та й ми інакше не думали.

Вістки про те, що взаємини президії Національної Ради з проводом УЦК не укладаються як слід, дійшли вже були до Krakova і викликали занепокоєння в колах поважніших діячів. Krakov'яни знали настанову німців. Вони не вірили в можливість створення німцями окремих форм життя для галицької землі під німецькою окупацією. Перед ними стояло питання: „Чи і на фронти громадської організації має за зразками ОУН дійти до двоподілу й боротьби, так як між Мельником і Бандерою?” Окремо, але так як мені здавалося у взаємному порозумінні з собою, відбули зо мною — ще перед розмовами в уряді ГГ — розмови на ту тему ред. Дмитро Паліїв (кол. голова Ф. Н. С.) та ред. Матвій Стажів (кол. секр. соц.-рад. партії). В тому часі вони перебували недалеко від себе, перший у Криниці, другий у Новому Санчі, і були у живому контакті. Я був з обома добре знайомий. Ред. Палієва знову я близче, зокрема із праці в товаристві допомоги інвалідам у Львові, а Стажів був моїм колегою ще з австрійського війська, потім із студій в Празі та адвокатури в краю. Оба вони — кожен на свій лад — старалися вияснити мені як „підсоветській” людині умови німецької дійсності та намагалися переконати мене в потребі співпраці з УЦК та провідником його проф. Кубійовичем зокрема. Я відчув —

хоч про те виразно не говорили — що вони побоюються, що в мені росте потенційний противник Кубійовича та що я можу дати себе понести амбіціям, а з того не вийде добра для справи.

А тимчасом виконуючи дане нам завдання Національною Радою, наша делегація у супроводі провідника УЦК Кубійовича та його заст. Глібовицького відвідала уряд Генеральної Губернії. Тут приняв нас в присутності своїх співробітників керівник „Abteilung Bevölkerungswesen und Fürsorge” — Oberlandesverwaltungsrat Heinrich Weirauch. Вже попереднього дня він отримав меморандум Національної Ради для ознайомлення.

Вайраух почав розмову з меморандума стверженням, що він не може його приняти та, що важніше, не може предложить його через своїх зверхників генерал-губернаторові, бо про існування Національної Ради у Львові уряд ГГ офіційно не знає і не може знати. Існування всіх об'єднань і товариств, а тим більше політичного характеру, в ГГ недопускальне. Він думав, що меморандум треба дещо переробити та подати його від імені УЦК як єдиного репрезентанта українців в ГГ. При тому він звернув увагу, що ані державноправна заява, ані критичні завважи щодо рішень фюрера не можуть бути поміщені в меморандумі. Це речі, на які уряд ГГ не має ніякого впливу, і тому ані відділ, яким він керує, ані УЦК не можуть про них говорити. Уряд ГГ може прияти, зогляду на відмінні стосунки в Галичині, думку деякої самостійності комітету у Львові, при чому однаке загал українців в ГГ мусить бути репрезентований через УЦК в Krakovi.

Після тієї першої розмови з Вайраухом наша делегація відбула свою нараду. Ситуація була ясною і на підставі розмов ще з Кольфом і Бізантцом у Львові, і тепер на підставі інформації наших передових громадян із президії УЦК та з-поза нього. Можливості порозумітися зі Львовом не було, бо ще не було ані поштового ані телефонічного зв'язку для цивільного населення. Після обміркування справи між собою ми відбули розмову з президією УЦК. У висліді тих нарад ми згідно вирішили літи по лінії супестрі Вайрауха.

Ми взялися з неохотою і сумнівами до перероблення меморандума, пропускаючи його політичні моменти та ставлячи гостро питання „окремого поставлення української частини ГГ”, не тільки Галичини, але також Посіння й Лемків-

щини та Холмщини і Підляшша, і також призначення окремих прав „української національної спільноти в ГГ”. За роки ми відстали були від перфектного володіння німецькою мовою, тому перерібка меморандума йшла нам дуже тяжко. Якраз тоді приїхав до Krakова кол. львівський редактор Михайло Демкович-Добрянський і ми зустріли його в приміщеннях УЦК. Ми запросили його на допомогу знаючи, що він дуже добре опановує німецьку мову. Він допоміг нам у складенні нашого тексту меморандума не тільки під мовним поглядом, але і по суті. Успіх співпраці з Добрянським, якого я до того часу близче не знов, навів мене на думку запросити його до співпраці у Львові в генеральнім секретаріаті. Згоди Добрянського стала початком наших приятливих взаємин. Він став моїм найближчим співробітником впродовж усіх років праці в УКрК-і та пізніше в УЦК.

Провідник УЦК д-р Кубійович підписав зложене нами меморандум і ми передали його під час нашої другої зустрічі з Вайтраухом. Він приймаючи від нас меморандум, висловив надію, що взаємини його уряду з галицьким громадянством уложаться добре і що він доложить для того усіх зусиль. Прябіцяв нам із свого боку підтримати бажання галицької громади затримати в репрезентації — хочби на якийсь час — незалежність.

Тому, що заступництво українських справ мусіло таки — згідно з вимогами уряду ГГ та і потребами справи — спочивати в руках УЦК, ми домовилися з президією УЦК про приятливий взаємостосунок УЦК і генерального секретаріату Національної Ради, устійноючи спосіб співпраці в протоколі, який підписала президія УЦК і члени делегації. Це наше домовлення ми назвали жартівливо „договором про приятливі і ненапад”.

З тяжкими думами та передчуваючи бурю на терені Національної Ради, верталися ми до Львова. На зустріч нам ішли дві вагітні своїми наслідками вістки: повідь у Галичині і вбивство Сеника та Сіборського в Житомирі.

VII.

УКРАЇНСЬКИЙ КРАЙОВИЙ КОМИТЕТ.

Створення Крайового Комітету у Львові.

У днійку з проф. Сімовичем — бо інж. Марко Бачинський поїхав окрім швидше — вернулися ми до Львова в перших днях вересня. Дорога назад була трудніша, бо на новозанятих землях на схід від Сяну рух поїздів був таки тільки для війська, а в Перемишлі не чекало нас авто. Ніччю переїхали ми з Krakova до Перемишля і тут пересиділи весь день. Аж під вечір вдалося нам приєднатись до якогось транспорту італійського війська, і після півночі ми добилися до Львова.

Вже в Перемишлі видні були наслідки хмароломів і бур, які навістили Галічину за час нашої відсутності під кінець серпня та з початком вересня. Вода Сяну піднеслася понад 10 метрів. Такої поводі не пам'ятали настарші люди. Та те, що ми бачили, дало нам тільки передсмак нещастя, втрат, голоду й смерти, які мали ми пізнати щойно пізніше.

Львів стояв під свіжим, глибоким враженням убивства в Житомирі двох передових членів ОУН, послідовників Мельника: Омеляна Сеника-Грибівського та Миколи Сціборського. Ніхто не знав, хто саме вбивник. Але публічна опінія показувала на групу Бандери. Тільки в її рядах були люди, готові до виконування актів терору супроти своїх. Провідники ОУН, зокрема Ярослав Стецько, у своїх публічних виступах неодноразово нападали на обох убитих, як на ворожих агентів. Таким робом завзята, неперебірчива терористична акція супроти своїх противників у громадянстві, з якої знана була передвоєнна ОУН в краю, тепер застосовувалась унутрі організації. Боротьба, яка йшла на наших очах усіми способами від дня приходу німців, приняла форму братовбивства, особливо безвідповідального в обличчі подій.

През. Левицький був настільки прибитий і стурбований тією подією, що коли я в нього явився, щоб подати звіт із

поїздки до Krakова, він почав розмову зі мною від убивства в Житомирі. Зокрема він не вмів знайти слів обурення для поведінки тих членів Національної Ради, які відмовилися на пленарному засіданні перед двома днями вшанувати пам'ять убитих. Були це представники групи Бандери: інж. Михайло Кравців і мігр. Михайло Степаняк.

Щойно після того прийшов я до зложення звіту з поїздки і перебування делегації в Krakові. Мій звіт викликав велике невдоволення президента. Він зразу сказав, що це не добре, бо НРада не дала делегації уповноваження ані до зміни меморандума, ані для списування договору з УЦК.

Наступного дня відбулося пленарне засідання Ради в присутності майже всіх членів. Так як в усіх попередніх засіданнях, так і в тому приняли участь оба представники групи Бандери. Зате не пригадую, чи були на ньому представники групи Мельника, які не бували точними учасниками засідань. Я представив у присутності проф. Сімовича, члена Ради і делегації, докладно наші розмови в уряді ГГ і факт не-приняття меморандума Ради. Далі інформував я про нашу нараду та постанову скласти змінене меморандум, яке на наше прохання подав в імені галицького громадянства провідник УЦК Кубійович. Вкінці повідомив я про списання протоколу щодо співпраці генерального секретаріату з УЦК.

Президент заявив тоді екс презідію, що делегація переступила свої уповноваження і поставила Раду в дуже прикро положення. Із способу й тону говорення президента та реакції членів Ради я відчув, що мене підозрюють про свого рода „зраду” інтересів Ради в користь УЦК. Президент бажав вислухати думки членів Ради. Зокрема підкреслив, що УЦК ані його провідник не мали права давати свого підпису на меморандумі, зложенім делегацією Ради.

Проф. Сімович доповнив мій звіт, вяснюючи зо свого боку положення в Krakові та неможливість іншого способу поведінки делегації.

Тоді зголосився до слова представник групи Бандери інж. М. Кравців. Він виступив гостро проти всього, що зроблено в Krakові, заступаючи думку, що не треба було йти на якінебудь уступки та треба було розмови з німцями зірвати. Він поставив питання недовір'я та зажадав голосування над таким внесенням.

Тут і в мене заграла амбіція. При всьому небажанні брати на себе тягар роботи й відповідальності генерального секре-

таря, а ще більш не бажав дістати недовір'я Ради... Після слова Кравцева я щераз підкреслив положення делегації та при тому заявив, що по сьогодні мною принято обов'язки генерального секретаря умовно. Я дав згоду бути генеральним секретарем і робив те, що на мою думку можливе і в повному порозумінні та згоді обох інших членів делегації. Мене з усіх сторін запевняли про своє довір'я, а тут це запевнення не витримало першої проби. На мою думку, легко давати накази й доручення, яких не можливо виконати, але тяжче з них вив'язатися. Для мене зрозуміло, що делегація переступила свої уповноваження. Ми це передбачали, і в Krakovі так в УЦК, як і в уряді ГГ виразно заявили, що все зроблено на нашу відповідальність і від Ради залежить, чи вона визнасть наші дії обов'язуючими для себе.

Тоді вже в дискусії взяли участь інші члени Ради. В захист делегації виступив інж. Андрій Палій, який зокрема „підсовітським” членам Ради в їх числі і президентові, вияснював на підставі своєї практики із „старого ГГ” неможливість дискусії навіть з вищими урядовцями ГГ про справи, які залежать від Берліна. А в Reichsregierung в Берліні ми не мали ніякої можливості розмов. Він запропонував прияти звіт до відома і доручити генеральному секретаріятові в міру можливостей в практичній роботі поширювати обсяг діяльності. В голосуванні — після широкого обговорення ситуації — Рада приняла внесення Палія всіми голосами проти двох голосів представників групи Бандери, відкинувши внесення про недовір'я.

Справа дальшої роботи дозріла аж у половині вересня. З Krakova прийшло на руки галицького губернатора рішення уряду ГГ створити у Львові „Український Крайовий Комітет”, незалежний від УЦК в Krakovі. Це була уступка — дуже незначна, але уступка — вимогам Національної Ради та „успіх” нашої делегації в Krakovі. Того роду „успіхів” мали ми пізніше більше. По суті вони нічого не приносили та все ж таки давали певну сatisfakцію в повній безвиглядності праці наших днів. Про це колись ще згадаємо ширше при спогадах про роботу комітету.

Губернатор Ляш використав цю нагоду, щоб врешті віддати Митрополита Шептицького. Це сталося в дні 15 вересня. Ляш явився в товаристві своїх співробітників керівників відділів: Бауера (внутрішні справи), Гасселіха (наука і навчання), Райша (пропаганда) та міського старости Куята.

Він повідомив Митрополита про покликання до життя Комітету для опіки та репрезентації українського населення.

В тому часі отримав я від уряду губернатора офіційного листа про створення „Das Ukrainische Komitee für District Galizien”, Цей лист словами „als Leiter des Komitee wird Herr Dr. Kost Pankiwskyj anerkannt”, „признавав” мене головою комітету. І ця дрібна гра слів була свого роду концепцією для Національної Ради, бо не заперечувала, а навпаки підтверджувала, що це Національна Рада „покликала”, а губернатор тільки це покликання приняв до відома. Національна Рада зі свого боку поневолі приняла до відома — після обговорення та обміркування положення й можливостей — цей стан справ як окончне лихо. Це рішення в нічому не мало змінити на думку Національної Ради її взаємин із секретаріатом.

Та формальне вирішення справи урядом ГГ і приняття цього до відома Національною Радою були багато легші, ніж започаткування дійсної організації і дійсної праці. Загал суспільства огорнула знехота й небажання ангажуватися. Всі мої зусилля запросили до праці в комітеті людей, яких намітила президія Ради, натрапляли на труднощі. Люди тяжко переживали перехід від „державності” до „комітету”. Загальна опінія не могла погодитися з тією формою і була її противна. Ніхто не хотів експонуватися як співробітник із німцями, хоч праця в усіх інших урядах і установах була та-кож „колаборацією”.

Перший порятунок прийшов мені від колег юристів та колишніх моїх колег із АПТУ. Судівництво не було наладдане і велике число юристів було ще без праці. В АПТУ знова німецька управа передала аптички в повірництво та при цьому звільнено майже вповні адміністраційний апарат. Звільнені прийшли до мене та стали першими кадрами співробітників комітету.

Крім цього вересень позначився в житті Львова консеквентно проводженою „германізацією”, яка почалася вже в серпні. В міській управі у зв'язку з тим український посадник д-р Полянський прохав про звільнення та відійшов. Найвищим українським співробітником міського старости лишився адвокат д-р Степан Біляк, за яким залишився титул „українського посадника”, але вже тільки як титул.

Вже в першій половині серпня німецька адміністрація почала видавати свої урядові щоденники „Львівські Вісті” і

„Gazeta Lwowska”. Незалежні „Українські Щоденні Вісті” не були ім бажаною конкуренцією. І так під кінець серпня це до нашого виїзду до Krakova закрито той пресовий орган міської управи. Як формальну причину подано, що преса мусить бути контролювана, щоб не допустити до такого „що сталося”. Провіна полягала в тому, що „Українські Вісті” помістили небажане німецькій владі оголошення Української Допомогової Акції (УДА) про публічну збірку фондів, на яку не було дозволу. Та ще гіршим було оголошення тієї ж УДА — в одному із наступних чисел газети — що „заповіджена збирка на цілі акції не відбудеться з незалежних причин”. Наші інтервенції — це с посадника міста і моя — нічого не помогли. Відділ прогаганди помістив у пресі наступну статтю з виясненням власть імущих, під заголовком: „Нові українські часописи у Львові”. — „Після того, як німецька війська заняли Львів, у перших тижнях управа міста Львова видавала український щоденник, щоб інформувати українське населення. Після того, як згаданий щоденник виконав своє завдання, він перестав виходити. На його місце виходить щоденник „Львівські Вісті”. У Львові підготовляють видавання ілюстрованого тижневика і часописів для селян і для дітей.” („Краківські Вісті” з 3 вересня 1941 р. ч: 193).

Завдяки також і нашим заходам увесь склад редакції Українських Щоденних Вістей персоналом працювати до редакції Львівських Вістей.

Ще перед тим з'явився розпорядок про вивіски на крамницях. Його тепер переводили в життя. Вивіски мусіли мати великий німецький напис, та тільки при бажанні могли мати дрібний — в українській або польській мові.

Назви вулиць, які у Львові були завжди за часу усіх окупacій, за дрібними винятками, чужими — за польської польські, за большевицької большевицькі, дочекалися тепер зміни на німецькі. Ці знову не мали нічого спільногo з нашим життям. Навіть тих кілька вулиць, які колишня польська влада назвала в пошану українських культурних діячів: Шевченка, Шашкевича, Котляревського тощо, дістали німецькі назви.

Заведено золотову валюту з важністю від 8 вересня та переведено заміну большевицьких грошей на злоті по 5 карбованців за одного золотого і старих польських злотих на рівні, але тільки до одної тисячі злотих. Назва грошей „польський злотій” була черговим ударом по амбіції українців,

бо нагадувала польську окупацію. І в таких справах ми інтенсивніше вимагали на вимогу наших громадян. В її висліді на нових банкнотах пропущено в назві слово „польський”, а залишено тільки злотий. Ми отримали запевнення, що в майбутньому на банкнотах поруч написів німецькою і польською мовами буде також напис українською мовою. Та того не переведено в життя.

Дещо пізніше зняли на трамваях заведені большевиками українські написи і завели тільки в німецькій мові.

В театрі переведено поділ вистав окремо для німців, окремо для українців. Кіна поділено на три групи: німецьку, українську і польську.

Ця германізація, яка почалася у Львові, повільно йшла і в периферію.

До того всього якраз в половині вересня прийшла велика акція гештапо проти УОН групи Бандери. Від часу вивезення Стецька й Ільницького з Львова 12 липня активність ОУН на терені міста Львова — як ми вже згадували — не була помітна, але головна кватира діяла далі легально і явно. Одного дня гештапо перевела арешти видніших членів та зліквідувала керівні клітини ОУН. Разом із тим ця група ОУН перейшла на терені Галичини знову в підпілля.

Поведінка німецької поліції супроти арештованих була — згідно з усіма приписами гештапо — brutальна і безоглядна. Та при тому попало дуже велике число людей, які з організацією нічого не мали спільногого, а тільки випадково нашлися в будинках, в яких ведено арешти. І супроти них, хоч їх швидко звільнено, поліція поводилася надзвичайно грубо.

Це все не сприяло створенню атмосфери праці в комітеті. Огірчення, викликане акцією проти проводу і членства ОУН, які в очах загалу були союзниками німців, диктувало обережність у „колаборації“. Факт арештів поважних громадян — Василя Барвінського, Костянтина Малицької, Мілени Рудницької — викликав переляк і також відбився на настроях та не впливав заохочуюче. Все ж таки після формального вирішення називалося, що Український Крайовий Комітет уже скомплектований та починає працювати. Я представив президії Національної Ради, повідомляючи про те також полк. Бізанца, список членів комітету — керманичів поодиноких відділів, хоч вони частинно були тільки фіктивні і в більшості в роботі комітету участі не приймали.

На „ділового керманича”, себто начальника управи, на-
мітила Національна Рада свого члена інж. Андрія Палія,
кол. начального директора молочарської кооперативної цен-
тралі „Маслосоюз”, людину знану з великого організаційно-
го хисту та довгорічного досвіду. Найважнішими ресортами
поруч організації, до якої покликали також члена Ради д-ра
Росляка, були справи фінансові і сільського господарства. През.
Левицький намітив на керманичів — до фінансів свого
співробітника з централі кооперативних банків Центробанк
інж. Іларія Ольхового, а до господарських справ інж. Ю.
Павликівського або проф. Евгена Храпливго, знавців тих
справ. Росляк — хоч рвався вертатися до свого Чорткова, з
якого вирвала його большевицька навала, кинувши до без-
печнішого Львова — прийшов до праці. Ольховий дивився
в сторону відновленого Центробанку, хоч під доброю старою
фірмою не кривався вже давній зміст, і тому не виявив біль-
шого зацікавлення працею комітету. Панове Павликівський,
Палій і Храпливий відмовилися. Тяжко сказати, що відогра-
ло тут рішаючу ролю, чи привезена з Krakova неохота пра-
цювати в системі комітету, чи думка, що в господарській ді-
лянці, яка не підлягала комітетові, вони зможуть себе кра-
ще виявити. Тоді це можна було дурити себе надією, що на
галицькій землі утримана буде віdbудована мережа госпо-
дарських установ, в яких вони були до війни визначними ке-
рівниками. Таким робом вони могли б далі працювати у сво-
їх ділянках.

Велику допомогу в перші дні, зокрема до часу приїзду
ред. Добрянського з Krakova, мав я від колеги Росляка. Ра-
зом із ним дивилися ми довкола, кого б то і яким способом
притягти та приєднати до праці в комітеті.

Але поволі день за днем гурт перших керівників співробіт-
ників поширювався. До роботи в господарському відділі став
інж. Марко Бачинський, у відділі культурної праці проф. Во-
лодимир Зубрицький, відділ молоді обняв пластовий батько
проф. Северин Левицький, у шкільництві — після відмови
наміченого Радою та втомленого працею в управі міста проф.
Полянського — проф. Зенон Зелений. Щоб придбати співро-
бітника, створили ми окремий „відділ праці”, якого за стату-
том не було. Тут прийшов працювати інж. Іван Трач із „Бю-
ро Праці УЦК” в ратуші, бо роля того бюро закінчилася. Не
знаю, як дав би я собі раду з фінансами, коли б наше про-
хання до фінвідділу не прийшов д-р Юлій Савчак, кол. спів-

робітник Красного Банку, пізніший директор Земельного Банку Гіпотечного у Львові. Справами суспільного піклування займалися тоді різні громадські установи. Сформування окремого „Відділу Суспільної Опіки” ще чекало своєї черги. Ред. Добрянський, який в половині вересня приїхав на постійне до Львова, служив нам своїм півторарічним досвідом, який набув в час праці в управі містечка Радимна на західному боці Сяну. Він став заступником голови і діловим керманичем УКрК.

З огляду на виїзд Росляка, ми таки не могли при надмірі справ, які стояли перед нами, справитися по лінії організації, і треба було звернутися по допомогу до УЦК в Кракові. В порозуменні з проф. Кубійовичем ми запросили заст. керм. організаційного відділу УЦК Миколу Ценка до Львова. Він відвідав усі більші міста Галичини. В усіх центрах галицької периферії створило громадянство поруч адміністраційного апарату вже в перших днях липня громадські репрезентаційні органи під різними назвами: Національних чи Народних Рад або Народних Комітетів. Нашим завданням на найближчу мету стало звестити усі ті Ради й Комітети до спільнотою знаменника та підпорядкувати їх чим швидше Крайовому Комітетові у Львові. Треба було рахуватися з різними місцевими умовинами, амбіціями різних людей, у деяких містах також невідомими мені наказами головної кватири ОУН. Упорядкування тих справ затяглося аж до кінця 1941 року.

Серед тієї роботи прийшла вістка про заняття Києва німцями, що стало закінченням багатого в події першого чвертьріччя німецької окупації, немов би „короною” вступних часів перед переходом до „нормального” життя під німецькою окупацією.

В дні 19 вересня 1941 року полк. Бізанц повідомив мене телефоном, що Київ занято. Він запросив президію комітету до себе та переконував нас, що це буде доброю нагодою відідати губ. Ляша та нав'язати з ним зв'язок, якого між нами зовсім не було. Не було причини заперечити, тож ми в товаристві Бізанца це зробили. Була це перша та одночасно й остання візита моя й Добрянського в Ляша. Два місяці пізніше його звільнено — як казали — за надто надмірне наявіть на німецькі стосунки грабування. Ми привітали губернатора з успіхами німецької зброй та підкреслили значення столиці України. З ініціативи Бізанца заявили ми наше бажання й готовість відзначити заняття Києва урочистою маніфе-

стацією. Ляш погодився на те та казав нам домовитися щодо детайлів з керівником відділу пропаганди Райшом. Ми зараз таки відвідали Райша та тут не прийшло до порозуміння. Райш, маючи досвід тільки із старого ГГ, не міг ще зрозуміти як „туземці” можуть святкувати заняття „якогось міста” німецьким військом, а вже зовсім не міг погодитися з тим, що на маніфестації — за нашим проектом — мали бути вивіщені українські прапори та відспіваний український гімн. Я написав тоді губернаторові листа, в якому вияснив неможливість нашої згоди та заявив, що ми зрікаємосяного бажання і свята не буде.

Кілька днів пізніше полк. Бізант, невдоволений з нашої гострої постави супроти Райша, вистарав для проф. д-р Івана Брика, голови т-ва „Просвіта”, дозвіл влаштувати „Народне Свято” з приводу визволення Києва. Це свято відбулося в неділю 28 вересня на спортивній площі клубу „Чорних” при Стрийській вулиці. Я якраз вийшав був до Києва і в ньому участи не брав. Та як мене інформували, свято не було вдатним і з приводу холоду, і тому, що влаштовано його на скору руку, без належного підготовлення і оголошення.

Поїздка по Києву.

Думка поїхати до Києва виринула між нами в часі розмови про Київ несподівано. Якраз тоді приїхали до Львова знову проф. Кубійович і ред. Глібовицький. Ми рішилися без довшої надуми. Присутній при розмові проф. Сімович підтримав нас у наших замірах та піддав думку взяти з собою кол. ректора університету Біченка, щоб він, як киянин, допоміг нам орієнтуватися в положенні. Бізант заскочений нашою вимогою вписати нам подорожні папери, не багато думаючи — хоч не мав до цього права — вписав на бланкетах губернатора дистрикту Галичина доручення на „службову подорож” для Кубійовича, Глібовицького, Біченка, мене й моого шофера.

В суботу 27 вересня 1941 року в день Свята Воздвиження Чесного Хреста ранком ми вийшли зо Львова — тим же шляхом, яким у липні ішав я до штабу 6-ої німецької армії. Погода була гарна, наш настрій добрий, отже і йшлося нам непогано. Саме люди виходили з церкви, як ми переїздили через Броди.

В Рівному спинилися на обідню перерву і відвідали центр тодішнього українського життя — редакцію часопису „Волинь”, що виходила під редакцією Уласа Самчука. Тут ми довідалися, що вже заведено цивільну адміністрацію — „Райхскомісаріят” для всієї України, тимчасово в Рівному, та „Генералькомісаріят” для рівенської області, і що вже з'їжджаються німецькі урядовці. Місцеве громадянство зорганізувало тут після приходу німців свої управи, обласну і міську. Співпраця з німецьким військом йшла та і з новою адміністрацією йде без перешкод. Відчувалася велика недостача, без порівняння більша ніж у нас в Галичині, людей досвідчених у веденні справ у всіх ділянках.

Військові транспорти в один і другий бік, і також розбиті мости, утруднювали нам дальшу дорогу так, що треба було заночувати на селі ще перед Житомиром. Це дало нам змогу познайомитися з життям села. Також у поворотній дорозі ми зупинилися ночувати на селі тим разом по другому боці Житомира. В обох селах мали ми нагоду ближче зійтися та розговорити з місцевими людьми. Настрої у людей були байдорі, надія повороту до індивідуального господарювання, сподівання на краще життя. Найживіша мрія — це скавування колгоспів. Нарікання на минуле йшли на переміну з думками про майбутнє. Німецьке командування дало наказ колгоспі залишити, а від справності виконання засівів мав залежати розподіл землі наступного року. Жнива випали непогано, хоч збіжжя треба було зібрати ручно, бо машини большевики або забрали, або знищили. З такими перспективами селяни приступили до розбудови своїх господарств, будови господарських будинків, садження деревець і тп. Відновили школу, але учителі нарікали перед нами, що немає добрих підручників для навчання. В селах збереглися церкви, які були вживані як колгоспні господарські будинки. Їх вже відновлено та найшлися давні священики. Масово хрестили дітей, вінчали тих, що були записані в ЗАГС-і. Люди, освоївшись з нами, дуже хотіли почути від нас, що їх чекає. Та на жаль ми на їх питання не мали змоги дати відповіді.

В неділю 28 вересня ранком ми зупинилися коротко в Житомирі. Також у поворотній дорозі мав я, старий знавець Житомира, нагоду придивитися наскільки за два місяці від моого виїзду пішло вперед життя міста. Поруч давніх управ, обласної і міської, тут завели вже школи, працювала україн-

ська поліція, працював добрий театр, бо більшевики не вспіли вивезти ані артистів, ані влаштування. Газету „Українське Слово“ якраз переносили тоді до Києва і вона появлялася у подвійному виданні і в Житомирі і в Києві. На жаль веснне знищення, недостача всякого матеріалу не давали змоги розгорнути праці як слід. А ніякої серйозної допомоги від окупаційної влади область і місто не дістали.

Швидко пополудні 28 вересня ми вже були в Києві. Всю дорогу нас ніхто не затримував. Аж тут біля Оперного театру німецький військовий жандарм не дозволив їхати вниз у сторону Хрещатика та казав повернати в бік. Якраз в районі Хрещатика йшли вибухи заложених більшевиками мін, та видні були пожари. Ми поїхали Великоволодимирською в сторону Софійської площа, бо там при Софійській вулиці жила дружина ректора Биченка.

В Києві не застали ми вже ОУН під проводом Бандери. Тут не так як у червні у Львові і в липні в Житомирі, тут, у Києві заправляли представники групи полк. Мельника. Як ми пізніше побачили, прибулі представники ОУН не виступили тут з державними плянами, а тільки занялися організацією міської управи. В Києві ці справи були куди трудніші, ніж у Львові.

Ми зупинилися біля „Присутственных місць“ між Собором св. Софії та будинком партії, який стоять на місці зруйнованого Михайлівського Собору. Серед гарної осінньої погоди побачили ми тут великі маси народу, які чекали вісток із Хрещатика, звідки що якийсь час доходив гук детонацій. Биченко побіг до своєї хати і за хвилину прийшов з дружиною, запрошуючи нас до себе. Мені ж спішно було знати, що діється з дядьком Северином.

Та в міжчасі вже виявилося, який світ малий!

Ми не вспіли ще після відходу Биченка розглянутися і я єдиний, що знову Київ, ледве зміг поінформувати про те, де ми є та які будівлі й пам'ятники довкола нас, коли з одного боку надійшов Іван Рогач — один із визначніших діячів ОУН відламу Мельника, з яким ми знайомі були з часів його праці у Львові з літа 1941 р., а з другого боку надбігла моя племінниця, в тому часі вже студентка Медінституту, з якою я був знайомий з днів перебування в Києві за більшевицьких часів 1940 року.

Рогач кинувся здивований нашою появою в Києві до нас та зокрема до мене. Будучи фанатичним гослідовником полк. Мельника, він криво дивився на мене, вважаючи мене надто величним прихильником бандерівців. Я сказав йому, що ми тільки на день-два приїхали до Києва та не маємо ніяких укритих дальших плянів. За хвилину ми розговорилися і додівалися від нього, що керівну ролю в київському житті відограє д-р Олег Кандиба-Ольжич, член ПУН, який, так як і сам Рогач, працює в міській управі.

Український прапор, який ми бачили на дзвіниці Софійського Собору, вивісив Коник, також член ОУН.

Також сказав нам, що в Києві є проф. Кох, і що він поселився із своєю установою в Царському Двірці.

На наше прохання Рогач присів до нас і ми під'їхали Андріївським спуском до школи на Подолі, в якій приміщення була тоді міська управа. Будинок міської управи на Хрещатику був уже знищений вибухом мін.

Моя племінниця, якій якраз йшло на 20-ий рік життя, ще тоді в нюансах українських політичних стосунків, а тим більше в справах ОУН, не визнавалася. Її питання, яке було відгуком розмов серед київського громадянства після приходу німців звучало: „Чи це вже приїхав Винниченко з урядом? Дядьку — ви працюєте в уряді?“ Від племінниці я додідався що і її батьки і дядько Северин щасливо перебули тяжкі три місяці війни.

В міській управі застали ми знайомого нам Д-ра Ольжича, який — так як Рогач — працював у ділянці пропаганди. Він познайомив нас із головою міської управи проф. Олександром П. Оглобліним і керівником відділу культурних справ проф. Костянтином Штепою. Оба вони представили нам докладно під кожним поглядом невідрядні життєві умови тодішнього Києва.

Ми відвідали також проф. д-ра Коха. В Царському Двірці застали ми одночасно дві німецькі установи: знану нам усім зі Львова Wehrmacht-Abwehr з Кохом і д-ром Р. Фелем та знаний тільки мені з Житомира „Einsatzstab des Sicherheitsdienstes“ з ген. Раше.

У часі вільному від розмов з представниками українського громадянства та німецьких установ, я — як знавець Києва — провів Кубійовича й Глібовицького, що тут були вперше, по місті. Хрещатик й найближча околиця були замкнені,

бо там йшли вибухи та пожари. За те мали ми можливість оглянути Софійський й Андріївський Собори та відвідати цілій ще тоді Собор Печерської Лаври, і поклонитися славним свідкам української історії, її підйомів і руїн, золотоверхим символам Києва, нашої вічної туги.

В перших днях жовтня вернулися ми до Львова. Минули дні надій, непевностей, здогадів. Передомною стояла робота в рамках Комітету.

ДОДАТКИ

$\tau \in \mathbb{R}$

I.

АКТ 30 ЧЕРВНЯ 1941 Р.

ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ
МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО
з 1 липня 1941 р.

A.

„Жовківські Вісті” — „Nachrichten von Zolkiew” — „Орган українських націоналістів” — четвер 10 липня 1941 року (без числа — ціна 50 коп.) подали

а) наступний текст акту 30. 6. 1941 (без підпису) :

А К Т
п р о г о л о ш е н и я
У К Р А І Н С Є К О І Д Е Р Ж А В И
Волею Українського Народу
Організація Українських Націоналістів
під проводом

С Т Е П А Н А Б А Н Д Е Р И
проголошує створення*) Української Держави,
за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих
синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця і Вождя Евгена Коновалця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває весь український народ не скласти зброй так довго, доки на всіх українських землях не буде створена

Суверенна Українська Влада.

*) таким письмом (італіком) тут і на наступних сторінках зазначуємо місця тексту, які в інших версіях або зовсім не приходять, або приходять змінені. — Мова і провопис оригіналів.

Суверенна Українська Влада запевнить українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб.

Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери взвивас підпорядкуватися створеному у Львові Красовому Правлінню, якого головою являється

Я р о с л а в С т е ц ь к о .

Слава Героїгній Німецькій Армії і її Фірерові

Адольфові Гітлерові!

Україна для Українців! Геть з Москвою! Геть з гужою владою на український землі! Будуймо Свою Самостійну Українську Державу!

і б) наступний текст Пастирського Листа Митрополита:

ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

Пастирський Лист Іх Ексцептенції Митрополита
Andreя Шептицького

З волі всемогучого і всемилостивого Бога в Тройці Єдиного зачалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України.

Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну подію.

Повідомляючи Тебе, Український Народе, про таке вислухання наших благальних молитов, взываю Тебе до вияву вдячності для Всевишнього, вірnosti для Його Церкви і послуху для Влади.

Восні часи вимагають ще багатьох жертв, але діло розпочате в ім'я Боже і з Божою благодаттю, буде доведене до успішного кінця.

Жертви, яких конечно треба досягнення нашої цілі, полягатимуть передусім на послушному піддаванні справедливим наказам влади, непротивним Божим законам.

Український народ мусить у цій історичній хвилі показати, що має досить почуття авторитету, солідарності і життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в якім міг би розвинути усі Богом собі дані сили.

Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків докажіть, що ви дозрілі до державного життя.

Побідоносну Німецьку Армію вітаємо, як освободительку від ворога.

Установленій владі віддаймо належний послух. Узнасмо головою *Краєвого Правління Західних Областей України* пана ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА. Від уряду ним покликаного до життя очікуємо мудрого, справедливого проводу та зарядень, які узгляднили би потреби і добро всіх замешкуючих наш край громадян, без огляду на це, до якого віроісповідання, народності й суспільної верстви належать.

Бог нехай благословить усі Твої праці, Український Народе і нехай дасть усім нашим Провідникам святу Мудрість з неба.

Дано у Львові, при Арх. Храмі Св. Юра, 1 липня 1941 р.

† Андрей — Митр.

Б.

Летючка, роздавана у Львові в перших днях липня 1941 р.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Волею Українського Народу. Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосує створення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України. Організація Українських Націоналістів, яка під проводом Пі Творця і Вождя Евгена Коновалця вела в останніх десятиліттях кривавого московського поневолення завзяту боротьбу за свободу, визиває весь Український Народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Суверенна Українська Влада забезпечить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб.

2. На Західних Землях України твориться Українська Влада, яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться в столиці Києві з волі Українського Народу.

3. Новоповстаюча Українська Держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом Вождя Адольфа Гітлера творить новий

лад в Європі і світі та допомагає Українському Народові визволитися з московської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що твориться на Українській Землі, боротьбою дальше спільно з Союзною Німецькою Армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий лад у цілому світі.

Хай живе Українська Суверенна Соборна Держава, хай живе Організація Українських Націоналістів, хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів і Українського Народу, Степан Бандера!

Слава Україні!

B.

„Америка” — український часопис — урядовий орган Провидіння Стоваришення Українців-Католиків в Америці — Філадельфія, Па. ч: 3, четвер 10 січня 1946 року подала — не згадуючи імені особи ані організації, від якої їх дістала — із своїми виясненнями в редакційній, непідписаній статті під назвою: „Два історичні документи” — такі тексти:

„Надіслано нам з Європи колії двох документів з українських державних самостійницьких змагань з недавної минувшини, а саме з 30 червня і з 1 липня 1941 р. Про акти, обняті цими двома документами, наш часопис доносив у своїй часі на основі вістей, які доходили до Америки через нейтральні краї. Сьогодні маємо можливість подати текст тих документів.

З надісланого нам довшого огляду подій, що попереджували ці акти, подаємо лише те, що безпосередньо зв'язане з цими актами. А саме читаємо там (лишаємо стиль без зміни):

„У княжім городі Львові на національних зборах найвизначніших українських громадян, як завершення стремлінь українського народу та як вияв його непохитної волі до самостійного життя є відчитаний „акт відновлення Української Держави”. Коротко після цього із львівської радіостанції, яка опанована українськими самостійниками одержала називу сл. п. полк. Е. Коновалець — летять у світ на хвилях етеру історичні, святі слова українського народу. Наводимо їх в цілості:

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

1. Волею Українського Народу, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України! Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця і Вождя Евгена Коновалця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько - большевицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, визвас весь український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада. Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток всіх його сил та заспокоєння його потреб.
2. На Західних Землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України — Києві.
Українська Національна Революційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься даліше проти московської окупації за Суверену Соборну Державу і новий справедливий лад у цілому світі.
Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава!
Хай живе Організація Українських Націоналістів!
Хай живе Пробідник Організації Українських Націоналістів СТЕПАН БАНДЕРА!

**СЛАВА УКРАЇНІ!
ГЕРОЯМ СЛАВА!**

Льва-город, 30 червня 1941 р. г. 20.
Голова Національних Зборів
Ярослав Стецько (в. р.)

А даліше читаємо у згаданім огляді (з якого беремо оба документи): „Повища проклямація викликала неописаний ентузіазм та радість не лише у всіх українських серцях на Україні, але і тих, що далеко поза нею мали змогу через радіо почути ту радісну, потрясаючу новину.

Національний підйом скріпив та укріпив виданий віндовзі пастирський лист до українського народу пок. Митрополита А. Щептицького, який звучав:

ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!
Пастирський лист Іх Ексцеленції Митрополита
Андрея Шептицького.

З волі всемогучого і всемилостивого Бога в Тройці Єдиної зачалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України.

Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну подію.

Повідомляю тебе, Український Народе, про таке вислухання наших благальних молитов, взываю Тебе до вияву відчачності для Всевишнього, вірності для Його Церкви і послуху для Влади.

Восинні часи вимагають ще багатьох жертв, але діло розпочате в ім'я Боже і з Божою благодаттю, буде доведене до успішного кінця.

Жертви, яких конечно треба для осягнення нашої цілі, полягатимуть передовсім на послушному піддаванні справедливим Божим законам, непротивним наказам влади. (...)

Український народ мусить у цій історичній хвилі показати, що має досить почуття авторитету і життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в якім міг би розвинути усі Богом дані собі сили.

Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків докажіть, що ви дозрілі до державного життя.

Установленій владі віддаймо належний послух. Узнаємо Головою Державного Правління України пана Ярослава Стецька. Від уряду ним покликаного до життя очікуємо муздругого справедливого проводу і заряджень, які узгляднили би потреби і добро всіх замешкуючих наш край громадян, без огляду на це, до якого віроісповідання, народності й суспільної верстви належати.

Бог нехай благословить усі Твої праці, Український Народе, і нехай дасть усім нашим Провідникам святу Мудрість з неба.

Дано у Львові при Арх. Храмі Св. Юра 1 липня 1941 г.

† Андрей

Ми подали ці обидва документи, як нам їх надіслано, не маючи підстави квестіонувати їх автентичність. Почувавась однак до обов'язку супровести їх кількома словами.

Перш усього вражає нас незрівноваженість першого документу, очевидний поспіх та доривочність, майже недбалість, в його стилізації і укладі, а при тому брак ясності та конкретності. Це радше високопарна стаття.

Ані сам акт, ні пояснення його генези в згаданім нами огляді не кажуть, що це за „народний збір найвизначніших громадян”, в якім саме складі, доконав цього проголошення держави. Згадує про цей збір щойно Митрополиче Послання, котре взагалі, серйозним стилем і змістом відрізняється корисно від першого документу.

Друге, що дуже немило вражає в першім документі, це тісно партійний та особистий його характер. Згідно з наведеним текстом не якийсь ширший, міжпартійний „народний збір найвизначніших громадян”, але „Організація Українських Націоналістів” ще і не в сіх, а лише цих, що під проводом Бандери, проголошує українську державу. Ясно, що це незвичайно обнижує і повагу цього документу як акту всенароднього значення, бо зводить його на особисто-партійну рекламу.

Дивовижна логіка, що міститься у фразі „волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Ст. Бандери”. Як саме розуміти цей логічний чи нелогічний карамболъ? Чи це „з волі народу” ця організація береться за діло, чи ця організація сама є „волею народу”?... Кидання таких дітвацьких фраз без ясної мисли може лише відібрати повагу всякому документові.

А вже зазначення особистого „проводу” аж надто заносить наслідуванням чужих, непожаданих зразків та є проти всім українським традиціям. Позатим воно політично шкідливе та вузьке. Якраз цим автори цього документу дали доказ, що вони далеко ще не дозріли до ролі державних керманичів, коли б навіть і на боці полишили інші докази їх політичної незрілості.

Годі нам також лишити без завваги Митрополиче Послання, а саме цей його уступ, який ми заосмотріли знаком запиту із точками сумніву.

Ціле Послання носить прикмети автентичного Митрополичого ходу думок і способу вислову з виїмкою заквістіованого нами уступу. Це абсолютно виключене, щоб Митрополит Шептицький міг вжити фрази, що піддає Божі закони обмеженням

з боку наказів в лади*). Радше треба приняти, що оригінал звучав навпаки, а саме: „піддаванню наказам влади непротивним Божим законам”. Хтось, однаке, у передачі Повідомлення до нас нескрупульто сфалшував цей уступ згідно з ідеологією „партії” і „проводу”. А це треба нап'ятнувати.

Хто допускається таких фалсифікатів, не заслугує на довір’я. Дотичним людям пора здати собі справу з того, що стикається з однією і абсолютна та що таким „партіям” і „проводам” та їх етиці немає місця в сучасному українському життю. Це чужий продукт імпортованний з Москви і Берліна.

Ми старалися бути помірковані у вислові нашої критики, бо маємо зрозуміння для тяжких обставин, в яких згаданий документ зробився, однаке це справді невідрадно, що в так критичній хвилині здобувається на так слабий — політично, логічно і стилістично — документ та, що автори його не вміли станути на висоті української державної думки і несгодні були вилупитися з партійної скаралупці.

Подаємо це все, щоб другі — ті, що будуть ще братись творити українську державу — бачили, як не треба цього робити.*)

Г.

Д-р Петро Мірчук подав у своїй книзі „Акт відновлення української державності 30 червня 1941 року” — видання Головної Управи Організації Оборони Чотирьох Свобід України — Нью-Йорк 1952.

а) текст акту 30/6 згідно з текстом, поданим в часописі „Америка” (як під В) з тією різницюю, що вже і самий акт називається в нього „Акт відновлення української держави” та пропускає кінцеві слова: „Слава Україні! Героям слава!”

б) текст Пастирського Листа Митрополита подає та-ж згідно з текстом, поданим в часописі „Америка”, де є пропускаючи слова про привітання німецької армії як освободительки від ворога.

*) розстрілено в оригіналі.

Д.

Prof. John A. Armstrong подав у своїй праці „Ukrainian Nationalism”, 1939-1945, Columbia University Press — New York 1955 в перекладі на англійську мову на стор. 79 і 80

а) текст акту 30/6 вповні згідно з текстом, поданим в часописові „Америка”, пропускаючи також кінцеві слова: „Слава Україні! Героям слава!”. Автор подає у примітці, що цей текст доставив йому в копії, писаний на друкарській машині, п. Володимир Стажів.

б) Пастирського листа Митрополита Армстронг не наводить в цілості, а подає тільки — як твердить „на підставі сучасної копії листа” — декілька речень. При тому він повністю наводить речення про привітання німецької армії, яке у версіях В і Г пропущено.

ІІ.

С Л О В О М И Т Р О П О Л И Т А до Духовенства і Вірних Архієпархії

З волі Всемогучого і Всемилостивого Бога починається нова епоха нашої Батьківщини.

Побідоносну німецьку армію, що зайніяла вже майже цілий край, витаємо з радістю і вдячністю за освобождення від ворога.

У тій важній історичній хвилині взываю Вас, Отці і Браття, до вдячності для Бога, вірности для Його Церкви, послуху для Влади і усильної праці для добра Батьківщини.

Усі, що почуваються українцями і хотять працювати для добра України, нехай забудуть про якінебудь партійні роздори, нехай працюють в єдності і згоді над відбудовою так дуже знищеною большевиками нашого економічного, просвітного і культурного життя. Тоді в Бозі надія, що на підвалах солідарності і усильної праці всіх українців повстане Соборна Україна не тільки як велике слово і ідея, але як живий, життєздатний, здоровий, могутній, державний організм, побудований жертою життя одних, та муравельною працею, залізними зусиллями і трудами других.

Щоби Всешишньому подякувати за все, що дав і упросити потрібних ласк на майбутнє, кожний душпастир відправить у найближчу неділю по отриманні цього заклику благодарственну Богослужбу та по пісні „Тебе Бога хвалим...” внесе многолітствія побідоносній німецькій Армії та Українському Народові.

Дано у Львові, 5 липня 1941 року.

† Андрей Митрополит

(„Архієпархіяльні Відомості” за липень 1941 Ч. Орд. 63.
Надруковано також у щоденнику „Українські Щоденні Вісті” ч: 1, Львів 5 липня 1941 і передруковано в щоденнику „Краківські Вісті” ч: 157 Краків, дня 20 липня 1941.)

III.

З А К Л И К

Команданта міста Львова.

Переможні німецькі війська в восьмиденному поході визволили західні області української території від величезних большевицьких збройних сил; на цитаделях Львова і Луцька повіас німецький військовий прапор.

Швидке просування армій Адольфа Гітлера визволило гноблені маси тутешнього населення від нестерпного гніту; його втіха, квіти та інші вияви вдачності впевняють нас, німців у тому, що народ бачить у нас не завойовників, а визвольників і приятелів.

Слідом за тим українське населення дістало тепер нагоду активно співпрацювати у творенні нового ладу на рідній землі зруйнованій більшовиками; селяни хай далі працюють на своїх полях; всі робітники і службовці хай вертаються до своїх верстатів праці або будуть готові приступити до планової роботи. Майже скрізь утворилася українська самоуправа; цих представників нижчої адміністрації вітає німецька військова влада як відповідальних співробітників; вони могутимуть доповнити свій склад з поміж лояльних і патріотичних фахових сил. Партийно-політичні точки погляду не рішають при віdbудові краю. Церква і її органи, наскільки вони є представниками національного українського життя, матимуть підтримку у суспільстві. Проте всі ці позитивні, будівні чинники, без дозволу військової влади, не мають права до ніяких поліційних, господарських чи будьяких інших постанов супроти населення краю, до якої національності воно не належало б.

Впорядкування заплутаних соціяльних та маєткових відносин може віdbуватися тільки поступово; до нього треба в кожному випадку приступати обережно, в постійному порозумінні з німецькою владою; всякі насильні ревіндикації недопускальні; у випадках, коли дотеперішній приватний вла-

сник і заново відкриває своє підприємство, він мас почувати себе не його власником, а тільки керівником.

Українська нація в останніх тижнях і в багатьох визвольних боях поклала чимало жертв. Пам'ять про ті мученицькі жертви ставить перед народ перше завдання: єдністю, працею та безумовним послухом німецьким військам покласти тривкі підвалини волі.

5 липня 1941

Командант міста Львова
Генерал-лейтенант
РЕНЦ

(„Українські Щоденні Вісті” ч: 1, Львів 5 липня 1941.)

IV.

ДО ГРОМАДЯН МІСТА ЛЬВОВА.

На світанку нової доби в житті нашого дорогого і багатострадального міста витаю Вас, Громадяни, від нової управи.

Зруйноване вщерть наше право-адміністративне та гospодарське життя накладає на нас такі важкі обов'язки, яких не знала ні одна з попередніх управ міста.

Важкого завдання повної реорганізації міста не можна виконати на швидку руку.

Добре розуміє це управа і сподівається, що й Ви, Громадяни, це теж зрозумісте.

Ми почали важку будівну працю від основ і до тієї праці закликаємо всі конструктивні сили громадянства міста й околиці. Передумовою цього мусить бути безумовний послух наказам військової і цивільної влади, яка все має на оці добро громадян.

Кожний на своєму місці!

Кожний при своїм варстаті праці!

Запевняю Вас, Громадяни, що докладемо всіх зусиль, щоб наладити як найскоріше нормальнє життя в місті. Але пам'ятаймо, що для цього треба спокійної, солідарної, тривкої співпраці всіх громадян.

Працюємо з вірою, що перемога за нами.

За Управу міста Львова

д-р Юрій Полянський

(„Українські Щоденні Вісті” ч. 1, Львів, 5 липня 1941.)

V.

НА СВІТАНКУ НОВОЇ ДОБИ.

Львів, 6 липня 1941.

Після 22-місячної примусової мовчанки під большевицькою кормилою починаємо още знов видавати вільне українське друковане слово.

Українська Земля знов зрослася кров'ю своїх найкращих синів і дочок, що погинули серед найжахливіших катувань.

У цій переломовій добі нашої історії величезну роль відіграє українське друковане слово. Свідомі великих завдань — приступаємо на світанку нової великої доби до цієї відповідальної праці. Нашим бажанням — дати до рук наших Читачів інформаційний загально-український без партійний національний часопис.*) Найбільшу увагу присвячуватимемо відбудові нашої зруйнованої Батьківщини на всіх ділянках, що приспішить здійснення нашого найвищого національного ідеалу.

Редакція

(„Українські Щоденні Вісти” ч: 1 — Львів, 5 липня 1941)

*) розстрілено в оригіналі.

VI.

ВІДНОВЛЕННЯ КООПЕРАЦІЇ.

Справи торгівлі, промислу та кредитування.

ОГОЛОШЕННЯ:

Міська управа, бажаючи якнайшвидше наладнати справи торгівлі, промислу та кредитування і відтяжити місто, приймас до відома:

1) Реактивування та продовження діяльності РСУК у Львові, як єдино компетентної установи, в якій були і будуть згуртовані усі види кооперації, а саме: міська і сільська споживча, промислова і кредитова.

2) Слідом за тим управа буде старатися, щоб у можливо найкоротшому часі кооперація взяла в свої руки:

а) торговельні підприємства, які тепер находяться в тимчасовому розпорядженні Управи міста і яких майно за большевицьких часів здебільша перейшло на власність державних торговельних установ;

б) промислово - кооперативні підприємства, а також ті націоналізовані промислові підприємства, які з уваги на розвиток і потреби кооперації будуть їй потрібні;

в) Центробанк управнений поступово переїйтити майно кредитової кооперації у Львові.

Управа м. Львова

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

Українська кооперація починає знову працювати.
Об'єва Ревізійного Союзу Українських Кооператив
Центрального Об'єднання Кооперації.

Подасмо до відома, що українські кооперативні централі у Львові приступили до віднови й реактивування своєї діяльності.

Відновлено діяльність РСУК у Львові, як центрального об'єднання української кооперації.

Реактивоєюко діяльність таких кооперативних централь:

- 1) Міської споживчої кооперації,
- 2) Сільської споживчої кооперації,
- 3) Кредитової кооперації,
- 4) Промислово-виробничої кооперації,
- 5) Молочарської кооперації.

Віднову діяльності у поодиноких господарських видах кооперації переводимо на базі існуючого стану, щоби в пе-реходовому часі якнайкраще задовільнити господарські по-треби населення та щоби якнайкраще зберегти й переняти майно від існуючих установ.

Взивасмо всі кооператирні установи приступити до від-нови кооперативного життя на повищих засадах.

За інформаціями просимо звертатися до Р.С.У.К. Львів, вул. Технічна ч. 1.

Ревізійний Союз Українських Кооператив

ЦЕНТРОСОЮЗ ВІДНОВЛЯЄ ДІЯЛЬНІСТЬ До бідома кооперативам системи Центросоюзу.

З днем 3 липня 1941 р. урухомлено повну діяльність Цен-тросоюзу у Львові. Доручасмо всім бувшим Надзірним Ра-дам та Управам як сільських кооператив, так і Повітсоюзів:

1. Негайно перебрати все рухоме й нерухоме майно був-ших ССТ (Сільськоспоживчих Товаристств). Повітові Союзи переберуть майно районних споживчих спілок.

2. Де нема комплєту Надз. Ради чи Управи, укомплекту-вати їх в порозумінні з пайщиками.

3. Нав'язати всіми можливими засобами зв'язок сіль-ських кооператив із своїми бувшими повітовими центрами. Повітові Союзи нав'яжуть зв'язок з Управою Центросоюзу у Львові.

4. Негайно урухомити торгівлю споживчими товарами та переводити закуп збіжжя, яєць і палива.

5. Ціни на споживчі товари — дотеперішні. Алькоголь-них напітків не продавати.

6. Обов'язковою обіговою валютою є карбованець та ні-мецька марка. Паритет — 10 карбованців — одна німецька марка.

Управа Центросоюзу
у Львові, вул. Техніцька ч. 1

(„Українські Щоденні Вісті” ч. 1. — Львів, 5 липня 1941).

VII.

ЗВІТ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБОРІВ УКРАЇНЦІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ, які відбулися дня 30 червня 1941 р.

Дня 30. 6. відбулися о годині 8-ї вечором в саліях Матірного Т-ва „Просвіта” у Львові великі збори Українців Західних земель України, на яких проголошено святочно відновлення Української Державності і покликано перше Краєве Правління на чолі з Ярославом Стецьком заступником провідника Організації Українських Націоналістів.

Збори пройшли серед небувалого одушевлення.

Збори відчинив промовою заступник провідника ОУН Ярослав Стецько, передав привіт провідника ОУН Степана Бандери, візвав віддати честь борцям, поляглим за волю України і відчитав святочний акт проголошення Української Державності.

Всі присутні бурею оплесків і слізами радості вітали стоячи цю велику історичну хвилину та відспівали національний гімн.

Опісля о. д-р Гриньох, довголітній душпастир українського студентства, а тепер полевий духовник українського націоналістичного легіону Степана Бандери, виступив у сірім вояцькім мундурі і передав привіт від команданта легіону сотника Романа Шухевича і усіх українців-вояків, котрі присягли віддати Україні свою кров і своє життя.

Наступно говорив делегат Краєвого Проводу Організації Українських Націоналістів, підкреслюючи зокрема жертвенну боротьбу цілої великої підпольної армії ОУН, яка положила безконечні жертви та бореться дальше — а де вже ситуація дозволяє, стає до безпосереднього державного будівництва.

Опісля прочитано перший декрет провідника ОУН Степана Бандери про покликання Краєвого Правління західних

областей України з головою Ярославом Стецьком на чолі — до часу створення центральних властей в Києві.

Наступно о. мітрат Сліпий привітав Збори в імені Митрополита Андрея Шептицького, заявляючи, що Митрополит вітає цілим серцем і цілою душою великий історичний почин відновлення Української Державності та визиває всіх вірних і весь народ стати негайно до праці для цього великого діла.

Усі промови пройшли перед бурі оплесків і проявів найбільшого ентузіазму.

Збори вислали як вислів почувань усього українського громадянства:

Привіт Творцеві й Вождеві Великої Німеччини Адольфові Гітлерові,

Привіт славній німецькій непобідимій армії,

Привіт Провідникові ОУН Степанові Бандері,

Привіт Митрополитові Андреєві і Привіт усім борцям за волю України.

Делегат Провідника ОУН та всі присутні вітали зокрема гарячо й щиро присутніх старшин Німецької Армії.

Представник Німецької Армії бувший полковник УГА професор Кох привітав також присутніх і візвав до праці та як найтіснішої співпраці з німецькою армією під проводом великого вождя Німецького Народа Адольфа Гітлера.

Збори зачинено проспіванням національного гімну.

(„Жовківські Вісті” — 10 липня 1941 р.)

VIII.

ЗВІТ ІЗ НАРАДИ з дня 6. липня 1941 р.

Всі творчі сили Українського Народу об'єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя.

Дня 6. 7. 1941 р. відбулася у Львові нарада різних представників українського громадянства в справі консолідації всіх сил довкола ідеї віdbудови української державності.

Присутні вислухали звітів про консолідацію, переведену з ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери серед української еміграції та її великий успіх серед усіх відломів української суспільності з впімком відсібненої групи інж. Андрія Мельника.

Дискусія виявила повну однозгідність усього українського громадянства, яке прагне цілою душою з'єднання всіх сил для спільної нам єдиної, великої і святої справи.

По дискусії принято однозгідно такі резолюції:

Представники українського львівського громадянства зібрали в дні 6. 7. 1941. вітають переможні німецькі війська під проводом великого вождя Адольфа Гітлера, що несуть українському народові визволення від большевицького ярма та дають йому змогу віdbудувати Самостійну Українську Державу.

Зібрані радіють актом консолідації українського громадянства на еміграції, довершеним в Кракові в дні 22. 6. 1941 р. та закликають гарячо всіх українців-патріотів об'єднувати у велику історичну хвилину всі творчі сили для розбудови української самостійної держави, підчиняючись Державному Проводові, проголошенному у Львові в дні 30 червня 1941 р.

д-р Кость Левицький
інж. Андрій Пясецький
Ярослав Спольський
д-р Роман Осінчук

Володимир Радзикевич
Кость Паньківський
Ллярій Ольховий
Евстахій Савчук

д-р Дзерович Б.
Степан Волошиновський
Д-р Олександер Марітчак
д-р Лев Дубас
о. ректор Сліпий
інж. Юрій Пясецький
Роман Заячківський
Дмитро Тихий
Володимир Лисий
інж. Евген Пиндус
д-р Антін Заплітний
Котик Тома

А. Богачевський
д-р Дмоховський
д-р Михайло Росляк
Іван Стернюк
Захар Рудик
о. Дзерович Юліян
Лука Турчин
д-р Степан Біляк
мгср. Маріян Дзыба
о. д-р Гавриїл Костельник
Ярослав Біленський
Дмитро Яців

(„Жовківські Вісті” — 10 липня 1941 р.)

Усіх підписів 71 та решту пропускаю, бо не знаю, де пе-
ребувають підписані особи.

ФРАГМЕНТ ЛИСТА МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО
ДО РЕД. ВАСИЛЯ ГЛБОВИЦЬКОГО

(фотокопія на 51 сторінці)

В мири

Львів 13/7 41

Дорогий Пане Василю!

Дістав два листи від Вас а оден від УЦК з Вашим підписом. З серця за всі дякую. Подякуйте і П. Кубійовичеви провідникови УЦК за цей і за другий особистий лист. Пишу хорою рукою тому так зле. Кільканайцять разів Бог устеріг нас від смерти що видавалася певною — кілька разів в послідних днях; від огня який так грозив всім будинкам св. Юра що уважаємо за правдиве чудо що все не згоріло. Тепер роботи без кінця робітників мало. Будемо старатися всіх вас стягнути — хоч видається роблять великі труднощі. Розлам в ОУН великим нещастям. Ми признали уряд Стеська яко підчиненого Мельника і Бандери. Чи можливе їх погодити? — це конечно...

Бог з Вами

† Андрей
М

X.

Інтерв'ю з доц. д-р Г. І. Баєром. ПОДІЇ НА ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.

Краків, дня 5 липня 1941 р.

Наш кореспондент і відпоручник Українського Центрального Комітету мав нагоду розмовляти із співробітником команданта міста Львова про положення досі звільнено-го західно-українського терену.

Наш кореспондент поставив доцентові д-рові Ганс-Йоахім Баєрові такі запити:

1.) як проходило життя у Львові під большевиками аж до вибуху війни?

Всі українці, що жили в місті, заявляють, що большевицький терор зростав із місяця на місяць. Вивезення кругло 20 тисяч людей зі Львова — це виразний доказ того, що большевицьким можновладцям залежало на тому, щоб у корені ослабити український елемент. Тенденція ішла в напрямі загального расового стоплення і так поруч москалів настановлювано як урядовців доволі часто напр. узбеків. Крім того можна було бачити на вулицях китайців, кіргізів, і інші народи СССР. В останніх тижнях положення погіршилося. Що не булоб можливо ще довше ніж рік видергати большевицький наїзд, це загальна думка на звільнених теренах.

2) яке було життя від вибуху війни аж до приходу німецьких військ?

Оскільки мені відомо, українське національне населення в деяких місцевостях виступило збройно проти совітських можновладців і червоної армії. І так на прикл. застрілили у Львові кількасот червоних урядовців і вояків. Повзи на вулицях міста пригадують вуличні бої, що відбулися тут. Велика частина населення переховувалась у тому часі по лісах, або старалась передістатись на німецьку сторону. Ці люди вертаються тепер на свої давні місця.

Червоні можновладці загострили в тому часі значно свій режим і переводили розстріли по в'язницях. Наскільки дотепер відомо — розстріляно у Львові 4 тисячі, в Тернополі 600, в Яворові 300 українців; загального огляду щодо числа по-мordованих ще нема. При тих розстрілах доходило до неймовірних знущань і жорстокостей.

При тих убивствах брали жиди остільки визначну участь, що приводили до НКВД „підозрілих“ українців. Теж інші елементи брали участь у тому, при чому зокрема слід взяти під увагу, що частина польської інтелігенції під проводом колишнього президента міністрів Бартля була виразно прихильно наставлена до Сovітів.

3) як заховувалося населення під час вмаршу німецьких військ?

Українське населення зустрічало прихід німецьких військ усоди з радістю. В усіх місцевостях знаходилися триумфальні брами, прикрашені пропорами Німеччини і українського народу. В багатьох місцевостях відбулися святочні сходини українського населення в прияві відпоручників військової влади. Однак не слід того забувати, що совітські банди ще подекуди діють у звільненому терені, так що часто можна було завважити скритих совітських бандитів.

Польська меншина поставилась у Галичині налзвичайно здержано, зокрема у Львові. Правдоподібно ця здержаність випливала з того, що НКВД, комуністична партія й поляки тісно співпрацювали. Жидівське населення в першому часі зникло з вулиць міста.

4) які наміри має тепер німецька військова влада щодо налагдання адміністрації?

У Львові командант міста негайно настановив українську самоуправу. Комісаричним посадником міста назначений проф. Полянський. На його пропозицію обсаджено вже найважніші міські уряди. Електрівня і водопроводи знову пущені в рух в повному обсязі. Організування уряду праці вже почалося. Уже відчинено багато крамниць, що продають товари населенню. Німецька військова влада в порозумінню з комісаричною управою міста докладає всіх зусиль, щоб серед даних, дуже важких умовин забезпечити населенню прохарчування. При тому ще треба взяти під увагу, що відступаючі совітські війська опорожнили безліч магазинів.

У Львові створилася спонтанічно українська міліція, яку 2/7 підпорядковано провідникам Штурм-штаффель. Коман-

дантом міліції є інж. Ерецьона. Міліція дістас порядкові завдання внутрі міста.

Приготовляється видавання українського часопису. В першому числі буде поміщена відозва ген. Ренца, Митрополита гр. Андрея Шептицького і комісаричного посадника міста Полянського.

У краю відбувається наладнання адміністрації в подібний спосіб, як у Львові.

5) чи це правда, що створилося західно-українське краєве правління під пров. Ярослава Стецька, за яким стойть теж авторитет Митр. гр. Шептицького й посадника міста Полянського?

Західно-українського правительства під проводом Ярослава Сгеська нема. В слід за тим оба згадані достойники не складали ніяких заяв у справі такого уряду.

Президія одного „Українського Національного Комітету”, що про його існування німецьким чинникам нічого не відомо, ствердила в „Інформаційному Листку” ч: 1 з 1 липня цр., що на одному зібранні у Львові „відпоручник німецького уряду д-р Кох привітав український уряд і український народ”. Це ствердження не відповідає правді.

6) як виглядає справа культурних установ у Львові?

Українські культурні установи мало потерпіли в наслідок весінніх подій. Комісаричним ректором університету назначено проф. Сімовича, комісаричним директором б. НТШ і Оссолінеум проф. Дорошенка. Не є в плані скасувати злуку Оссолінеум і Наук. Т-ва Шевченка, що показалася дуже корисною.

Далі заявив д-р Ганс Йояхім Баер ось що:

„Усі у Львові настановлені німські чинники переконані, що українське населення свідоме ваги положення і доложить усіх зусиль, щоб діловою співпрацею на понадпартийній основі перебороти всі шкоди, нанесені війною. Перші заходи мусять бути звернені па справу прохарчування населення, приміщення бездомних і втікачів та привернення ладу. Німецькі чинники сподіваються що населення посвятиться тим завданням, що їх сьогоднішня хвилина практично видвигнула, з вояцькою здисциплінованістю”.

(„Краківські Вісти” — Краків, неділя 6 липня 1941 р. ч: 146. — Появилося також в часописові „Українська Дійсність” — Берлін, 15 липня 1941 р. ч: 11 та в часописові „Український Вістник” — Берлін, 16 липня 1941 р.)

XI.

Доцент берлінського університету

Др Ганс Йоахім Б а е р

„ЩО ЗНАХОДИМО НА СХОДІ?”

Вирішне питання в історії України звучало: „Чи існує верства політично здібних, здисциплінованих провідних музжів, які були б спроможні розвязати ті питання, які історія ставить у розмірно великім, але з багатьох сторін відкритим просторі, заселеним українським народом? Правдива і успішна відповідь на це питання тричі була досі стримувана. Впродовж багатьох століть зуміли москалі й поляки звести на манівці існуючу українську провідну верству і відірвати її від власного народу. Хто хоч трошка знає новішу історію польського народу, той знає, що поляки забрали більшу частину своїх здібних сил від німецького, українського і литовського народів. Прізвища, як Чарторийський, Потоцький, Сапіга, Вишневецький є прикладом того, що без сумніву здібніше українство постійно віддавало сили політично більш здисциплінованому польському елементові. Подібним способом і Москва „вилуговувала” українство в часі всеросійської державної думки, так що сильний національний рух на Сході ледви міг повстати. Як третя ворожа потуга, продовжував большевизм боротьбу знищення проти українського провідного центру; його ціль була: безпринципна, від жидівського службовика залежна, дурна маса селян і робітників. Через жахливі масові розстріли і заслання десяток тисяч зробила вона великі прірви в рядах активних і інтелігентних українців і завернула українську націю в її історичному розвитку на століття назад.

Відродження і доповнення української провідної верстви може прийти тільки від хліборобів. Після того як частина греко-уніяцької церкви ввела целібат, а міські верстви сильно зредукувало НКВД, майбутнє українського народу

може бути тільки у хліборобській верстві. Всі інші соціальні групи за слабі, щоб могли спричинити регенерацію.

Тут треба взяти під увагу, що в народі, який начислює кругло 45 міліонів душ, треба ставити дуже високі вимоги до провідної верстви. Легко зредагувати кілька проклямаций і ще легше видавати інструкції, розпорядки, якщо ніхто не відповідає за наслідки. Як приятель українців, що від десятка літ займається українським питанням, кажу отверто, що тільки дуже мала частина української інтелігенції зясовує незвичайно важку політичну проблему, яку треба розвязати. В одній старовинній ганзейській цеховій книзі знаходимо приповідку, яку кожний повинен взяти собі до серця: „Легко завісити на щоглі прapor, але важко під ним стояти і витривати.”

Не один далекозорий українець признає, що комуністичний терор і деякі пропагандистські розклади та роздрібнення на еміграції поважно перешкоджують у відбудові українського життя на культурній, господарській і самоуправній ділянках, вже хочби між Сяном і Смотричем. А про те ще не один відається ілюзіям, що у Великій Східній Україні є люди, недостачу яких тут відчувають.

Дотеперішній досвід в околицях Звягеля, Прокупова, Бердичева і Житомира вчить, що ці ілюзії неоправдані. Хоч розмірно є багато українців і в молодшому поколінні, що дуже добре володіють українською мовою і признаються до української національності, та майже зовсім нема індивідуальностей, що могли б вхопити ініціативу і могли б переконати ще зовсім очманілих від воєнних подій українських хліборобів, щоб вони власними силами упорядкували колективне господарство. В такому місті, як Звягель, є ледви 20 українців, які могли б — хоч у дуже скромному обсягу — зайняти публичні становища. На селах селянин-хлібороб зовсім безпомічний після того, як голова колгоспу зник. Больше-вицька система відобрала тому невільникові на рілі всяку ініціативу так, що він нездібний без інструкцій перевести хочби тільки підготову жнів. Хліборобські праці частинно такі припізнені, що є небезпека, що пропадуть великі вартості. Той невільник праці, що за німецьким прикладом щойно має знову стати „хліборобом”, справді охочий до праці і службовий, але підстав для створення провідної верстви сьогодні ще не має. І хоч з одного боку це дуже радісне, що східні українці досі розмірно мало і часто тільки зовнішньо були

пройняті й уформовані большевизмом, то з другого боку це теж має велике значення, що Східна Україна дуже правдоподібно не матиме навіть 10% осіб, потрібних у господарстві, культурі і адміністрації.

А що релігійне почуття при всій відсутності церковних організацій ще надсподівано сильне, то пересадження західних українців на Схід без дальших консеквенцій неможливе; в кожному разі треба брати під увагу тільки таких людей, що супроти православного українського збірного життя зуміють виявити потрібний такт.

Роля українського народу не вирішується у Львові, ні в Раві руській чи Станиславові. Міродатний тут розвиток між Смотричем і Волгою. Це річ українців здати собі справу з цього і тоді, коли будуть вибирати людей, яких і німці визнають представниками українського народу. З індивідуальності, з працездатності цих людей можна буде оцінити силу українського народу.

Найближчі тижні боротьби на сході кинуть більше світла на цю ділянку.

(„Українські Щоденні Вісті” — ч: 11 — Львів, дня 18 липня 1941 р. — Передруковано її в щоденнику „Краківські Вісті” — Краків, п'ятниця 26 липня 1941 р. ч: 162.)

XII.

АКТ 1. СЕРПНЯ 1941 Р.

З нагоди приолучення Галичини до Генерального Губернаторства, видав Генеральний Губернатор міністер Д-р Франк таку відозву:

ПРОКЛАМАЦІЯ до населення Галичини.

На приказ Фірера як Генеральний Губернатор приймаю з цією хвилиною Галичину в склад Генерального Губернаторства, а з цим і під охорону Великонімецької Держави.

Громадяни і Громадянки!

Жахливі роки терпіння і гноблення безглаздим самовільним режимом варшавської правлячої кліки та жорстокі насильства влади Советів уже поза Вами. Тисячі Ваших братів і сестер упали безвинно жертвою жидівсько-большевицьких звістрів.

Вояки Адольфа Гітлера визволили Вас з під системи мордів, терору і культурної ганьби серед найважчих жертв. Могутня Великонімецька Держава прийняла Вас під свою охорону. Ім'я Адольфа Гітлера дає Вам повну запоруку, що ці часи страхіт ніколи вже не вернуться.

Фірер має до Вас повне довір'я, що Ви після цього жахливого допусту, який Вас навістив, тепер радо співпрацювати-мете всіми своїми силами при новому впорядкованні Європи. Кривда, яка колинебудь Вас стрінула, буде Вам, наскільки це можливо, надолужена. Ваша приватна власність мас буде знову привернена, свобода Вашого народно-культурного життя та релігійних практик забезпечена. Ось так, через приналежність до обсягу могутності Великонімеччини, ввійдете знову до європейської культурної спільноти, з якої Вас ви-рвали кривава тиранія Кремля. Галичина повернула оцим у звязок із Німецькою Державою, який століттями уможливлював піднесення Вашого краю.

Закликаю Вас приступити спокійно й без журно до Вашої праці в повному довірі до Фірера та до встановлених Ним мужів, щоби відтепер у Галичині міг бути забезпечений такий лад і порядок, що дасть запоруку добробуту та щастя для майбутніх поколінь.

Вітаю Вас іменем Фірера. Хай Господь Бог благословить Діло, яке ми спільно починаємо!

**ХАЙ ЖИВЕ ВЕЛИКОНІМЕЧЧИНА!
ХАЙ ЖИВЕ ЙІ ПЕРЕМОЖНА ЗБРОЙНА СИЛА!
ХАЙ ЖИВЕ ФІРЕР АДОЛЬФ ГІТЛЕР!**

Підписано: (—) ФРАНК

Генеральний Губернатор

(„Краківські Вісті”, субота 2. серпня 1941. ч: 168.)

СКОРОЧЕННЯ.

АПТУ — Алтекоуправління України
ВУАН — Всеукраїнська Академія Наук
ВУО — Волинське Українське Об'єднання
ГГ — Генеральна Губернія
НКВД — Народний Комісаріят Внутрішніх „Дел”.
НТШ — Наукове Товариство ім. Шевченка
ОУН — Організація Українських Націоналістів
ПУН — Провід Українських Націоналістів
РСУК — Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові.
СД — німецька Служба Безпеки (Sicherheitsdienst)
Сель-Роб — Українське Селянсько-Робітниче Соціалістичне
Об'єднання
СССР — Союз Советських Соціалістичних Республік
УГА — Українська Галицька Армія
УДА — Українська Допомогова Акція
УКрК — Український Крайовий Комітет
УНДО — Українське Національно-Демократичне Об'єднання
УНО — Українське Національне Об'єднання в Галичині.
УССР — Українська Советська Соціалістична Республіка
УЦК — Український Центральний Комітет в ГГ .
ФНЄ — Фронт Національної Єдності

СПИС ІМЕН.

- Баєр (Веуер Hans Joachim), доцент унів., співробітник СД — 38, 48, 63, 64, 65, 68.
- Байгер Северин (Baygerl), поручник Галицької армії, співробітник СД — 38, 70, 76, 77.
- Бандера Степан, провідник Красової Екзекутиви ОУН у Львові, провідник ОУН — 33, 44.
- Барановський Ярослав, член проводу ОУН — 40.
- Барвінський Василь, композитор — 100.
- Барвінський Олександер, лікар, член уряду Я. Стецька — 46.
- Барилляк Олександер, член управи кооп. централі „Народна Торговля” у Львові, член УНРади у Львові — 72.
- Бартель Казимир, проф. і ректор Техн. Інст., кол. премієр польського уряду — 36.
- Бауер Отто (Baueg), адвокат у Баден-Баден, віце-губернатор у Львові — 97.
- Бачинський Марко, інженер, член делегації УНРади у Львові до Krakova, керманич господарських справ УКрК — 91, 95, 101.
- Беппльс Ернст (Bepplc), заступник голови уряду ГГ — 81.
- Биченко Юрій, проф. і ректор універс. у Львові 1940-41 — 31, 103, 105.
- Бізант Альфред, полковник Галицької Армії, керівник під-відділу національних справ і супільного піклування уряду губернатора у Львові — 61, 76, 77, 88, 102, 103.
- Біленський Ярослав, проф. Вищ. Торг. Школи, секретар УНРади у Львові — 41, 79.
- Біляк Степан, адвокат, посадник міста Львова 1941-1944 — 98.
- Блавацький Володимир, сценічний артист, мистецький керівник театру у Львові — 34.
- Боднарович Осип, журналіст, редактор щоденників „Українські Щоденні Вісти” і „Львівські Вісти” — 57.
- Бойдуник Осип, інженер, член проводу ОУН — 89.
- Брик Іван, проф. унів., голова т-ва „Просвіта” у Львові — 90, 103.

- о. Будка Микита, єпископ у Львові — 90.
Бюлср Йозеф (Bühler), голова уряду ГГ — 81.
Вайраух (Weirauch Heinrich), надрадник у Гол. Відділі внутрішніх справ ГГ — 93, 94.
Вестеркамп, президент Гол. Відділу внутрішніх справ ГГ — 61.
Возняк Михайло, проф. унів., член ВУАН, член Верховної Ради Укр. ССР — 22.
Волошин Михайло, адвокат, голова Адв. Палати, член УНРади у Львові — 72.
Врецьона Евген, член проводу ОУН, командант української міліції у Львові 1941 р. — 31, 35.
Гілярович Генрик, лікар-оператор, проф. МедІнст. у Львові — 36.
Гладилович Іван, журналіст, співробітник газети „УкрЩод Вісті” — 57.
Глібовицький Василь, журналіст, діловий керманич і заст. провідника УЦК в Кракові — 88, 93, 103, 106.
Голіян Роман, журналіст — 79.
Голубець Микола, письменник, голова ЛітМистКлюбу у Львові — 57.
Горбовий Володимир, адвокат в Долині, член проводу ОУН, заст. голови Укр. Нац. Ком. в Кракові — 40.
Грабар Іван, член управи кооп. централі „Центрросоюз” у Львові — 79.
о. Гриньох Іван, член проводу ОУН. капелян легіону „Нахтигаль” — 30, 32, 50.
Гасселіх (Gasselich). керівник відділу науки і навчання уряду губернатора у Львові — 97.
Дєцикевич Володимир, віцепрезидент галицького намісництва, — заст. голови Тимч. Укр. Допомог. Комітету у Львові — 21, 79.
Дзерович Богдан, суддя, член уряду Я. Стецька — 46.
о. Дзерович Юліян, пралат Митр. Капітули, проф. Дух. Акад., заст. голови УНРади у Львові — 41, 73, 79, 86.
Дзіс Володимир, журналіст, співробітник газети „УкрЩод Вісті” — 57.
Добрянський-Демкович Михайло, журналіст, заст. голови УКрК у Львові — 94, 102.
Донцов Дмитро, публіцист, ідеолог націоналізму — 68.
Дяків Василь, нотар, член УНРади у Львові — 72.

- Евтимович Варфоломій, полковник, секретар УкрНацКом-у в
Кракові — 40.
- Загайкевич Володимир, адвокат, посол до австр. парляменту
і польського сойму, член УНРади у Львові — 72.
- Заячківський Роман, нотар, голова Нотаріяльної Палати у
Львові, член Ради Сеніорів, член УНРади у Львові — 41.
- Зелений Зекон, учитель, керманич шкільного відділу УКрК
— 101.
- Зубрицький Володимир, учитель, керманич відділу культур-
них справ УКрК — 101.
- Ільницький Роман, член проводу ОУН, член уряду Я. Стець-
ка — 46, 48, 100.
- Кандиба-Ольжич Олег, археолог і поет, заст. голови проводу
ОУН — 106.
- Климів-Легенда Іван, красвий командант ОУН, член уряду
Я. Стецька — 45.
- Козубський Борис, землевласник, посол до польського сойму,
член УНРади у Львові — 73.
- Кольф Альфред, політичний референт СД у Львові — 38,
48, 49, 54, 61, 84, 85, 86, 88.
- Коник Богдан, член ОУН — 106.
- о. Костельник Гавриїл, крилошанин Митр. Капітули, член
Ради Сеніорів, член УНРади у Львові — 41.
- Костишин Антін, поштовий радник, член уряду Я. Стецька
— 46.
- Кох Ганс, проф. унів., сотник Гал. Армії, гавтман вермахту
— 30, 32, 35, 39, 54, 75, 76, 77, 78, 106.
- Кравців Михайло, інженер, член ОУН, член УНРади у Льво-
ві — 73, 96, 97.
- Кубійович Володимир, проф. унів., провідник УЦК — 61, 88,
89, 93, 94, 103, 106.
- Куницький Микола, адвокат — 69.
- Куят, міський староста у Львові — 97.
- Лебедь Микола, член проводу ОУН, член уряду Я. Стецька —
45.
- Левицький Кость, адвокат, посол до австр. парляменту і га-
лицького сойму, перший голова уряду ЗУНР, голова
Тимч. Укр. Доп. Ком. у Львові, більшевицький в'язень,
голова Ради Сеніорів, голова УНРади у Львові — 21, 28,
39, 41, 71, 79, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 101.
- Левицький Северин, проф. Пед. Інст., керманич відділу молоді
УКрК — 101.

- Лисий Володимир, адвокат, член уряду Я. Стецька, член УНРади у Львові — 46, 72, 79.
- о. Лициняк Василь, крилошанин Митр. Капітули, голова УДА, керманич відділу супільної опіки УКрК — 61.
- о. Лончина Василь, крилошанин Митр. Капітули — 79.
- Лук'янчиків Іван Семенович, тов. міністра здоров'я УкрССРесп. — 23.
- Луцький Мирон, землевласник — 76.
- Ляш Карло, губернатор Галичини — 79, 97, 102.
- Льоншан де Беріс Роман, проф. унів. — 36.
- Макарушка Ярослав, член Красової Екзекутиви ОУН — 44.
- Малицька Костянтина, учителька і письменниця, голова Жіночої Служби Україні — 73, 100.
- Малко Іван, адвокат — 30.
- Марітчак Олександер, адвокат, проф. унів., голова львівської обласної управи — 56, 79.
- Мельник Андрій, інженер, полк. Січових Стрільців, голова проводу ОУН — 33, 40.
- Мілянич Атанас, інженер, керівник Бюра Праці УЦК у Львові — 62.
- Монціович К., інженер — 79.
- Мороз Н., залізничний радник, член уряду Я. Стецька — 46.
- Мюллер Йозеф, пор. Гал. Армії, співробітник СД — 38.
- Німчук Іван, журналіст, начальний редактор щоденника „Діло”, секретар Тимч. Укр. Допомог. Ком., большевицький в'язень — 21, 22, 28.
- Оглоблин Олександер, проф. унів., голова міської управи в Києві — 106.
- Ольжич-Кандиба Олег, дивись Кандиба-Ольжич.
- Ольховий Ілярій, член управи Центробанку у Львові, член уряду Я. Стецька, керманич фін. відділу УКрК — 46, 101.
- Острівські Тадеуш, лікар-оператор, проф. МедІнст. — 36.
- Павликівський Юліян, президент Рев. Союзу Укр. Кооп., член УНРади у Львові — 47, 72, 74, 91, 101.
- Павловський Н., голова міської управи в Житомирі — 69.
- Паліїв Дмитро, журналіст, провідник ФНЄ — 92.
- Палій Андрій, член управи кооп. централі „Маслосоюз”, член УНРади у Львові — 72, 74, 79, 92, 97, 101.
- Паньківський Северин, артист київських театрів — 25, 105.
- Паньчишин Маріян, лікар, проф. і ректор МедІнст., керівник відділу здоров'я львів. області, депутат до Національного Збірів Зах. України, депутат Верховної Ради Союзу ССР,

- член уряду Я. Стецька, член УНРади у Львові — 22, 23, 34, 41, 46, 47.
- Пасіка Микола, журналіст, співробітник газети „Українські Щоденні Вісти” — 57.
- Пашкевич Олександер, член Красової Екзекутиви ОУН — 44.
- Пашківський Роман, журналіст — 79.
- Петренко Андрій, адміністр. керівник театру у Львові — 34.
- Петрів Всеvolod, генерал, голова Укр. Нац. Ком. в Krakovі, член уряду Я. Стецька — 40, 46.
- Петрушевич Евген, адвокат в Сколім, посол до австр. парламенту і голова репрезентації у Відні, Диктатор ЗУНР — 18.
- Перадці Казимир, польський міністер — 33, 44.
- Полянський Юрій, проф. унів. посадник міста Львова, член УНРади у Львові — 29, 32, 61, 74, 76, 77, 83, 84, 98.
- Прітвіц фон, полк., німецький командант м. Львова — 35, 75.
- Ішп'юрська Марія, журналіст, співробітниця газети „УЩ-Вісти” — 57.
- Пясецький Андрій, інженер, член уряду Я. Стецька — 46, 79.
- Равлик Іван, член проводу ОУН — 89.
- Радзикевич Володимир, дир. гімн., член Ради Сеніорів, член УНРади у Львові — 41.
- Райш, керівник відділу пропаганди уряду губернатора у Львові — 90, 97, 103.
- Раше, генерал, командант штабу СД — 65, 106.
- Ребет Лев, член проводу ОУН, заст. голови уряду Я. Стецька — 35, 45, 46, 47, 48, 49, 89.
- Ренц, нім. генерал, командант м. Львова — 35, 75.
- Ренцкі Роман, лікар-оператор, проф. МедІнст. — 36.
- Рогач Іван, член ОУН, член управи м. Києва — 37, 105, 106.
- Рок, нім. генерал, командант Галичини — 79.
- Росляк Михайло, адвокат, начальник канцелярії уряду Я. Стецька, член УНРади у Львові — 44, 45, 72, 76, 79, 101.
- Рудницька Мілена, учит., посол до польського сойму — 100.
- Савчак Юлій, заст. керм. фін, відділу УКрК — 101.
- Самчук Улас, письменник, ред. часопису „Волинь” — 104.
- Сем'янчук Ілля, член управи кооп. централі Центросоюз, голова обласної управи в Станиславові — 56.
- Сеник-Грибівський Омелян, член проводу ОУН — 40, 95.
- Сімович Василь, проф. і ректор унів. у Львові, член Ради Сеніорів, член УНРади у Львові — 34, 41, 46, 47, 49, 76, 79, 91, 95, 96, 103.

- Сірко Гліб, журналіст, співробітник газети „УЩВісті” — 57.
Сливка Роман, журналіст, співробітник газети „УЩВісті” — 57.
- о. Сліпий Йосиф, мітрат, проф. і ректор Духовної Академії у Львові, член Ради Сеніорів, член УНРади у Львові — 31, 32, 41, 79, 90.
- Спольський Ярослав, член Красової Екзекутиви ОУН — 56.
- Стадник Йосиф, артист, директор театру, депутат Верховної Ради УкрССР — 22, 23.
- Старух Ярослав, член проводу ОУН, член уряду Я. Стецька — 31, 35, 40, 45.
- Стахів Володимир, журналіст, член проводу ОУН, член уряду Я. Стецька — 45.
- Стахів Матвій, журналіст, секр. Укр. Соц. Рад. Партиї в Галичині — 92.
- Степаняк Михайло, адвокат, член УНРади у Львові — 73, 96.
- Стефанівський Михайло, промисловець, член УНРади у Львові — 72.
- Стефанович Ярослав, інженер, член УНРади у Львові — 72.
- Стецько Ярослав, журналіст, член Красової Екзекутиви ОУН, голова уряду у Львові — 31, 32, 35, 39, 40, 44, 45, 46, 49, 50, 95, 100.
- Струтинська Марія, письменниця, співробітн. газети „УЩВісті” — 57.
- Студинський Кирило, проф. унів. у Львові, член ВУАН, голова НТШ, депутат Народних Зборів Зах. України, член Верховної Ради Союзу ССР — 22, 27.
- Сціборський Микола, інженер, член проводу ОУН — 40, 95.
- Тарнавський Остап, поет і журналіст, співробітн. газети „УЩВісті” — 57.
- Тищенко Юрій, видавець у Празі — 68.
- Трач Іван, інженер, керманич відділу праці УКрК — 62, 101.
- Трильовський Кирило, адвокат у Коломиї, посол до віденського сейму, організатор т-ва „Січ” в Галичині — 38.
- Турчин Лука, проф. Вищої Торг. Школи, заст. голови УНРади у Львові — 41.
- Фанзельов, німецький керівник Аптекоуправління у Львові — 62, 76.
- Федак Степан, член ОУН — 28.
- Федусевич Юліян, суддя, член уряду Я. Стецька — 46.
- Фель Р., урядовець уряду ГГ — 30, 78.

- Филипович Іван, член управи Рев. Союзу Укр. Кооп., член УНРади у Львові — 72, 79.
- Франк Ганс, генерал-губернатор — 72, 78, 79.
- Франко Петро, учитель, депутат Народних Зборів Зах. України, член Верховної Ради Укр. ССР — 23.
- Фром, командант СД в галицькому дистрикті — 75.
- о. Хомишин Григорій, єпископ в Станиславові — 17.
- Храпливий Евген, професор РільнІнст., член уряду Я. Стецька — 46, 101.
- Хруцький Сергій, землевласник у Холмщині, посол до польського сейму, член УНРади у Львові — 73.
- Ценко Микола, канд. адв., заст. керм. Оргвідділу УЦК в Кракові і УКрК у Львові — 102.
- Шав'як Ярослав, журналіст, співробітник газети „УЦВісті” — 57.
- о. Шептицький Андрій, граф, галицький Митрополит, член Палати Панів у Відні, почесний голова Ради Сеніорів у Львові, почесний голова УНРади у Львові — 30, 41, 50, 73, 86, 87, 88.
- Штепа Костянтин, проф. унів., керівник відділу культури міської управи в Кисві — 106.
- Шухевич Роман, член Краєвої Екзекутиви ОУН, сотник легіону „Нахтігаль” — 30, 32, 44, 46, 50.
- Юзефські, волинський воєвода — 19.
- Янів Володимир, член Краєвої Екзекутиви ОУН — 44.
- Ясінський, секр. обл. управи в Житомирі — 69.
- Яценюк Олександер, голова обл. управи в Житомирі — 69.
- Яців Дмитро, член проводу ОУН, член уряду Я. Стецька — 46.

ГАЗЕТИ

що про них є згадка в книжці.

„Америка” — урядовий орган організації українців-католиків в Америці „Провидіння”, Філаделфія.

“Gazeta Lwowska” — німецький урядовий щоденник у Львові польською мовою.

„Жовківські Вісти” — орган українських націоналістів, Жовква.

„Краківські Вісти” — щоденник, орган Українського видавництва в Кракові.

„Львівські Вісти” — німецький урядовий щоденник у Львові українською мовою.

„Українська Діяльність” — двотижневик у Берліні, орган Української Громади в Німеччині (гетьманський).

„Український Вісник” — двотижневик у Берліні, орган Українського Національного Об'єднання в Німеччині (націоналістичний).

„Українське Слово” — орган міської управи в Житомирі.

„Українські Щоденні Вісти” — щоденник, орган міської управи у Львові.

ЗМІСТ.

Від автора	5
Передмова	11
I. Шлях до другої світової війни	13
II. Більшевицька окупація	21
III. Проголошення державності	29
IV. Від „Держави” до „Генеральної Губернії”	56
V. В Житомирі	64
VI. Національна Рада. Генеральний Секретаріят	71
VII. Український Крайовий Комітет в Галичині	95

Додатки.

I. Акт 30 червня 1941 р. — Пастирський Лист Митрополита А. Шептицького з 1 липня	111
II. Слово Митрополита до Духовенства і Вірних Архиєпархії з 5 липня	120
III. Заклик комandanта міста Львова з 5 липня	121
IV. До громадян міста Львова (звернення посадника д-ра Ю. Полянського)	123
V. На світанку нової доби — від редакції щоденника „Українські Щоденні Вісти”	124
VI. Оголошення про відновлення кооперації в Галичині	125
VII. Звіт із Національних Зборів Українців Західної України 30/6	127
VIII. Звіт із наради громадянства у Львові в дні 6 липня	129
IX. Лист Митрополита до Василя Глібовича із 13 липня 1941	131
X. Інтерв'ю кореспондента щоденника „Краківські Вісти” з д-ром Баєром	132
XI. Др. Ганс Йоахім Баєр: Що знаходимо на Сході?”	135
	149

XII. Акт 1. серпня 1941 р.	138
Скорочення	140
Спис імен	141
Газети, що про них згадка	148

Кліши:

1. Лист Митрополита А. Шептицького	ст. 51
2. „Українські Щоденні Вісти” — 1-ша ст. 1-го числа	ст. 58

Всі права застережені автором

ВІД ВИДАВНИЦТВА

„ЗБІРНЕ МЕЦЕНАТСТВО”

Є у нас багаті громадські організації, с політичні партії. Вони видають свої органи, залежні від іх групових інтересів, партійних ідеологій. Та не видно у нас меценатів незалежної думки і вільного слова.

Зате с у нас традиція й досвід: — громадою робити те, чого не може зробити окрема людина; співпрацею будувати те, що не під силу одиниці. Ідея нашого „Збірного Меценатства” спирається на ту традицію і хоче дати українській вільній думці і вільному слову можливості розвитку.

Подасмо список наших Приятелів, що прийняли запрошення до „Збірного меценатства” на цей 1957 рік. Завдяки їм можливо продовжувати видання серії „Життя і Мислі” і завдяки їм можливо приготувати нові видання серії „Проблеми”.

О. Антипів	Hamtramck, USA
А. Бабич	Toronto, Can.
В. Баравик	Toronto, Can.
К. Бачинський	Cleveland, USA
М. Бачинський	Toronto, Can.
М. Белендюк	Astoria, USA
В. Верезюк	Hibbing, USA
Н. Біланюк	Detroit, USA
В. Вілик (за двох)	Brompton, Australia
З. Бобовник	Toronto, Can.
Е. Воднарук	Toronto, Can.
В. Войко	Toronto, Can.
О. Войко	Toronto, Can.
Е. Ворис	Toronto, Can.
Т. Вортник	Newark, USA
В. Вучко	Toronto, Can.
Б. Ваньо	Toronto, Can.
П. Веприк	Toronto, Can.
Ст. Волинець	Winnipeg, Can.
М. Галій	Richmond Hill, USA

В. Гірняк	Clifton, USA
I. Гірняк (пок.)	Toronto, Can.
Н. Гірняк	Clifton, USA
Б. Гнатюк	Morgantown, USA
Р. Голіяк	Paris, France
П. Головатий	Toronto, Can.
Р. Голод	Toronto, Can.
Т. Горохович	Toronto, Can.
Е. Гоцуляк	Ottawa, Can.
В. Гриневич	Coburg, Australia
I. Гурко	Cleveland, USA
I. Гурин	New York, USA
М. Далярний	Toronto, Can.
В. Дармохвал	W. Orange, USA
О. Дерій	Baltimore, USA
I. Держко	Toronto, Can.
В. Доманицький (за двох)	Minneapolis, USA
З. Дончук	Philadelphia, USA
С. Дорошак	Buffalo, USA
Л. Дражевська	New York, USA
I. Дубилко	Toronto, Can.
Е. Думин	Toronto, Can.
Р. Думин	Toronto, Can.
Н. Жежелевська	New York, USA
А. Жуковський	Steele, USA
К. Закревський	Hyde Park, Australia
Р. Залудецький	Chicago, USA
Яр. Заремба	Elisabeth, USA
Б. Зелений	Windsor, Can.
З. Зелений	Toronto, Can.
Р. Зелений	Windsor, Can.
Б. Зорич	Toronto, Can.
Я. Іванусів	Edmonton, Can.
В. Іващук	Chicago, USA
В. Кальба	Toronto, Can.
Г. Кассян	Bridgeport, USA
К. Кізюк	Chester, USA
А. Кобрин	Chester, USA
В. Комісар	Toronto, Can.
О. Кордуба	Hyde Park, Australia
Ю. Коритко	Dunkirk, USA
М. Корчинський	Niagara Falls, USA
О. Кос	Baltimore, USA

А. Косевич	Toronto, Can.
П. Костенко	Summit, USA
О. Котик-Степанович	Washington, USA
М. Котис	Norwood, Australia
І. Кривов'яза	Adelaide, Australia
Р. Кришталський	Newark, USA
Р. Крохмалюк	Detroit, USA
В. Кузь	Toronto, Can.
П. Кулиняк	Chester, USA
А. Куник	Toronto, Can.
М. Курах	Cleveland, USA
Ст. Куропась	Chicago, USA
С. Кучменда	Toronto, Can.
Т. Лапичак (за двох)	Chicago, USA
Л. Литвин	Toronto, Can.
Т. Ліськевич	Chicago, USA
В. Літинський	Windsor, Can.
Л. Ломиш	Dunkirk, USA
М. Ляшенко	Chicago, USA
А. Малицький	Cincinnati, USA
В. І. Манастирський	Toronto, Can.
С. Мартюк	Jersey City, USA
О. Матковський	Chicago, USA
П. Мегик	Philadelphia, USA
К. Медвідський	Toronto, Can.
К. Мельник	Chester, USA
В. Мигаль	Ottawa, Can.
І. Михайлук	Augusta, USA
А. Мілянич	Detroit, USA
І. Мриц	New York, USA
М. Мриц	New York, USA
А. Мудрик	Toronto, Can.
О. Мурована	Toronto, Can.
Ю. Налисник	New York, USA
Н. Ничай	Toronto, Can.
О. Ничка	Passaic, USA
І. Нітефор	Toronto, Can.
Ж. Олексій	Cleveland, USA
Т. Олесіюк	Kerrville, USA
Я. Онищук	Toronto, Can.
Ю. Павич	Toronto, Can.
А. Палій	Toronto, Can.

Ц. Палій	Toronto, Can.
К. Паньківський	Larchmont, USA
Т. Парфанович	Buffalo, USA
Н. Пазуяк	Philadelphia, USA
Т. Пасічинський	Mile End, Australia
М. Пежанський	Long Island City, USA
П. Плевако	Paris, France
М. Полотнянка	Los Angeles, USA
І. Поритко	Philadelphia, USA
П. Постолюк	Jersey City, USA
Н. Ріпецький	Toronto, Can.
М. Ромах	Camden, USA
Т. Рожанковський (за двох)	Hudson, USA
І. Розгін	Detroit, USA
Я. Росляк	Bonnyville, Can.
Л. Рудавський	St. Paul, USA
Д. Руденська	Toronto, Can.
І. Савицька	Philadelphia, USA
П. Сайкевич	Windsor, Can.
М. Салдит	Buffalo, USA
Н. Сас	Bordertown, Australia
В. Сахрин	Toronto, Can.
М. Свєнціцький	Toronto, Can.
Т. Сендзік	Trenton, USA
І. Сірий	Philadelphia, USA
Ол. Скробко	Los Angeles, USA
Т. Скубій	P. O. Tully, Australia
А. Слободян	Toronto, Can.
Б. Стефанович	Newark, USA
Б. Стефурак	Chicago, USA
Т. Стельмах	Butte, USA
Л. Сулима	Detroit, USA
Ом. Тарнавський	Detroit, USA
І. Тесля	Ottawa, USA
Б. Томків	Cleveland, USA
М. Точоний	Augsburg, Germ.
Р. Трешньовський	Cleveland, USA
С. Туркевич	Toronto, Can.
В. Турко	Jersey City, USA
А. Файгель	Toronto, Can.
Д. Федик	Clovelly Park, Australia

М. Федорів	Toronto, Can.
В. Филипчак	Passaic, USA
М. Хархаліс	Toronto, Can.
А. Чорний	Toronto, Can.
Г. Чорнобицька	Queenstown, Australia
I. Шкільник	Toronto, Can.
I. Шох	Flushing, USA
Ю. Юринець	Largs North, Australia
А. Яременко	Jersey City, USA
Б. Яців	Toronto, Can.

Окремо дякуємо тим Членам „Збірного Меценатства”, що — приславши свою вкладку — прохали не називати їх у списку.

Члени „Збірного Меценатства” дістають усі видання в-ва „Ключі” (Листи до Приятелів, Проблеми, Життя і Мислі) без окремої заплати.

Приятелі, присднуйтесь до нашої духової родини і намовляйте знайомих. Разом малими вкладками створимо базу незалежної думки і поважних книжок.

ПОДЯКА

В-во „Ключі” щиро дякує мистцеві Святославу Гординському за оформлення обкладинки.

Як і з нагоди попередніх видань „Життя і Мислі”, так і цим разом видавництво окремо дякує власникам фірми Р. Крупка — О. Вілан за кредит, і їм же і їхнім співробітникам, д-рові М. Рабієві і п. Гр. Саламасі, за приязну співпрацю при виконанні друкарських робіт.

„ЖИТТЯ І МИСЛІ”

І-ша серія: — оригінальні праці окремих авторів на актуальні теми українського життя.

Вже з'явилися і с в продажу:

1 — М. Шлемкевич: Українська синтеза чи українська громадянська війна.

1-ше видання, Мюнхен 1946 2-ге видання, Мюнхен 1949

„...праця д-ра Шлемкевича заслуговує на увагу з боку всіх тих, хто напружену шукав здорових шляхів до зміцнення й державного оформлення нашого національного організму... Непідробна щирість викладу, глибокий патріотизм, яким перейнята книжка, відгивають думку про можливість якогось „крутістства” з боку автора”.

Проф. д-р Ів. Марченко (Голос Державника, чч 4-5 1947. Журнал монархістичного напрямку).

„... Без перебільшення можна сказати, що на цій книжці виховуватимуться цілі покоління українських суспільно-громадських діячів, котрі братимуть з неї ґрунт для своєї громадської праці”.

Павло Дубів (Неділя — ч. 153/1948. Часопис республіканського напрямку).

„Ця публікація... це апель до українського державного думання і до вміння ставити інтерес нації-держави понад інтерес особи-партиї”.

І. Кедрин (Свобода, ч. 49/1952).

2 — М. Шлемкевич: Загублена українська людина.

Нью-Йорк 1954.

„... це оригінальна і смілива, мистецька формою і цікава проблемами рідкісна поява...”

О. Федорика (Свобода, ч. 42/1955).

„Книга ця на часі. Вона спонукує роздумувати над собою”.

ОТ (Київ, ч. 1/1955).

„Книжка... є одним з найповажніших виявів нашої філософічної думки останніх років”.

Ю. Тис (Овид, ч. 5/1955).

„... складні філософські проблеми автор уміє представити легкою і зрозумілою для пересічного читача мовою”.

М. Д. (Молода Україна, ч. 22/1955).

„... твір наскрізь позитивний і оригінально синтетичний”.

М. С. (Народна Воля, ч. 22/1955).

„Цю глибоку змістом і прекрасну формує книжку треба уважно прочитати”.

С. Волинець (Новий Шлях, ч. 4/1955).

**3 — М. Шлемкевич: Галичанство.
Нью-Йорк 1956.**

„Чим цікава й значна книжка М. Шлемкевича для нас, наддніпрянців ... Новий час вимагає, щоб галичанство нарешті спливлося з українським загалом, збагативши його своїми позитивними властивостями й здобутками. Книжка М. Шлемкевича с для нас свідоцтвом того, що саме цього прагнуть кращі представники галицької еміграції. З ними у нас є спільна мета, а значить і спільна мова”.

В. Сварог (Український Прометей, ч. 12/1957).

„М. Шлемкевич вірний собі і своєму стилеві. Тому його книжка не є повна фактів і дат, це не є інформаційний підручник громадсько-політичного життя в Галичині, а дійсний есей за французьким зразком: — у легкій формі, переплетений поетичними порівняннями поданий погляд на те, що автор схоплює одним словом „галичанство”.

I. Кедрик (Свобода, ч. 68/1957).

„Аж до останнього розділу книжка імпонує читачеві речевістю і погідним, гуманним настроєм...”. Щодо останнього розділу рецензент висловлюється критично.

А. Юріпік (Овид, ч. 2-3/1957).

При суб'єктивних прибільшеннях „книжка... с твором думки, яка розбуджує думку”.

Українські Вісти — Едмонтон, ч. 15/1957).

„З почуттям справжньої присмости читається ця невеличка, але знаменна книжка. З думками автора можна погоджуватися або не погоджуватися, але не можна заперечити їх актуальності, їх об'єктивного, позначеного справжньою культурністю тону”.

Молода Україна, ч. 37/1957 .

Книжка „в нашій застоїній воді може виявитись рішуючим поштовхом для конечної ревізії й очищення наших „застарілих мислів і форм”. Бажаємо цій книжці такого успіху, бо вона його заслуговує”.

М. Дальний (Нові Дні, чч. 90-91/1957).

„Прегарним, попадаючим часто в поетичний патос, стилем, автор з'ясовує нам многогранну проблему галичанства. Доторкаючись навіть болючих ран... автор, як ніжний і розумний лікар, робить це зі знанням і батьківською любов'ю, без тіні злоби і гніву”.

С. Волинець (Український Голос, ч. 30/1957).

В половині наступного року з'явиться книжка:

**М. Шлемкевич: Верхи духа й історії
(промови)**

„ЖИТТЯ І МИСЛІ”

II-га серія: — спомини відомих діячів культури і політики.

Вже вийшла книжка:

К. Пальківський: Від держави до комітету.
(Літо 1941 року у Львові)

Даліші випуски в підготовці.

Ціни:

- ч. 1. (Синтеза) — 0,60 дол. З поштовою пересилкою 0,75 дол.
- ч. 2. (Загублена людина) — 1,75 дол. В твердій обкладинці 2,50 дол.
- ч. 3. (Галичанство) — 1,50 дол.
- ч. 4. (Від держави до комітету) — 2,00 дол.

Замовляти прохасмо в в-ві „Ключі”.

„ПРОБЛЕМИ”

Основним завданням цієї серії є інформувати читачів про ідеї, що ними живе і тривожиться світ; вводити ті ідеї в українську свідомість і так помагати нашому суспільству включатися в духове життя світу.

Книжка 1. Українська душа

Зміст: С. Олацький (Вуенос Айрес), Українська емоційність; — О. Кульчицький (Паріж), Світовідчуваця українця; — Б. Пімбалістій (Мадрид), Родина і душа народу; — М. Шлемкевич (Нью Йорк), Душа і пісня; — В. Дорошенко (Філадельфія), Вібліографічний огляд.

В підготовці:

Книжка 2. Християнський ренесанс

Книжка 3. Органи сучасної демократії.

Ціна випусків: — 1,00 дол.

Замовлення прохасмо висилати на адреси в-ва „Ключі” і його представництв.

„ЛИСТИ ДО ПРИЯТЕЛІВ”

Це поклик до людей, що хотуть і вміють незалежно думати, — поклик створити суспільство духа понад моря і гори і ріки, що нас ділять сьогодні. „Листи” інформують про значення подій, дають їм оцінку і так утверджують зв’язок українських душ у мислях і почуваннях, у спільній спрямованості волі і мрій.

Передплата: — на дік 3,00 дол. Окреме число: — 25 центів.

ВИДАВНИЦТВО „КЛЮЧІ”

За редакцію: — М. Шлемкевич

За видавництво:

Д. Кузик, Л. Ломиш, О. Олесницький, Ом. Тарнавський

Адреси:

редакція всіх видань і адміністрація всіх країв, окрім Канади і Австралії
LETTERS TO FRIENDS

P. O. Box 428 Newark, N. J., USA.

Представництво „Ключів” у Канаді:

LETTERS TO FRIENDS

P. O. Box 5 — Post. Stn. E, Toronto 4, Ont., Canada

Представництво „Ключів” в Австралії:

D. FEDYK

9 English Ave, Clovelly Park, South Australia

Друк: R. KURKA & A. BILAN — 114 St. Mark's Pl., New York 9, N. Y..

Ціна 2 дол.

